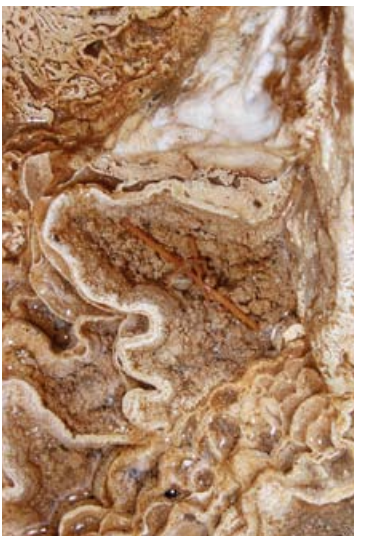

50 km
Demänovského jaskynného systému

SPRAVODAJ 3

slovenskej speleologickej spoločnosti 2025

Kamenný dážď. Foto: Tomáš Hampl

Spravodaj SSS 3/2025

ročník LVI

Spravodaj SSS 3/2025 ročník LVI

Obsah

- Pavel Herich: **Demänovský jaskynný systém presiahol dĺžku 50 km / Krátke zhrnutie objavov a mapovania najdlhšej jaskyne Slovenska** 3
- Ľubomír Múka: **Jaskyňa v ponore Hrona** 9
- Matúš Matejka: **Jaskyňa pod Gindurou** 13
- Alexander Lačný: **Priepasť Bana v Malých Karpatoch láka už od nepamäti** 16
- Peter Peško: **Nové poznatky zo Zvislej jaskyne na Žibrici** 23
- Peter Holúbek, Ján Laco a Michal Oravec: **Speleologická situácia v záreze Čiernovážskej železničky a v oblasti Šmýkanec pri Kráľovej Lehote v Podtatranskej kotline** 26
- Miloš Briestenský, Zdenko Hochmuth, Tomáš Fussgänger: **Zlomové pohyby na Skalistom potoku 2011 – 2025** 31
- Zoltán Jerg: **Zlá diera (Lipovská jaskyňa) v literatúre do konca 19. storočia** 33
- Ján Ducár: **Mesačná šachta má 60 rokov** 41
- Jozef Psotka: **Významné postavy svetovej speleológie: Jovan Cvijić** 45

- **Organizačné správy** 50
- Ocenenia Správy jaskýň ČR 50
- Nové vedenie UIS 51
- Peter Strečanský: **Štyridsaťročie založenia jaskyniarskej skupiny v Handlovej** 52
- Bohuslav Kortman: **Už pätnásty rok v znamení zelenej a modrej** 56

- **Spoločenské správy** 60
- Janko Vrana z JMN je sedemdesiatnikom 60
- Jubilant Jaroslav Hecko 61
- Ján Lakota / 60 rokov na zemi i v podzemí 62

Fotografie na obálke

1. strana obálky: *V zákutiach starých objavov Aloisa Krála. Chodba bez mena a mapy v Zóne Objavného ponoru Demänovskej jaskyne slobody. Foto: Lukáš Kubičina*

2. strana obálky: *Jaskyňa Gindura s jazierkom na dne priepasti, Muránska planina. Foto: Libor Štubňa*

3. strana obálky: *Pred vchodom do Pružinskej Dúpnej jaskyne počas akcie pre verejnosť. Foto: Vladimír Ruček*

4. strana obálky: *Priepasť v Pustej jaskyni, súčasti Demänovského jaskynného systému. Foto: Ivan Šulek ml.*

Redakčná rada: Igor Balciar, Martin Budaj, Michal Danko, Ján Kasák, Zdenko Hochmuth, Peter Holúbek, Bohuslav Kortman, Miroslav Kudla, Alexander Lačný, Nela Ševčíková

Redakčne spracoval: Bohuslav Kortman, e-mail: bohuskort@gmail.com

Graficky upravil: Juraj Kačjak, e-mail: j.kacjak@kniharstvogeorg.sk

Adresa redakcie: Slovenská speleologická spoločnosť, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš, e-mail: speleo@sss.sk

Vytlačil: Juraj Štefuň – GEORG, Žilina

ISSN 1335-5023

DEMÄNOVSKÝ JASKYNNÝ SYSTÉM PRESIAHOL DĹŽKU 50 KM

Krátke zhrnutie objavov a mapovania najdlhšej jaskyne Slovenska

Pavel Herich

Obr. 1. Slávnostné zameranie polygónu 50. kilometra v Mramorovom riečisku Demänovskej jaskyne slobody. Zľava: Z. Hochmuth, P. Holúbek a P. Herich. Foto: L. Kubičina

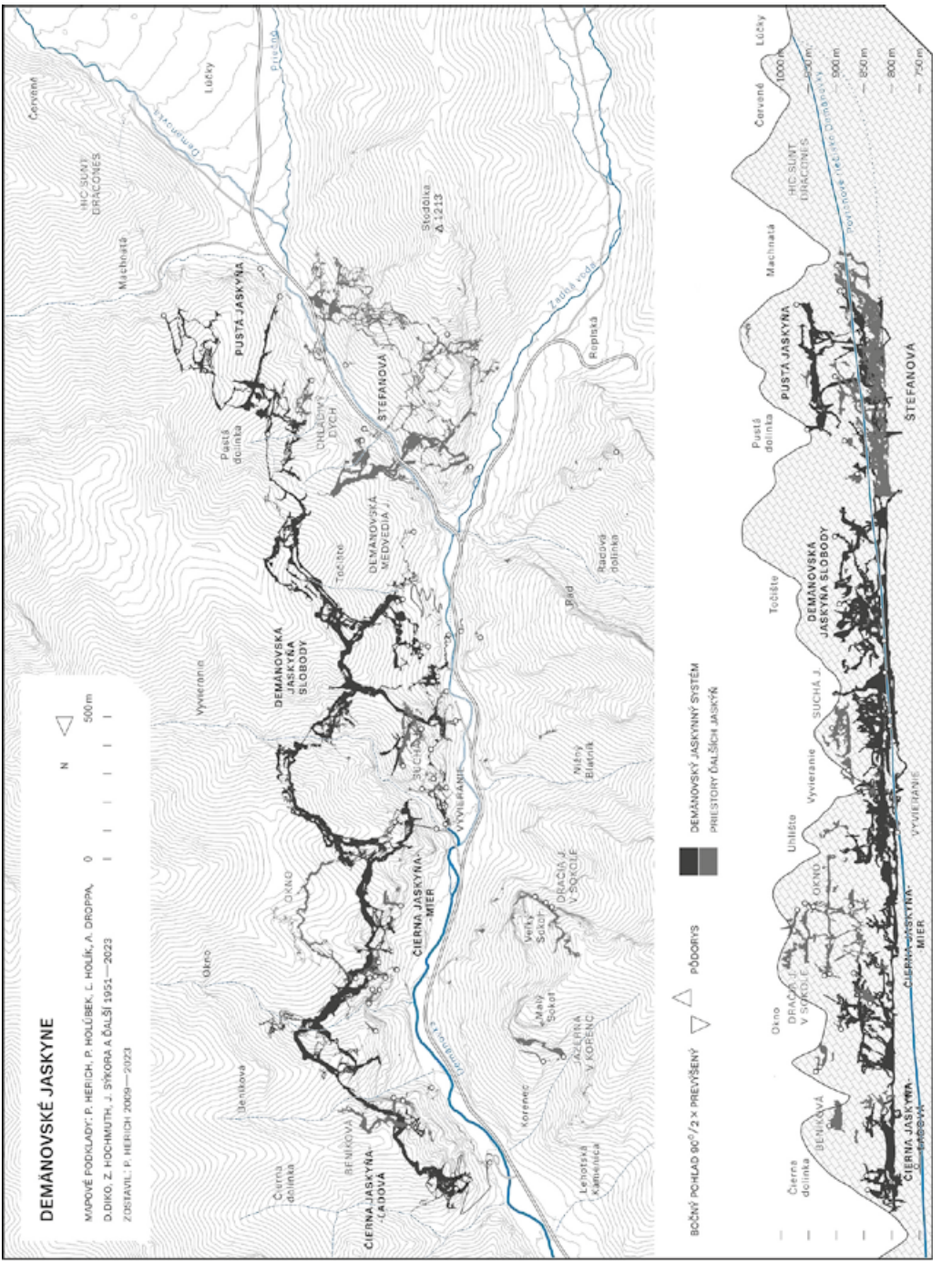
Počas zameriavania nových objavov v Čiernej jaskyni-Mieri prekročila 8. decembra 2024 dĺžka najdlhšej jaskyne Slovenska hranicu 50 kilometrov. Stalo sa tak takmer presne 10 rokov po zameraní 40. kilometra Demänovského jaskynného systému (DJS). Vzhľadom na ťažšiu dostupnosť týchto miest sme naplánovali aj symbolické zameranie jubilejného polygónu, ktoré napokon prebehlo až 29. apríla 2025 v Mramorovom riečisku v rámci verejného predstavenia novej monografie o Demänovských jaskyniach. K tomuto dátumu sme aj odhadli dĺžku systému na viac ako 53 km.

Objavovanie priestorov DJS

Do roku 1909, ktorý predstavuje čas prvého publikovaného objavu nových priestorov jaskýň v Demänovskej doline, bolo z priestorov súčasného DJS známych približne a najviac 3,6 km priestorov, a to najmä v Čiernej jaskyni (Demänovská ľadová jaskyňa) a vo Vyvieraní. Prelomové objavy sa uskutočnili v roku 1921 pod vedením A. Králа (Demänovská jaskyňa slobody, +6 km) a v roku 1952 sa trojici P. Droppa, S. Šrol a P. Revaj podarilo prekopať do pokračovania Čiernej jaskyne nazvanej Mier (+15 km). Neskôr, po výraznej prieskumnej odmlke, nasledovali od 80. rokov čiastkové objavy rôznych menších či väčších pokračovaní, po roku 2000 sa pod vedením J. Dzúra a Z. Chrapčiaka začali objavovať nové priestory za Klausovým sifónom Pustej jaskyne. Z najnovších objavov v DJS po roku 2020 je približne ešte 1 km chodieb nezdokumentovaných.

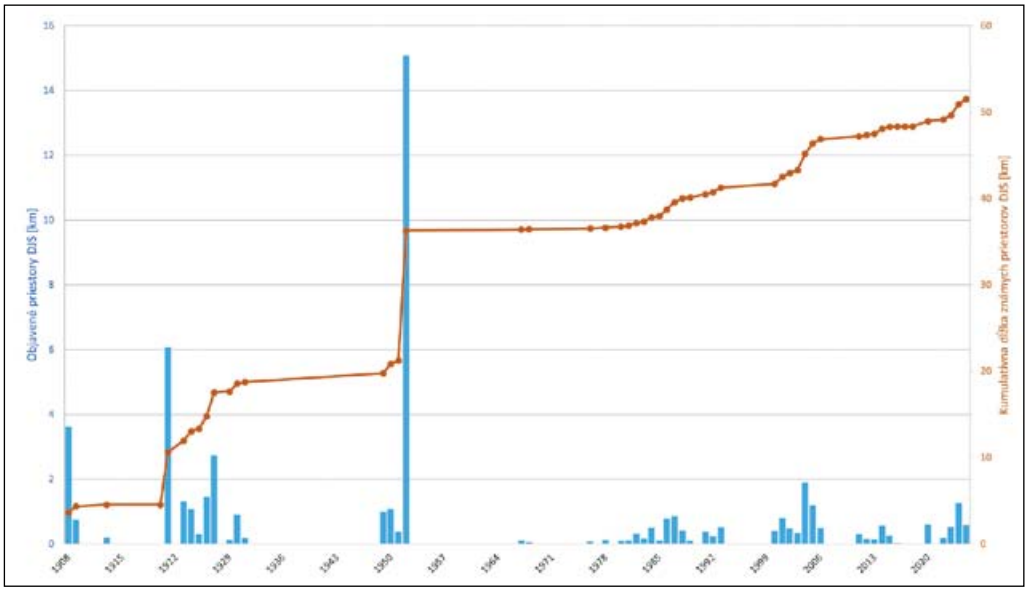
Spájanie jednotlivých jaskýň do systému

DJS sa skladá z 10 jaskýň (pozri tab. 1 a obr. 2), ktoré boli postupne v priebehu rokov

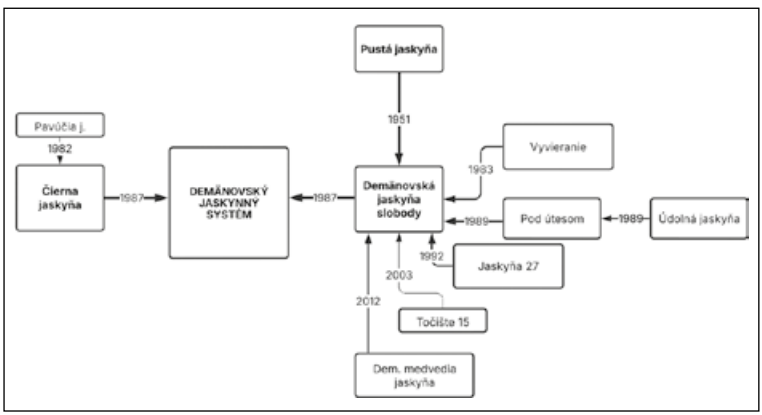
Obr. 2. Schematická mapa Demänovských jaskýň. Tmavou sivou sú priestory DJS. Prevzaté z Herich, 2023.

prepájané do jedného celku. Samotný názov Demänovský jaskynný systém vznikol až v roku 1987 po prepojení Čiernej jaskyne so systémom Demänovskej jaskyne slobody (Dzúr, 1987). S DJS dokázane (prostredníctvom stopovacích skúšok) súvisia aj ďalšie jaskyne: Štefanová

Obr. 3. Graf postupu objavov priestorov DJS. Graf neukazuje dĺžku DJS v čase, ale sumárne dĺžky jeho dnes prepojených súčastí.

(18,5 km) je menej než 40 m vzdialená od dna Pekelného sifónu Slobody, Okno (2,9 km) je najviac 30 m od Kostnice Čiernej jaskyne-Mieru. Aktuálne sa javí možnosť pripojenia Chladivého dychu (0,7 km); jeho vzdialenosť od Chodieb vzdychov nad Pieskovou sieňou Pustej je menej než 25 m.

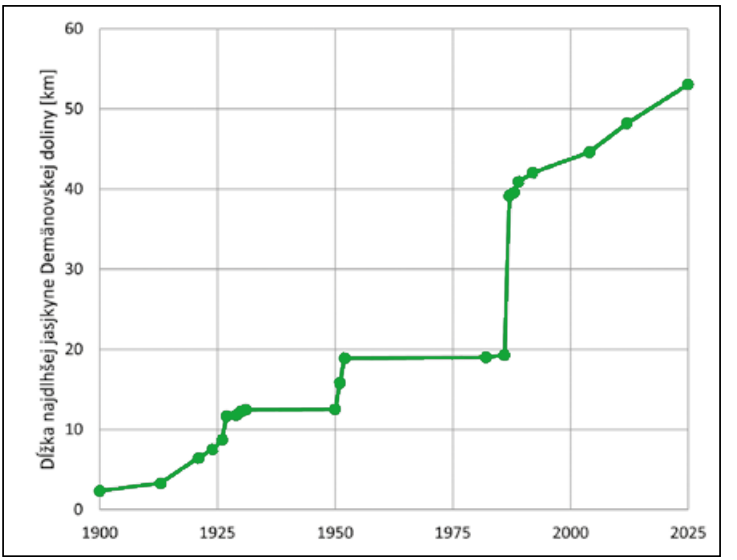
Obr. 4. Schéma spripájania jaskýň tvoriacich v roku 2025 Demänovský jaskynný systém.

Prvé prepojenie jednotlivých jaskýň súčasného DJS nastalo medzi Pustou jaskyňou a Demänovskou jaskyňou slobody 2. júla 1951 (Droppa, 1957) a podieľali sa na ňom postupným objavovaním Spojovacej chodby S. Šrol, P. Revaj, J. Lukáč, V. Lenko a iní. Neskôr na prelome rokov 1981 a 1982 sa pripojila krátka Pavúčia jaskyňa ku Klenotnici Čiernej jaskyne-Mieru (Holúbek a Dzúr, 1999). 19. februára 1983 sa kolektívu V. Žikeša podarilo Vodnou cestou pripojiť Vyvieranie k Demänovskej jaskyni slobody (Žikeš, 1982).

2. januára 1987, po mnohých pokusoch v priebehu desaťročí (pre súhrn pozri napr. Herich, 2023) a vrcholnom úsilí desiatok jaskyniarov z 9 oblastných skupín SSS, sa spojil systém Slobody, Pustej a Vyvierania s rozsiahlou Čiernou jaskyňou cez Evičkino jazero Mieru a Těsnohlídkovo jazero Slobody.

18. októbra 1989 členovia OS DD pod vedením Zdenka Chrapčiaka a Jána Dzúra prepojili Údolnú jaskyňu s Pod útesom, následne 19. novembra 1989 štvorica Z. Chrapčiak, V. Voclon, R. Staroň a Ľ. Holík prekopala prepojenie Pod útesom – Demänovská jaskyňa slobody v Zóne Objavného ponoru (Voclon, 1990).

13. januára 1992 sa v rámci objavovania veľkého pokračovania jaskyne pod vedením

Obr. 5. Graf vývoja (objavenej) dĺžky najdlhšej jaskyne v Demänovskej doline. Do r. 1921 bola najdlhšou jaskyňou Čierna jaskyňa, do r. 1951 Demänovská jaskyňa slobody. Do vzniku DJS v roku 1987 to bola opäť Čierna jaskyňa.

kračovania zvaného Mier v roku 1952, pričom sa jej dĺžka rozvinula v tom čase až na 18,9 km. Prvýkrát sa však méty **20 km** a súčasne **30 km** podarilo v Demänovskej doline prekročiť až 2. januára 1987 spojením týchto dvoch veľkých sústav jaskýň a vtedy aj vzniklo pomenovanie Demänovský jaskynný systém[**]. Prvá **40 km** dlhá jaskyňa Slovenska bola spoznaná len o dva roky neskôr v roku 1989 po pripojení systému Údolná – Pod útesom k DJS. **50 kilometrov** dosiahol tento jaskynný systém najneskôr v roku 2022.

Ľ. Holíka a M. Rybanského pripojila Jaskyňa 27 k Dómu trosiek Demänovskej jaskyne slobody (Holík, 1994). Na prelome rokov 2003 a 2004 sa I. Papovi náhodne (s pôvodne prolongačným úmyslom) podarilo pripojiť krátke Točište 15 so Zónou Objavného ponoru Slobody (Holúbek a Staník, 2007). 6. marca 2012, na základe zistení P. Hericha, prekopala štvorica M. Staroň, J. Vajs, L. Benický a P. Holúbek prepojenie Demänovskej medvedej jaskyne a Demänovskej jaskyne slobody v hornej časti Hlbokého dómu.

Po desiatkach kilometrov v objavoch, ale bez dát*

Prvou 10 km dlhou jaskyňou (tiež všeobecne na Slovensku) sa stal Chrám slobody (Demänovská jaskyňa slobody) v roku 1927 po objavoch Labyrintu na Jazerom a Fialového dómu zásluhou dvojice A. Lutonský a V. Benický. Druhou 10 km jaskyňou v Demänovskej doline sa stala Čierna jaskyňa po objave rozsiahleho po-

Zameriavanie priestorov DJS

V roku 1972 uvádza A. Droppa dĺžku systému Slobody a Pustej jaskyne na 8900 m. Čierna jaskyňa (Demänovská ľadová jaskyňa a Jaskyňa Mieru) sa (tamže) uvádza s dĺžkou 8500 m, Vyvieranie 620 m, Pod útesom 204 m, Údolná jaskyňa 130 m. Ide o výsledky už novších meraní pod vedením A. Droppu, ktorého kolektív zameriaval Demänovské jaskyne v 50. rokoch, ale aj po vydaní monografie Demänovské jaskyne (v roku 1957) v 60. rokoch, keď viaceré merania viedol M. Sýkora a A. Chovan.

Počas 70. rokov viedol merania sprístupnených častí Demänovských jaskýň (Čierna j. a Sloboda) M. Lalkovič, tieto merania však kopírovali existujúci starší polygón. Koncom 80. a začiatkom 90. rokov sa pod vedením D. Dika v spolupráci s demänovskými jaskyniarmi zamerali hlavné ťahy DJS (okrem Pustej). Tieto dáta slúžia ako referenčné polygóny, na ktoré sa v aktuálnej mape DJS pripojili neskoršie merania ďalších priestorov, ale dĺžku DJS nezmenili.

Koncom 80. rokov zameral Z. Hochmuth a kolektív Vyvieranie, od 90. rokov viedol zameriavacie práce v DJS P. Holúbek (najmä Čierna

* Tu uvádzané dĺžky jaskýň sa neobjavujú v dobových ani súčasných štatistikách, pretože dĺžka jaskyne sa určuje nie odhadom, ale všeobecne prijímaným štandardom – dĺžkou polygónu jaskyne získavanou v rámci jej mapovania. Alternatívou môže byť výpočet osí chodieb z presných 3D dát, potrebná štandardizácia na pôde UIS (Medzinárodnej speleologickej únie) zatiaľ neprebehla.

** V Demänovskej doline je ešte ďalšia rozsiahla jaskyňa zvaná Štefanová, ktorá dosiahla dĺžku 10 km v roku 2009, od roku 2022 sa dĺžka jej priestorov odhaduje už na 20 km.

jaskyňa-Mier a Pustá), v menšej miere Ľ. Holík (Jaskyňa 27 a iné), od roku 2009 P. Herich. Tieto rozsiahle práce, ktorých cieľom bolo zmapovať všetky človeku dostupné jaskynné priestory, pokračujú aj v súčasnosti, pričom predmetom mapovaní boli a sú staršie známe nezamerané bočné chodby a tiež nové objavy.

Po desiatkach kilometrov v meračských dátach

Prekročenie prvých (zameraných) **10 km** v Demänovskej doline sa dosiahlo pravdepodobne až 2. januára 1987 spojením Čiernej jaskyne so systémom Demänovskej jaskyne slobody, Pustej a Vyvierania. V tom čase systém týchto troch jaskýň už bol tesne pod hranicou 10 km sám osebe. Zameranú dĺžku **20 km** dosiahol DJS zrejme 13. januára 1992 po pripojení Jaskyne 27 k Demänovskej jaskyni slobody. Hoci 14. júna 2000, počas slávnostného zamerania polygónu v Čiernej jaskyni-Mieri, dosiahla oficiálne udávaná dĺžka DJS **30 km** (Holúbek, 2000), neskôr, pri digitalizácii meračských podkladov sa ukázalo, že bola nadhodnotená približne o 2 – 3 km z dôvodu duplicitne zameraných viacerých častí jaskýň. V skutočnosti teda 30. kilometer bol prekročený približne v rokoch 2002 a 2003 počas dokumentácie objavov za Klausovým sifónom Pustej jaskyne. 19. decembra 2014, symbolicky 30 rokov potom, čo zahynul V. Žikeš v Pekelnom sifóne Slobody, bol zameraný slávnostný polygón **40. kilometra** DJS v Janoškovom dóme (Herich, 2015). Napokon o desať rokov neskôr sa po nečakanom objave nad Portálom Čiernej jaskyne-Mieru 8. decembra 2024 prekonala dĺžka **50 km**.

*Tab. 1. Dĺžky jaskýň Demänovského jaskynného systému. Jaskyne označené * majú nedomerané priestory rádovo v stovkách metrov.*

1.	Čierna jaskyňa (Ľadová a Mier)	23 958 m*
2.	Demänovská jaskyňa slobody	14 555 m*
3.	Pustá jaskyňa	7489 m*
4.	Demänovská medvedia jaskyňa	1562 m
5.	Vyvieranie	1380 m
6.	Jaskyňa 27	1177 m
7.	Pod útesom	732 m
8.	Údolná jaskyňa	493 m
9.	Pavúčia jaskyňa	136 m
10.	Točište 15	41 m
	Spolu DJS	**51 523 m**

Najdlhší systém v Karpatoch

Približne v roku 2020 sa zistilo, že Demänovský jaskynný systém by mohol byť najdlhšou jaskyňou celých Karpát. Dovtedy najdlhšia rumunská jaskyňa Peștera Vântului mala podľa Wikipedie mať takmer 52 km, avšak podľa zoznamu rumunských jaskýň (speologie.org) a miestneho klubu CSA Cluj sa jej premapovaná dĺžka pohybovala na úrovni 29 km, resp. 42,165 km (tieto údaje sú platné i v roku 2025). Medzitým sa však rozbehli práce aj na Atlase Amatérskej jaskyne v Moravskom krase a po kompletnom domapovaní a pripojení ďalšej, 1 km dlhej jaskyne Lipovecká ventarola sa dĺžka systému Amatérskej jaskyne v roku 2025 ustálila na 52 608 m (Sirotek, 2025).

Meranie najdlhšieho jaskynného systému ČR bolo dokončené, práce v DJS pokračujú. Najmä nedomerané objavy z februára 2023 (Kunia pivnica, 0,5 km), z decembra 2024 až januára 2025 (Chodby nad Portálom, 2 km) spolu so staršími nezmapovanými miestami posúvajú odhadovanú dĺžku DJS výraznejšie nad 53 km. DJS má navyše výrazný potenciál ďalších objavov a tiež spojenia s inými jaskyňami. Pripojenie týchto jaskýň (najmä Štefanovej, Okna) však nie je považované za prioritu (to, že ide o jeden systém, je dokázané stopovacími skúškami) a v súčasnosti práce v jaskyniach nie sú zamerané na tento cieľ. Výnimkou je jaskyňa Chladivý dych, v ktorej novšie objavy klesajúcich chodieb smerujú k aktuálne objavovaným Chodbám vzdychov Pustej jaskyne.

Záver

Demänovské jaskyne sú predmetom intenzívneho bádania už viac ako storočie, za ten čas sa dramaticky zmenil rozsah ľudského poznania o nich. Viackrát sa i zdalo, že nastal koniec dní veľkých objavov a dobrodružstva, že sme spoznali, čo sa spoznať dalo. Napriek tomu sa i dnes objavujú v týchto jaskyniach nové druhy živočíchov a učíme sa o tom, ako ich využívajú divé zvery dneška či slúžili ľuďom v praveku. A z času na čas príde i nečakaný objav v starých známych miestach, kadiaľ prešli vari všetky generácie Demänovských jaskyniarov. Veď stačí si spomenúť na objav Dračej jaskyne v Sokole roku 2018, objav Jazernej v Korenci roku 2024 či aktuálny objav nad Portálom v Čiernej jaskyni-Mieri, kde stačilo vyliezť voľne, pridŕžajúc sa len kvapľov,

50-metrovú položenú stenu a vojsť do takmer 2 km dlhých, zväčša pomerne rozmerných freatických chodieb. No ktovie, možno to bude už aj všetko a napríklad do systému pod Červeným, teda medzi ponory na Lúčkach a dolinku Machnatú, sa už nepodarí dostať. Až tam totiž smeruje Demänovský jaskynný systém, k svojim ponorom v jednej z dvoch dolín. Štefanová vyplnila priestor v doline Zadnej vody, začiatok jaskýň v doline Demänovky (Lúčanky) je stále neznámy. Ale pokým bude chuť a energia tieto miesta spoznávať, bude aj nádej, že sa to raz podarí.

Literatúra

DROPPA, A. 1972: Geomorfologické pomery Demänovskej doliny. Slovenský kras, 10, 9–46.

DZÚR, J. 1987: Najdlhší jaskynný systém. Krásy Slovenska, 64, 8, 6–9.

HERICH, P. 2015: 40 km v Demänovskom jaskynnom systéme. Spravodaj SSS, 46, 3, 11–13.

HERICH, P. 2023: Demänovské jaskyne. Atlas krasových javov Demänovskej doliny. Speleologia Slovaca, 7, ŠOP SR, Správa slovenských jaskýň, 400 s. + 14 mapových príloh.

HOLÍK, Ľ. 1994: Jaskyňa č.27 v Demänovskej doline. Spravodaj SSS, 25, 4, 18–21.

HOLÚBEK, P. 2000: Tridsiaty kilometer v Demänovskom jaskynnom systéme. Spravodaj SSS, 31, 3, 35–36.

HOLÚBEK, P. – DZÚR, J. 1999: Pavúčia jaskyňa – súčasť Demänovského jaskynného systému. Aragonit, 4, 21–23.

HOLÚBEK, P. – STANÍK, P. 2007: Jaskyňa Točište 15 – súčasť Demänovského jaskynného systému. Aragonit, 12, 133.

SIROTEK, J. 2025: Už víme, jak je dlouhý systém Amatérské jeskyně. Speleofórum, 44, s. 31–35.

VOCLON, V. 1990: Spojení jeskyně Slobody s jeskyněmi Údolnou a Pod útesom. Spravodajca SSS, 21, 1, 11–12.

ŽIKEŠ, V. 1982: Potápačský prienik medzi jaskyňami Vyvieranie – Demänovská jaskyňa slobody. Spravodaj SSS, 13, 4, MSKaOP, L. Mikuláš, 7–9.

Na 19. medzinárodnom speleologickom kongrese, ktorý sa tohto roku konal v Belo Horizonte v Brazílii, ocenila Medzinárodná speleologická únia (UIS) v kategórii Najvýznamnejšia publikácia o jaskyniach a krase knihu Demänovské jaskyne – Atlas krasových javov Demänovskej doliny.

JASKYŇA V PONORE HRONA

Ľubomír Múka

Prvýkrát som o ponoroch Hrona počul od jaskyniara Ivana Šucháňa. V deň slávnostného otvorenia sprístupnenej časti Jaskyne mŕtvych netopierov som mal čas porozprávať sa s ním. Ako pochôdzkar na železnici veľmi dobre pozná kras na Horehroní. Popri grilovaní krkovičky a čapovaní piva mi opísal miesto, kde sa medzi Zlatnom a Červenou Skalou Hron opiera o severné svahy Muránskej planiny. Porozprával mi o pukline, kde sa voda stráca do podzemia.

Ako roky plynuli, skúmali sme mnohé iné lokality. Postupne pribudli aj tie horehronské. Takou klasicky veľmi navštevovanou je aj Márnikova jaskyňa. Na jednej akcii v lete roku 2007 som sa oddelil od ostatných a preskúmal svahy na brehu Hrona oproti spomínanej jaskyni. Na začiatku som našiel dve depresie v nive rieky. Bolo poznať, že pri povodniach odvádzajú vodu do podzemia. Vtedy som si spomenul na rozprávanie Ivana. Pokračoval som smerom na západ asi 300 metrov. V malom skalnom odkryve som našiel puklinu, z ktorej fúkal intenzívny prievan. O niekoľko metrov ďalej bolo v kroví odložené staré náradie, aké používajú pri práci železničiari. Takže o tomto mieste mi Ivan rozprával!

Svoje zistenie som oznámil ostatným a ešte v ten istý deň sa začalo kopať v depresii v nive Hrona. Nasledujúcu akciu sme pokračovali v kopaní pomedzi žulové balvany a vyťahovali odpadky splavené povodňami. Keďže nás bolo na prácu viac, ako bolo treba, pre najmladších jaskyniarov som určil na kopanie napohľad nezaujímavý previs asi 100 m východne od sondy v nive. Neskôr bola pod previsom objavená Jaskyňa pri Starej píle. Je dlhá 30 metrov, 11 metrov hlboká. V medzierke medzi stropom a sedimentom na dne cítiť prievan.

Po neúspešnom pokuse o otvorenie ponoru v nive sme sa presunuli k pukline s prievanom. Odstránili sme bloky vápenca zosunuté do pukliny. Zahlbovali sme pracovisko smerom do masívu. Z vykopaného materiálu sme zhotovili hrádzku proti vode z Hrona. Po vykopaní troch metrov sme hrádzku rozobrali a vyskúšali sme, koľko vody ponor stihne pohltiť. Odhadom to mohlo byť 500 $l.s^{-1}$. Našu snahu na lokalite však na dlhé roky prerušil pád bloku horniny počas prác. Táto udalosť nás trochu vystrašila, ale nie celkom. Pri povrchovom prieskume som našiel 60 m výškových nad ponorom pekne modelovanú dieru. Po prekopaní sme v nej objavili Hronskú jaskyňu. Po viacnásobnom hľadaní sme lokalizovali aj priepasť Faťunka. Po týchto aktivitách sme náš záujem presmerovali na iné lokality.

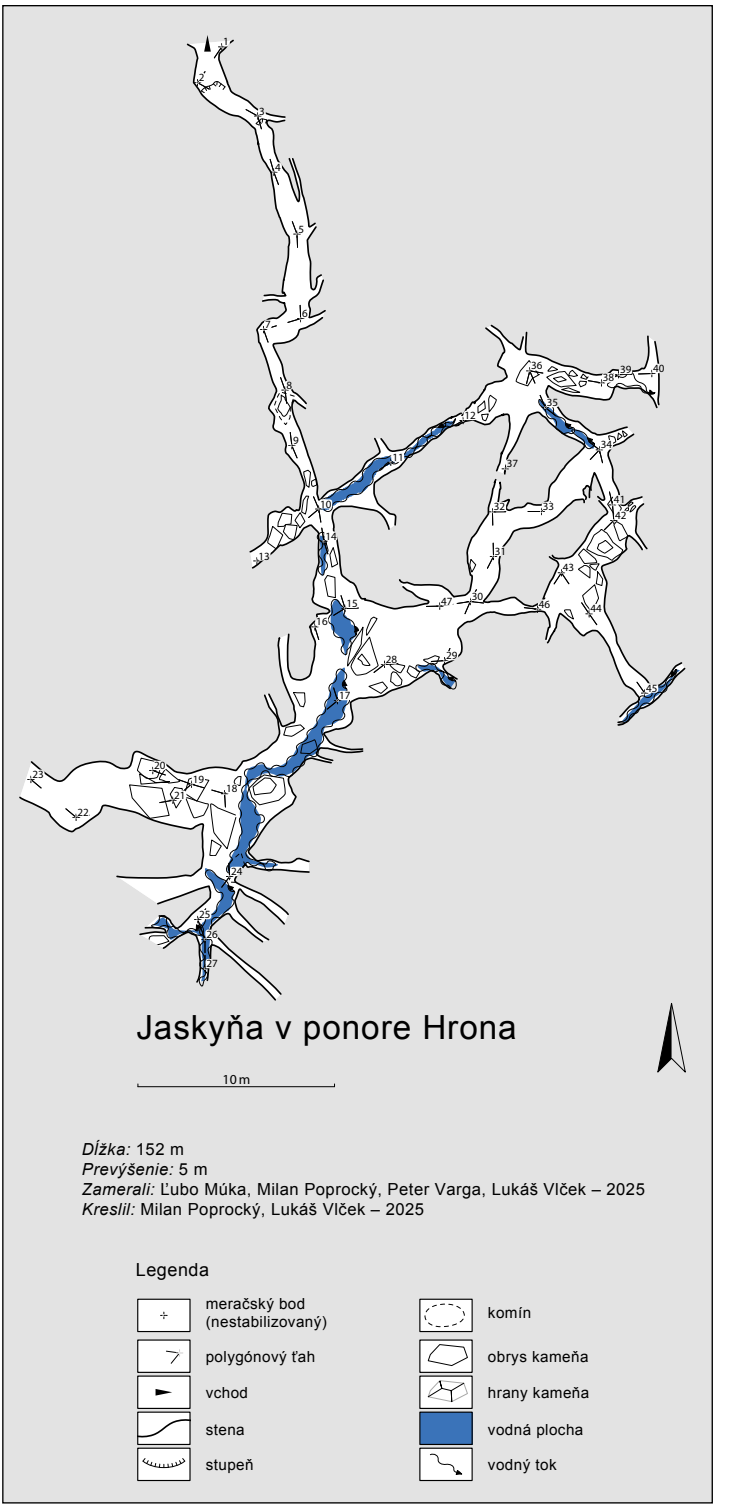

Ponor Hrona v roku 2007.

Prešli roky, viac sme spoznali kras na Horehroní a Muránsku planinu. Stále nám nedávala pokoj opustená lokalita v ponore. Hlavne odpoveď na otázku, kam odteká voda z Hrona. Pri jednej debate s Milanom Poprockým padlo rozhodnutie: ten ponor treba preskúmať poriadne. Veď voda mohla odtekať až do Muránskej Hradnej vyvieračky vzdialenej 6,9 km, výškový rozdiel cca 325 m. Ale pokojne mohla vyvierať o 400 m západnejšie vo Vydrej jaskyni. Tá je nižšie o 8 m.

Vyzbrojení skúsenosťami a chuťou niečo nové a poriadne objaviť sme 10. 7. 2023 opäť začali s otváraním ponoru Hrona. Už po prvej akcii bolo jasné, že to nebude jednoduché. Po odkrytí zavaleného pôvodného pracoviska bolo treba od začiatku zaisťovať steny a strop. Už nie drevom, ktoré napokon vždy zhnije. Bloky sme v kritických miestach spájali kotvením, betónom, prípadne kamenno-betónovými oblúkmi. Intenzívny prievan v zime by spôsobil zaľadnenie a následné jarné topenie by malo za následok opätovné zavalenie vykopaného priestoru. Tento predpoklad sa potvrdil, keď sme ešte v lete nachádzali v sutine kusy ľadu.

Ako sme pri rozširovaní pukliny postupovali dopredu, začali sa nám v strope otvárať dutiny s časťami mrazom polámaných sintrov. Hneď v úvodných častiach boli všetky možné voľné pukliny a kanáliky vyplnené odpadkami splavenými vodami Hrona. Už po ôsmich metroch sa pri podlahe razenej chodbičky otvoril malý kanál, do ktorého sa dalo vplaziť. Po dne boli okruhliaky, v strope zaoblené dutiny so zvyškami červenej hliny. Kvôli jednoduchšiemu postupu sme sa rozhodli rozširovať puklinu v priamom smere. Pre motiváciu pokračovať v kopaní som využil každú škáru, aby som fotoaparátom na palici odfotil niečo. Fun-

Mapa – pôdorys Jaskyne v ponore Hrona.

govalo to. Na záberoch sa začali ukazovať prvé dutiny so skromnou výzdobou. O ďalšie dva metre máme prvý voľný priestor. Hoci stávalo sa, že nasledovala križovatka a možných pokračovaní bolo viac. Vtedy sme sa držali prievanu.

Skrasovatenie masívu už bolo také silné, že aby držal pokope, stále viac sme museli zaisťovať priestor betónom. Ako sa nám postupom prác predlžovala vzdialenosť od vchodu, bolo treba na vypratávanie čoraz viac ľudí. Väčšina transportovaného materiálu boli kamene. Tie menšie sme si prehadzovali cez medziskládky ku vchodu a von. Tie väčšie bolo treba prenášať alebo kotúľať. Určite najväčšie objemy vynosil Janko Bánik. Vhodné kamene sme použili na zaisťovanie, niektoré sme uložili v slepej odbočke. Čím hlbšie sme postupovali, tým viac boli voľné časti členité a erodované vodou. Pribúdať začali aj náteky a kvaple. Začali sme uvažovať o zhotovení lanovky. Tú sme už nestihli namontovať. Našťastie, ako pribúdali metre, pribúdali aj jaskyniari na akciách. Chuť do práce nám pridávali pribúdajúce voľnejšie priestory, ale aj občas preletujúci zvedavý netopier. Keď už bolo počuť zvuk tečúcej vody, vedeli sme, že voľné priestory sú na dosah.

Dňa 14. decembra 2024 sme sa stretli piati na akcii s tým, že ja s Milanom Poprockým poobede pôjdeme Dušanovi na oslavu narodenín. V ponore ostali pracovať Libor Štubňa, Paľko Huťka a Janko Bánik. Ešte sme sa nestihli pri autách prezliecť do civilu, a Paľko nám telefonoval, že Libor prešiel za úžinu a prechádzal sa v chodbe s vodným tokom. Bolo ešte treba rozšíriť posledné metre a 17. 12. 2024 sme sa po prerazení 28 metrov už všetci prítomní dostali dnu.

Prác na objavovaní Jaskyne v ponore Hrona sa zúčastňovali jaskyniari z viacerých skupín a klubov. Za Speleo Brezno: Ľubo Múka, Matúš Matejka, Peter Molčányi, Roman Magáň, Daniel Pilař, Tomáš Amtman, Ľubomír Múka ml., Dominik Hlásnik, Martin Jozefko, Ján Bánik, Michal Bubelíni, Mariana Múková, Martin Bíreš, Michaela Púchyová, Marek Veselovský a čakateľ Jozef Šľuch. Za Speleoklub Banská Bystrica: Libor Štubňa, Pavol Huťka, Ivan Majer. Za Speleoklub Tisovec: Dušan Hutka a Lukáš Vlček. Impulz na pokračovanie prác dal a veľkú drinu odmakal Milan Poprocký. Pomáhali aj jeho kolegovia zo Speleoklubu Muránska planina, menovite Peter Varga, Ivan Rusnák, Marián Ďurčík, Soňa Flanderová a Štefan Mitro. Na jednej akcii sa zúčastnili aj Vlado Prutkay, Roman Pilát a Marián Bahleda zo Speleoklubu Tribeč.

Opis jaskyne

Jaskyňa v ponore Hrona sa nachádza v katastri obce Šumiac, okres Brezno, oblasť Slovenské rudohorie, celok Spišsko-gemerský kras, podcelok Muránska planina. Vchod je situovaný na brehu Hrona v nadmorskej výške 752 metrov. Priestory jaskyne sú vyvinuté v severnom svahu masívu Kremenina. Dĺžka zameraných priestorov je 152 m, prevýšenie 5 m. Aj keď sa vchod jaskyne hydrologicky správa v súčasnosti ako občasný ponor, je to len časť jaskyne s vlastným vodným tokom. Rieka Hron tečie v blízkom okolí v umelom koryte. Do dnešnej polohy Hron zregulovali pri výstavbe železnice Brezno – Červená Skala. Terén pred jaskyňou bol navýšený a vody z rieky začali prenikať puklinami do pôvodne vývervových častí jaskyne. Terajšie vyvieračky sa nachádzajú západnejšie, výškovo v úrovni Hrona. Ich

Puklinové chodby na krížení zlomov a vrstiev typické pre jaskyňu.

Vodný tok v jaskyni.

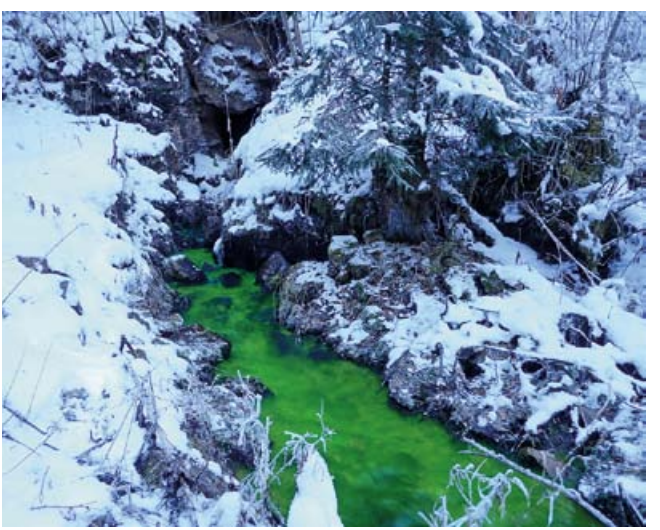
priemerný prietok je podľa záznamov spolu 138 litrov za sekundu. Priestory sú vyvinuté na križujúcich sa poruchách. V smere odtoku vody je chodba priestranná, dá sa v nej chodiť. Pokračovanie je zavalené širokým závalom. Medzi blokmi sú medzery vyplnené blatom. Úzkymi priestormi v blokovisku je možné preplaziť sa niekoľko metrov. Voda odteká na juhozápad. V týchto miestach sa nám nepodarilo jednoznačne určiť prúdenie vzduchu.

Vodný tok priteká do jaskyne z východných labyrintových častí na dvoch miestach zo závalov. V jednom z nich je možné relatívne bezpečne postupovať. Treba však zastabilizovať zával a odstrániť kamene. Na tomto mieste cítiť zreteľne prievan a vodu počuť pritekať z juhovýchodu. O 50 m ďalej tým smerom je na povrchu depresia. V koryte podzemného toku je štrk z hornín kryštalinika. V niektorých dutinách je zachovaná červená krasová hlina. Pod komínom za objavnou úžinou sú vysypané okruhliaky s priemerom do 30 cm.

Perspektívy

Aj napriek tomu, že jaskyňa bola objavená cez ponor, môže sa stať, že pri vysokých stavoch podzemného toku bude voda cez vchod vytekať. V tom prípade ide o estavelu. Ako som už spomínal, v masíve Kremeniny sa nachádza niekoľko jaskýň, jeden ponor v nive povyše jaskyne a dva ponory z planiny. Po meraní teploty vody v jaskyni, keď som v januári nameral 6,2 °C, je zrejmé aj to, že väčšina vody nepochádza z Hrona. Tá mala v ten istý deň 30 m od podzemného toku teplotu 1,5 °C. Farbením bola preukázaná trasa prúdenia do vyvieračiek pri Zlatne. Farbivo pritieklo z jaskyne za 1 hodinu a 40 minút. Teplota vody vo vyvieračke počas pokusu bola 4,1 °C. Pokles teploty vody v podzemnom toku je pravdepodobne spôsobený prenikaním studenej vody z doliny Zlatnica. Dno doliny je o 40 m vyššie ako tok v jaskyni.

Nad Jaskyňou v ponore Hrona sa na hrebeni nachádza priepasť Faťunka s prítokovým meandrom v strope. V strede severného svahu Kremeniny sa nachádza Hronská jaskyňa, dlhá 25 m, na dne ukončená hlineným sifónom. V sedimentoch sa vyskytujú aj okruhliaky z kryštalinka. V týchto súvislostiach sú tu veľké perspektívy na objav nových častí. Len treba vytrvať v snažení. Veľa práce sme vykonali, ale ešte viac nás čaká. Ďakujem všetkým, ktorí sa podieľali na tomto peknom objave.

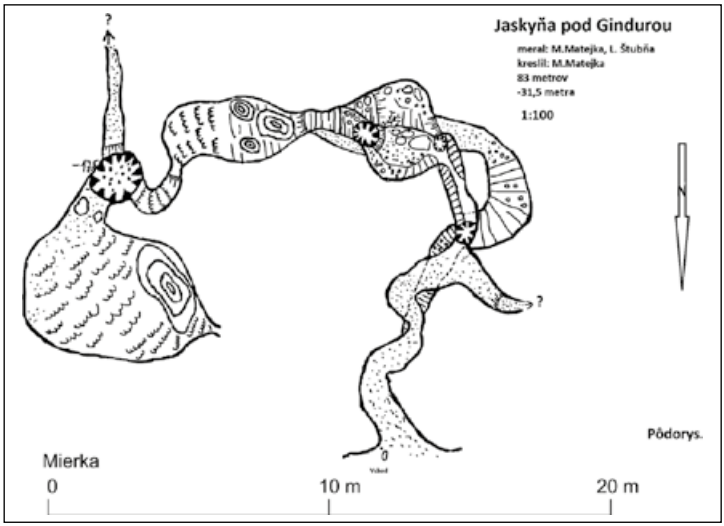

Zafarbená voda z výveru pri Zlatne.

Fotografie: autor príspevku

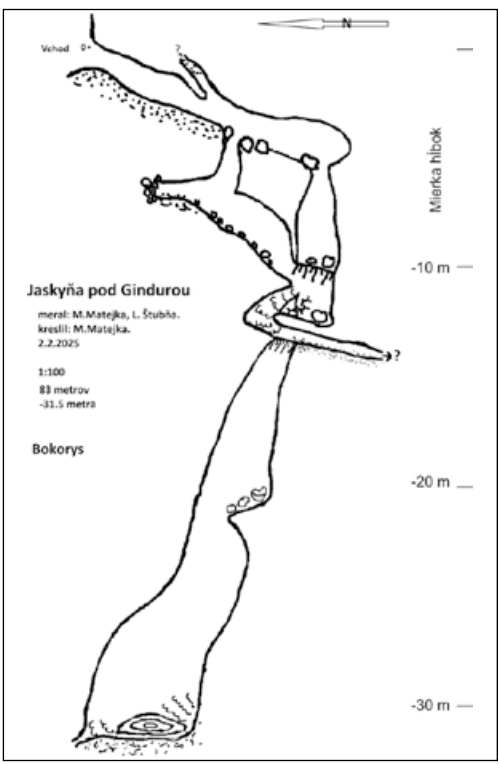
JASKYŇA POD GINDUROU

Matúš Matejka

Úvod

V roku 2024 nás prilákal masív Gindura na Muránskej planine. Na Muránskej planine pracujeme dlhodobo, najmä na blízkych lokalitách, ako sú jaskyne Adela a Veternica, ale aj Havraník a ponor Hrona v Kremenine. No samotný masív Gindury sme vždy akosi obchádzali. Až náš nový čakateľ Jozef Šľuch, ktorý býva pod vrchom Gindura, ma oslovil, či sme pracovali a hľadali jaskyne aj v okolí Pohorelej. Po rozhovoroch o pracovných akciách a čítaní Spravodaja SSS o jaskyniach Adela, Veternica, Hronskej jaskyni a jaskyni Stará píla, kde sme odrobili na akciách veľa hodín, ako aj po povrchových akciách v okolí som ho inšpiroval, a tak začal hľadať jaskyne vo svojom okolí. Sprvoti neúspešne, až po vysvetlení, čo má hľadať a že nie každá diera je hneď jaskyňa, sa Jozef mohol pochváliť fotografiou a následnou akciou na kopci Gindura s predpokladom možnej jaskyne...

Lokalizácia jaskyne

Vchod do jaskyne sa nachádza v Národnom parku Muránska planina, v k. ú. Pohorelá, okres Brezno, v SZ svahu vrchu Gindura v nadmorskej výške 1038 m; severne od jaskyne je NPR Mašianske skalky. Jaskyňa má hĺbku 31,5 m a dĺžku 83 m. Vrch Gindura (1098 m n. m.) je podľa geomorfologického členenia zaradený v oblasti Slovenské rudohorie, celok Veporské vrchy, pod celok Fabova hoľa. Tvoria ho horniny gemerika vo forme tektonických šupín v podloží muránskeho príkrovového systému.

História objavov

Jaskyňu objavili 30. 5. 2024 Matúš Matejka a Jozef Šľuch. Rozšírením a zahĺbením vstupu preskúmali vstupné časti jaskyne a následne objavili meander s mäkkým sintrom po stenách, smerujúci nadol. Pre nedostatok materiálu na kotvenie a zlaňovanie nepokračovali v objavoch pre riziko úrazu.

Prvá priepasť s lanovým rebríkom. Foto: L. Štubňa

Na ďalšiu akciu 2. 5. 2024 prišli Libor Štubňa a Matúš Matejka už s kompletnou výbavou. Dĺžka lán predstavovala 70 metrov a použili sme aj kotvy na premostenie. Akcie sa zúčastnili aj Ľubomír Múka a Ján Bánik a samozrejme Jozef Šľuch. Hneď po úvodnej prehliadke jaskyne sme zhodnotili možný postup, po ukotvení lán a vytvorením traverzu sme zlanili prvú priepasť, hlbokú cca 8 metrov, a ocitli sme sa na skalnom dne, kde sa nám otvorila chodba na dva smery. Libor preskúmal pravú vetvu s prítokovou chodbou, ja som preskúmal ľavú chodbu s jazierkom na dne a mäkkým sintrom po stenách. Po preskúmaní prítokovej časti jaskyne volám na Libora, že pokračovanie je možné s nutnosťou plazenia sa vo vode a v mäkkom sintri. Po úvodnej nechuti si ľahneme do vody a mäkkého sintra, a po kontrole plazivky objavujeme priepasť; zhodnotíme, že na ďalšie pokračovanie nemáme dostatok lán. Pokračuje návrat na povrch a po občerstvení sa vraciame do útrob jaskyne so 40-metrovým lanom.

Po kotvení lán a následnom traverze Libor zlaňuje a kričí, že paráda. Vytvára medzikotvenie a po chvíli zlaňujem aj ja do druhej avénovitej priepasti, hlbokej asi 25 m. Dno jaskyne tvorí priestor s rozmermi cca 10 × 6 m, výškou 8 m a jazierkom s hladinou cca 10 m^2 a hĺbkou 1 m. Na dne aj stenách sa vyskytuje výzdoba z mäkkého sintra. Jazero je napájané prítokom, ktorý sa objavuje v prvej priepasti.

Akcia sa skončila v neskorých večerných hodinách. Jaskyňa pod Gindurou bola preskúmaná do hĺbky cca 40 m. Ďalšie akcie v nej sa zamerali na identifikáciu a odvoz kostrových pozostatkov zvierat, lepšie sprístupnenie jaskyne za pomoci železných stúpačiek a premostenia a samozrejme na zmapovanie jaskyne.

Opis jaskynných priestorov

Jaskyňa pod Gindurou je inaktívna fluviokrasová jaskyňa, vytvorená v steinalmskom súvrství v svetlosivých až sivých organodetritických vápencoch. Vchod na úpätí skalnej steny v nadmorskej výške 1038 m má rozmery 1 × 0,8 metra. Dno je pokryté hlinou a drobnými skalami, ďalej jaskyňa klesá a meandruje. Vo vstupnej chodbe sú na stenách „medvedie zrkadlá“. Vznikli otieraním sa medveďov o skalný masív. Hlina z povrchu ustupuje a dostávame sa na skalné dno pri prítokovom komíne, ktorý stúpa do neznámych častí. Pod prítokovým komínom je križovatka puklín pekne modelovaných vodou, dno klesá 5 m do spodnej chodby. Chodba pokračuje meandrom už aj s mäkkým

Na dne jaskyne. Foto: L. Štubňa

V jednej z chodieb Gindury. Foto: L. Štubňa

sintrom po stenách a následnou 8-metrovou priepasťou, kde je umiestnený lanový traverz až k vertikálnemu stupňu –5 m; tu je už nutné použiť jednolanovú techniku.

Po zlanení priepasti sa ocitáme na skalnom dne, kde sa jaskyňa vetví na prítokovú časť smerujúcu k povrchu, s občasným vodným tokom z povrchu a v odtokovom kanáli s množstvom kostí a lebiek medveďa hnedého a iných živočíchov, ako jazvec, líška, pes. Kosti odniesol pracovník SSJ a určil paleontológ zo SMOPaJ. Do prítokovej časti jaskyne sa dostaneme prekonaním skalného stupňa – dva a pol metra sa pôvodne zlaňovalo, ale už sú tam nainštalované železné stúpačky. Prítoková časť je pekne modelovaná vodou, so skalným dnom so zachovanými hladinovými čiarami a odtokovým kanálom, kde sa tratí voda z povrchu. Táto časť sa končí zasintrovaním. Prítoková chodba ďalej pokračuje pod vchod jaskyne a komínom je spojená s hornou chodbou; je pekne modelovaná vodou, so skalným dnom, hráškovou výzdobou a tvrdým sintrom po stenách. Chodba smeruje na povrch a je ukončená závalom zo skál a hliny.

Vrátime sa na skalnú terasu +2,5 metra, ktorá oddeľuje prítokovú časť, a zlaňujeme do odtokovej siene s rozmermi 4 × 3 metre a výškou 8 metrov, s jazierkami a bohatou sintrovou výzdobou z mäkkého sintra po stenách a na strope. Jaskyňa pokračuje meandrom s výskytom mäkkého sintra a vody z jazierok, po 3 metroch sa ocitáme v strope 17,5-metrovej priepasti. Ústie priepasti má rozmery 1,5 × 1 meter, hneď za priepasťou je modelovaná chodba smerujúca na juh s hlinou na podlahe. Ide o veľmi perspektívne miesto na pokračovanie jaskyne smerom do masívu Gindury.

Po zlanení polovice priepasti a medzikotvení sa ocitáme v najväčšom priestore Jaskyne pod Gindurou – sieni s rozmermi 8 × 4 metre, výškou 8 metrov a 1 meter hlbokým jazierkom (pozri obrázok na obálke). Na stenách sú náteky a stalaktity z plastických sintrov, mäkký sinter je aj na dne. Sieň zjavne nepokračuje. V zimných mesiacoch počas mapovania bolo jazierko vyschnuté, ale pokračovanie sa nikde neobjavilo.

Jaskyňa pod Gindurou má po zameraní dĺžku 83 metrov a hĺbku –31,5 metra. V jaskyni sa jaskyniar pohybuje zväčša postojačky, priestory sú úzke, ale vysoké, jedine v meandri pred priepasťou si musí jaskyniar ľahnúť do vody a mäkkého sintra. Jaskyňa svojím mäkkým sintrom po stenách a vertikálnym priebehom chodieb je náročná a dosť nebezpečná, už po úvodných 8 metroch môže návštevník padnúť 5 metrov do spodnej chodby alebo sa zakliesniť v meandri z mäkkého sintra. V zimných

Detail sintrovej výzdoby. Foto: L. Štubňa

mesiacoch v jaskyni zimujú podkováre malé a netopiere veľké.

Jaskyňu pre jej závažnosť aj nebezpečnosť odporúčam uzavrieť. Vchod do jaskyne je totiž neďaleko lyžiarskej zjazdovky a značeného turistického chodníka, čo zvyšuje možnosť ohrozenia jaskyne a jej hodnôt a funkcií. Najperspektívnejšie miesto na pokračovanie jaskyne je modelovaná chodba hneď za priepasťou, smerujúca do masívu Gindury. O ďalšom postupe budeme informovať, keďže rekognoskáciou terénu Gindury sme objavili iné jaskyne s možným pokračovaním systému jaskýň.

Záver

Odvodňovanie jaskyne je do prameňov pitnej vody pod Gindurou v Pohorelskej Maši. Poloha a genéza vývoja jaskyne je dôkazom existencie už zaniknutej vodozbernej oblasti v danej nadmorskej výške. Je vhodným objektom ďalšieho výskumu. Z hľadiska hydrológie v súvislosti s prúdením podzemných vôd treba zabezpečiť ochranu, výskum a monitoring vôd. Spomínaná jaskyňa je len jednou z jaskýň v lokalite vrchu Gindura, preto je potrebné zabezpečiť ich trvalý monitoring a ochranu aj členmi Stráže prírody.

Použitá literatúra

KRONOME, B., BOOROVÁ, D., BUČEK, P., OLŠAVSKÝ, M., SENTPETERY, M., MAGLAY, J. & VLAČIKY, M. 2019: Geologická stavba Muránskej planiny. In: Hraško, Ľ. (ed.): Výskum geologickej stavby a zostavenie geologických máp v problematických územiach Slovenskej republiky. Čiastková záverečná správa. Manuscript. Bratislava, archive ŠGÚDŠ, 1–156.

MAZÚR, E., LUKNIŠ, M. 1986: Geomorfologické členenie SSR A ČSSR. Časť Slovensko. In Atlas krajiny Slovenskej republiky 2002. Slovenská kartografia Bratislava. ISBN 80-88833-27-2.

ŠVASTA, J., SLANINKA, I., MALÍK, P., VOJTKOVÁ, S., VOJTKO, R. 2016: Vysvetlivky k základnej hydrogeologickej a hydrogeochemickej mape Muránskej planiny v mierke 1 : 50 000. Bratislava, ŠGÚDŠ, 136 s. ISBN 978-80-8174-011-4.

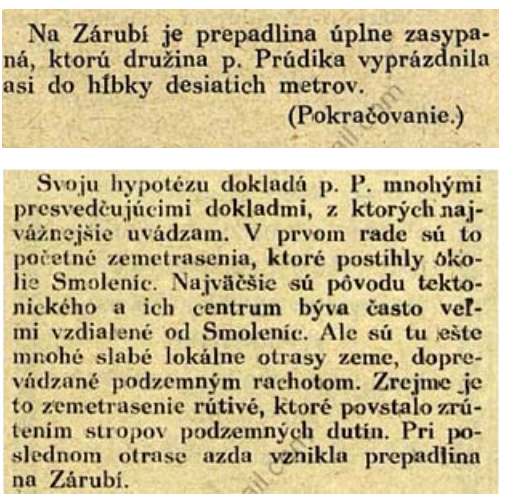
Technické denníky Speleo Brezno 2024.

PRIEPASŤ BANA V MALÝCH KARPATOCH LÁKA UŽ OD NEPAMÄTI

Alexander Lačný

Urputná snaha dostať sa pod najvyšší vrch Malých Karpát spája viacero generácií jaskyniarov. Doterajším poznaním môžeme s určitosťou napísať, že sa to podarilo práve aktuálnej generácii, s dôvetkom, že ešte je čo skúmať a objavovať v tejto pozoruhodnej priepasti.

Asi 300 m juhovýchodne od najvyššieho vrcholu Malých Karpát – Zárub (768 m) sa nachádza pre speleológov zaujímavá depresia – závrt kolapsového pôvodu. Lokalizovaná je v strmej časti južného svahu, iba niekoľko desiatok metrov pod hrebeňom od Zárub, v smere na Havranicu (714 m) v nadmorskej výške 694 m (obr. 1). Toto územie je súčasťou Plaveckého krasu (Hochmuth, 2008). Nejasný bol v minulosti hlavne pôvod jamy. Depresia je dosť netypicky umiestnená v strmšom svahu, s priemerom cca 23 m (obr. 2).

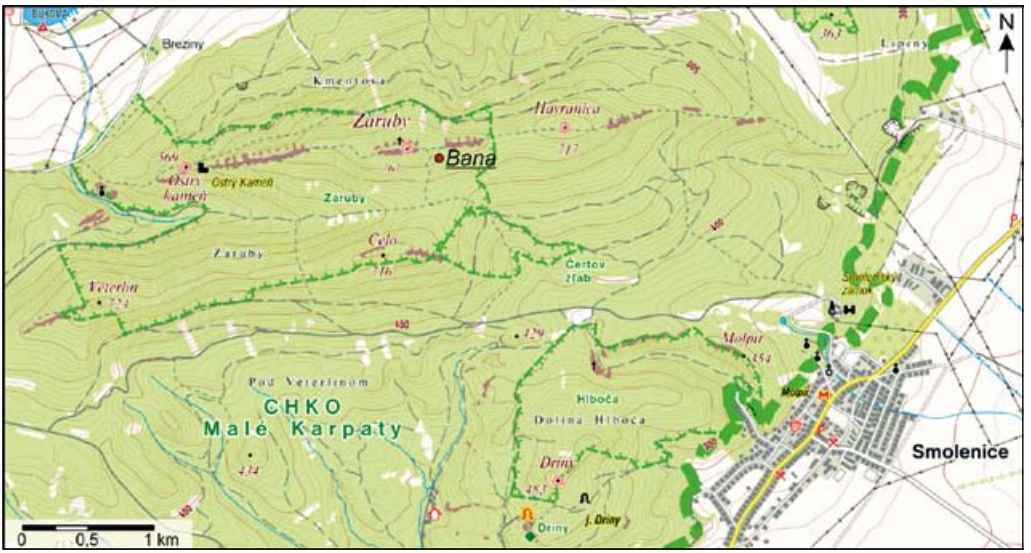

Na Zárubí je prepadlina úplne zasypaná, ktorú družina p. Prúdika vyprázdnila asi do hĺbky desiatich metrov.

(Pokračovanie.)

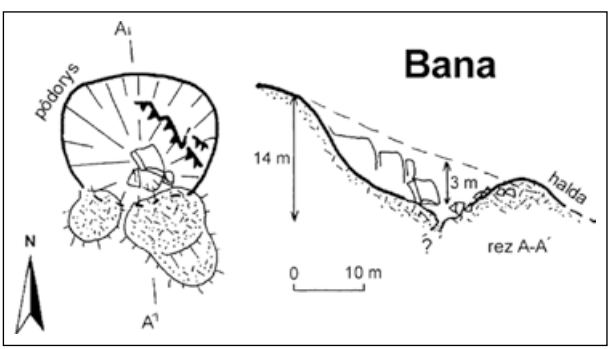
Svoju hypotézu dokladá p. P. mnohými presvedčujúcimi dokladmi, z ktorých najvážnejšie uvádzam. V prvom rade sú to početné zemetrasenia, ktoré postihly okolie Smolenic. Najväčšie sú pôvodu tektonického a ich centrum býva často veľmi vzdialené od Smolenic. Ale sú tu ešte mnohé slabé lokálne otrasy zeme, doprevádzané podzemným rachotom. Zrejme je to zemetrasenie rútivé, ktoré povstalo zrútením stropov podzemných dutín. Pri poslednom otrase azda vznikla prepadlina na Zárubí.

Obr. 3. Výstrižky textu o lokalite v Úradných novinách okresu Trnavského a Hlohoveckého z roku 1931. Autor: A. Loubal

Obr. 1. Topografická mapa s vyznačením lokality.

Prvý detailný opis tejto lokality bol publikovaný v práci Branislava Šmídu (2010). Lokalitu na základe informácií speleológa Miloša Hača označuje vo svojej práci ako Bana. Ani on si však nebol istý, či ide o rútený závrt (prepadlisko), alebo ide o antropogénnu jamu. Nachádza sa tu totiž mnoho stôp po rozsiahlom výkope. Dve staré haldy na hrane depresie sú iba o niečo menšie než samotné vyprázdnenie jamy. O histórii tejto lokality Šmída (2010) ďalej píše, že depresiu sa podarilo lokalizovať M. Hačovi v októbri 2000 na základe indícií Bukovčanov. Poniektorí z nich volajú Záruby aj Banou (v trnavskom dialekte). Kedysi sa tu mali ľudia spúšťať do nejakej hlbokej diery. Lokalitu mali otvárať v tridsiatych rokoch minulého storočia Imrich Vajsábel s partiou a údajne ju nazvali Rokľa na Zárubí. Na základe opisu Antonína Loubala v Úradných novinách okresu Trnavského a Hlohoveckého z roku 1931 autor naopak spomína, že výskum tu realizoval Jan Prudík (obr. 3). Možno osobné animozity medzi zúčastnenými spôsobili, že si práce prisvojovali jednotliví aktéri, ako to bolo napríklad aj v prípade jaskyne Driny. V ďalšej pasáži sa uvádza, že depresia vznikla rútením pri poslednom vtedy otrase zemetrasenia (obr. 3). Z tohto obdobia sú pravdepodobne aj dve pôvodné haldy, ktoré sa nachádzajú na hrane závrtu. Na jednej z háld vyrastá javor horský, ktorý môže mať minimálne 70 rokov. Z pohľadu histórie a dôležitosti tohto miesta treba uviesť, že na katastrálnej mape z roku 1896 je samotný vrch Záruby označovaný ako Bánya (obr. 4). Pravdepodobne aj vtedy kartografi usúdili, že ide o baňu a nie o krasový jav. Iná baňa na Zárubách nebola.

Obr. 2. Nákres lokality (Šmída, 2010).

Z veľmi nedávnej histórie možno spomenúť snahu Miloša Hača, ktorý tu niekedy okolo rokov 2004 až 2005 vytiahol z dna jamy asi 50 vedier. Aktuálnym popudom dozvedieť sa viac o tejto lokalite bol výskyt odtopených miest počas zimných mesiacov, pozorovaných Milošom Hačom (ľavá strana) a Vladimírom Lukačovičom (dno). Lokalita bola na povrchu zaujímavá aj výskytom sintrov či iného litifikovaného sedimentu krasového pôvodu,

Obr. 4. Vrch Zárub označený ako Bánya na katastrálnej mape z roku 1896.

zamiešaného v sutinovom materiáli. Na rozšírenie poznatkov bol v roku 2019 nad lokalitou realizovaný geofyzikálny výskum metódou elektrickej odporovej (rezistivitnej) tomografie, ktorý potvrdil prítomnosť podzemnej dutiny a vyvrátil predstavu, že ide výlučne iba o antropogénny zásah (Lačný et al., 2019).

Geológia územia

Záruby sú budované tektonickou jednotkou hronika, tzv. považským príkrovom. Na tomto území je tvorené havranickou kryhou, ktorá je súčasťou považského príkrovu (Havrila & Boorová, 2002). Kým severné svahy Zárub budujú svetlosivé a sivohnedé masívne a vrstvovité wettersteinské dolomity (ladin – kordevol), na južných svahoch prevláda pruhovitá stavba od strednotriasových tmavých gutensteinských vápencov, cez gutensteinské dolomity až po svetlosivé organodetritické steinalmské a wettersteinské vápence (pelsón – kordevol). Práve v nich sa nachádza skúmaná lokalita. Vrstvovitosť tu strmšie upadá na SZ. Meraná vrstvovitosť neďaleko lokality je 350/60 a v jaskyni 320/60. Ako vyplýva z geologickej mapy (Polák et al., 2011), oblasť je významne tektonicky porušená a dominujú tu zlomy smeru SZ-JV. Priamo v depresii vychádza po pravej strane vápencový masív, kde bola meraná subvertikálna puklinovitosť v smere S-J.

Aktuálny prieskum na lokalite

Najmä na základe geofyzikálneho výskumu, ktorý potvrdil dutinu v podzemí, ale aj odtopených miest počas snehovej pokrývky sme na lokalite začali výkopové práce v roku 2019. Najväčšia pracovná akcia sa uskutočnila počas nášho letného jaskyniarskeho zrazu na Jágerke (3. 8. 2019), keď až trinásť ľudí vytvorilo ľudskú reťaz a z dna závrtu sa vybralo cca 1,5 m^3 kameňov a hliny (obr. 5). Spomedzi balvanov vanul citeľný chladný prievan. Ďalšia akcia sa uskutočnila až koncom septembra. Opäť prebiehali výkopové práce, no problémom zostávala nestabilita svahov a takisto fakt, že nebol dosiahnutý pevný masív.

O lokalitu Bana sa začíname intenzívnejšie zaujímať od roku 2021. Práce sme tu obnovili koncom februára. Už na ďalšej pracovnej akcii vzišla potreba paženia priestoru, keďže sme sa stále nachádzali v sutinovisku. Bolo preto potrebné vyniesť ručne všetky časti paženia. Pri tejto činnosti nám pomohli aj turisti, ktorých sme oslovovali rôznymi formami. Bol to dobrý počin, pretože viacero z nich chodí na pracovné akcie doteraz. Počas nasledujúcich akcií sa nám podarilo vykopať sondu hlbokú a zapaženú do hĺbky cca 5,5 m (obr. 6). Na troch akciách sme si všimli vychádzať zo severnej časti závalu netopiere.

Obr. 5. Prvé sondážne práce na lokalite v roku 2019. Foto: M. Zvonár

Obr. 6. Stabilizačné práce zo dňa 13. 3. 2021. Foto: J. Kondrček

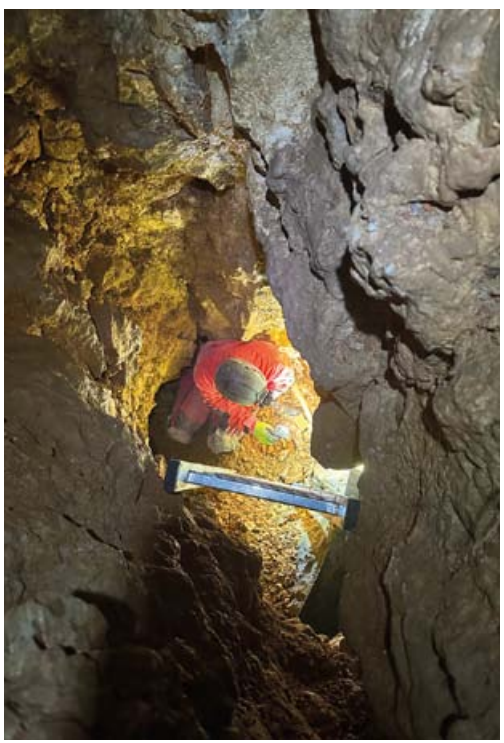

Obr. 7. Presun časti pôvodného paženia k pevnej stene masívu. Foto: V. Tencer

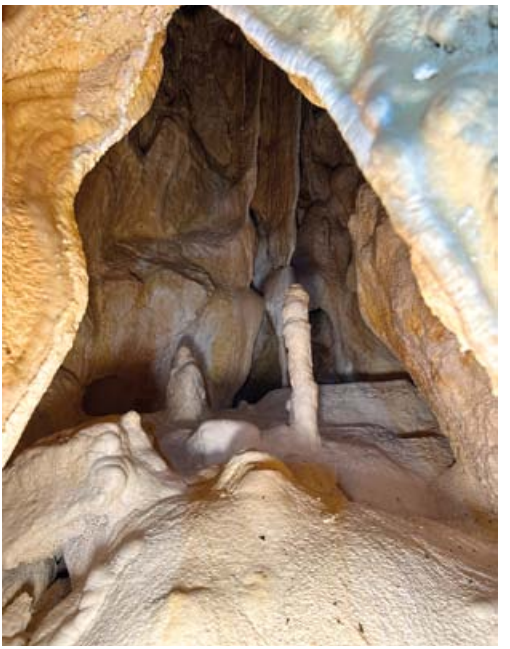
V roku 2022 rozširujeme paženie do severnej strany, ale nedarí sa nám ani tu chytiť pevný masív. Z toho pramení v tom čase značná dávka skepticizmu a rozhodujeme, ako ďalej.

Až počas leta v roku 2023 za veľkého prispenia Martina Baľa sa začínajú prvé práce, zamerané na výkop nie v pôvodnej paženej sonde, ale povedľa pevnej skaly, ktorá vyúsťuje na povrch. Intenzívne práce sú korunované prvým úspechom začiatkom októbra, keď sa na pevnej stene masívu začínajú objavovať prvé nevýrazné náznaky krasovatenia a puklín. V novembri prišlo k presunutiu paženia z pôvodnej sondy k pevnej stene (obr. 7). Významný okamih prichádza koncom roka – 28. 12. 2023, keď sa nám podarilo objaviť prvé metre voľného jaskynného priestoru. Ide o významnú udalosť z toho dôvodu, že doteraz na lokalite nebolo prakticky nič stabilné a všetko bolo potrebné pažiť. Priestory smerujú pod Záruby a citeľný je pulzný prievan (obr. 8). Navyše na viacerých miestach je viditeľná korozívna modelácia. Vo voľnej dutine sa objavili aj prvé náznaky krasovej výzdoby.

V apríli 2024 sme na priepasť osadili skruž na stabilizáciu vchodu. Počas tejto akcie sa v hĺbke

Obr. 8. Vertikálne stupne typické pre jaskyňu sú prekonávané rebríkmi. Foto: A. Lačný

Obr. 9. Krasová výzdoba vo Vianočnej sienke. Foto: A. Lačný

Obr. 10. Jazierka na dne vo Vianočnej sienke. Foto: A. Lačný

10 m podarilo objaviť voľnú jaskynnú sienku s peknou krasovou výzdobou. Podľa mien prvoobjaviteľov Michaely Majerčíkovej a Michala Vrbovského dostala názov Mišacia sienka. Komplikácia na lokalite nastala v strede júla, keď sa zosunulo počas paženia v Mišacej sienke väčšie množstvo kameňov. Ďalšie pracovné akcie sa preto sústredili na stabilizáciu rizikových častí a ťažbu kamenia. Koncom roka bola naša práca odmenená objavom sienky s veľmi peknou krasovou výzdobou a jazierkami na dne. Na základe snehobielej farby a dátumu

Obr. 11. Účastníci letnej akcie v roku 2025. Zľava horný rad: Martin Kučera, Jozef Mruškovič, Michal Hanák, Vladimír Harnúšek, Magdaléna Poláčková, Matej Zvonár a Roman Šittenhelm, zľava dolný rad: Martin Bednár, Marcel Polakovič, Alexander Lačný, Viera Malachovská a Stanislav Volek.

objavu 22. 12. 2024 bola pomenovaná ako Vianočná sienka (obr. 9, 10). Práce s veľkým nasadením jaskyniarok a jaskyniarov pokračovali aj v nasledujúcich mesiacoch (obr. 11).

Ďalší významný počin sa dosiahol opäť počas Jaskyniarskeho víkendu na Sklenej hute, keď sa uskutočnila do priepasti dňa 2. 8. 2025 silná pracovná akcia s trinástimi účastníkmi. Po zapažení nebezpečného závalu (Špendlíkova úžina podľa Stana Voleka, prezývaného Malý Špendlík) sa do voľných priestorov vo forme drobnej priepastičky najprv dostal ako prvý Ján Fukna, a následne po ďalšom rozšírení úzkej neprieleznej pasáže Michal Vrbovský; tu sa priestor rozšíril do väčších priestorov – sienky s peknou snehobielou sintrovou výzdobou a menším jazierkom (Poistená sienka) (obr. 12). Dosiahla sa tak nateraz najhlbšia časť priepasti, -28 m. Zdola je cítiť intenzívny prievan a je predpoklad, že priestory budú pokračovať vertikálne dole. V najspodnejších častiach sa nachádzajú pevné steny, čiastočne korozívne prepracované. Priepasť zároveň dosiahla dĺžku 47 metrov a bude závisieť iba od našej aktivity, či sa nám podarí dosiahnuť ďalšie voľné priestory. Indíciou, že to tak bude, sú už pomerne časté objavy voľných jaskynných priestorov z predchádzajúcich pracovných akcií. Toto všetko by sme nedosiahli za aktívnej spolupráce viacerých jaskyniarskych skupín, pomocníkov z radov verejnosti a nadšencov speleológie. Najaktívnejšiu spoluprácu máme s Jaskyniarmi Plavecké Podhradie.

No a ešte drobná štatistika na záver. Na lokalite sa od začiatku prác v roku 2019 do začiatku augusta 2025 uskutočnilo 62 pracovných akcií, vystriedalo sa pri nich 62 jaskyniarov a spolupracovníkov, väčšina opakovane. V tabuľke 1 uvádzame mená jaskyniarov, ktorí na lokalite strávili päť a viac pracovných akcií.

Tab. 1. Menný zoznam s vykonaným počtom akcií na lokalite.

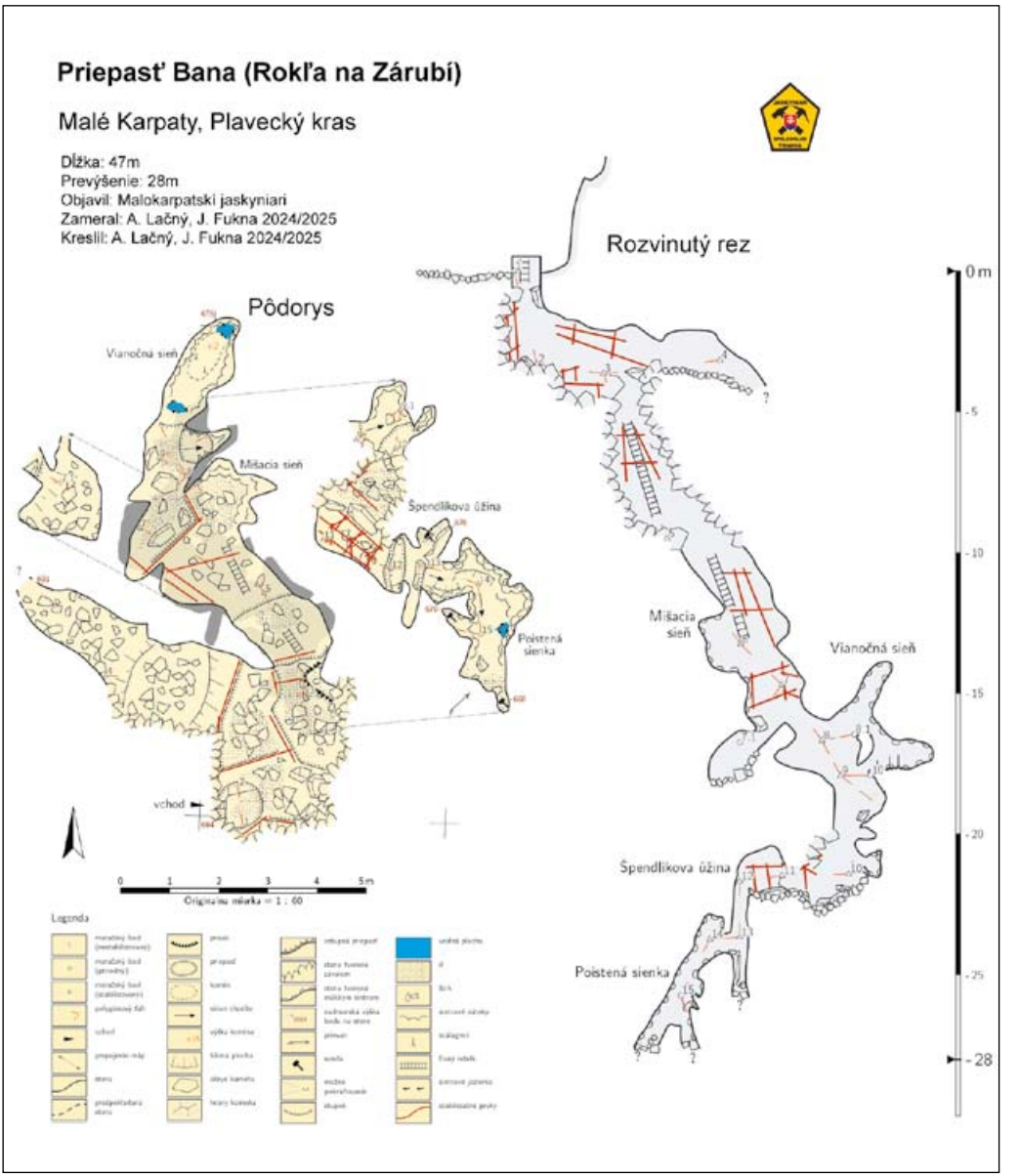
Meno a priezvisko	počet akcií
Alexander Lačný	49
Miloš Vaško	42
Ján Fukna	26
Matej Zvonár	24
Martin Baľo	23
Stanislav Volek	21
Jakub Kugler	16
Viera Malachovská	16
Vladimír Harnúšek	16
Marek Velšmid	15
Michal Vrbovský	13
Boris Blaškovič	11
Martin Kučera	11
Vladimír Tencer	8
Šimon Vaško	7
Jakub Molnár	7
Marcel Polakovič	7
Jozef Mruškovič	6
Magdaléna Poláčková	6
Martin Bednár	5
Elena Nagyová	5
Peter Beník	5

Obr. 12. Michal Vrbovský v Poistenej sienke.
Foto: A. Lačný

Použitá literatúra

HAVRILA, M. & BOOROVÁ, D. 2002. Stop 5.2: Liptovské Matiašovce – profile in the road cut. Pre Congress excursion A. In: Vozár J., Vojtko R. & Sliva, Ľ. (Eds.): Guide to Geological Excursion. XVIIth Congress of Carpathian-Balkan Geological Association, Bratislava, Slovak Republic. Geologica Carpathica, Special Issue, 53, 35–38.

HOCHMUTH, Z. 2008. Krasové územia a jaskyne Slovenska. Geographia Cassoviensis, ročník II., 2/2008, 11–18.

LAČNÝ, A., PUTIŠKA, R. & CSIBRI, T. 2019: Aplikácia geofyzikálneho výskumu metódou ERT na lokalite Bana (Malé Karpaty, Plavecký kras). Slovenský kras, 57/1, 39–45.

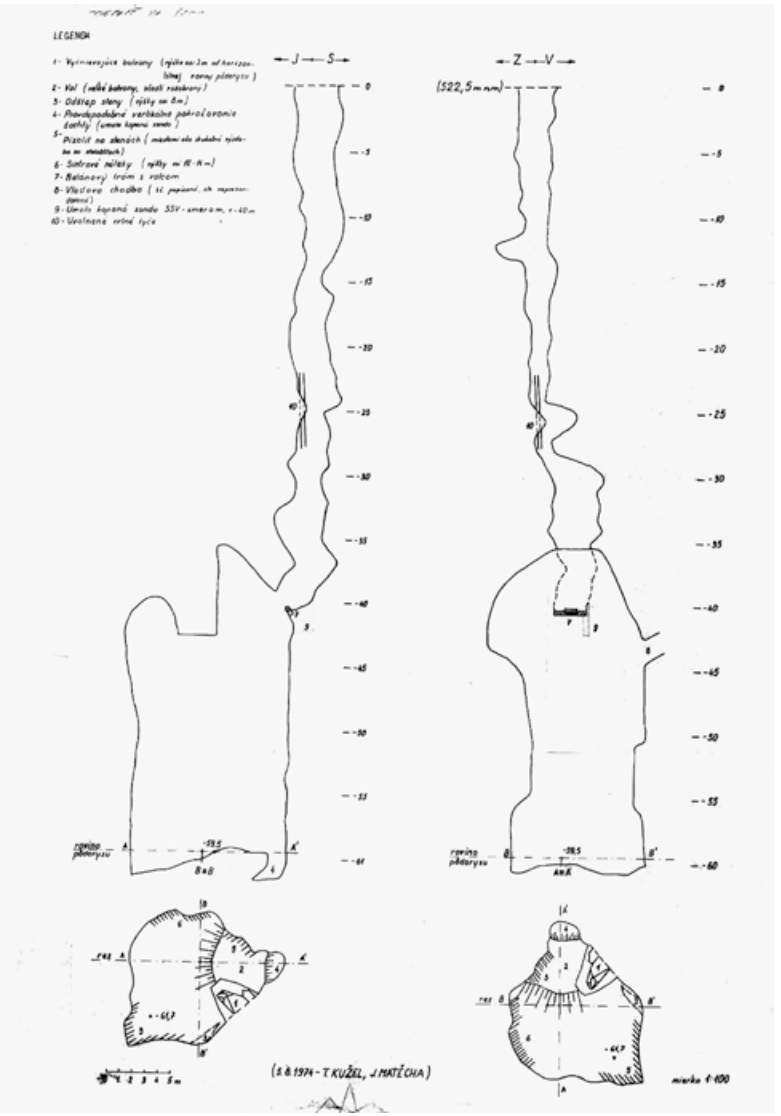
POLÁK, M., PLAŠIENKA, D., KOHÚT, M., PUTIŠ, M., BEZÁK, V., FILO, I., OLŠAVSKÝ, M., HAVRILA, M., BUČEK, S., MAGLAY, J., ELEČKO, M., FORDINÁL, K., NAGY, A., HRAŠKO, Ľ., NÉMETH, Z., IVANIČKA, J. & BROSKA, I. 2011. Geologická mapa regiónu Malých Karpát 1 : 50 000. MŽP SR, Štátny geologický ústav, mapové dielo.

ŠMÍDA, B. 2010: Geomorfológia a genéza Plaveckého krasu ako modelového územia tzv. kontaktného krasu Západných Karpát s nižšou energiou reliéfotvorby. Dizertačná práca, PriF UK Bratislava, 221 s.

NOVÉ POZNATKY ZO ZVISLEJ JASKYNE NA ŽIBRICI

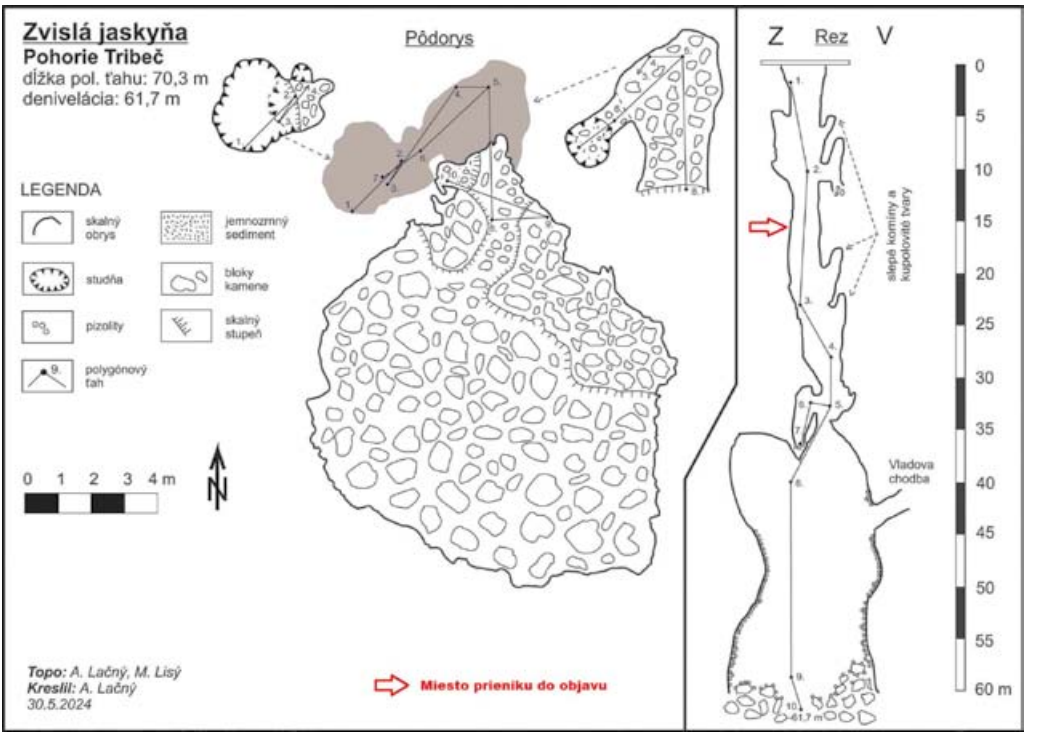
Peter Peško

Pred približne desiatimi rokmi som spoznal jaskyniara Mila Lisého. Spolu s ním som mohol vstúpiť do Zvislej jaskyne na Žibrici v pohorí Tribeč. Bolo to splnenie môjho dlhoročného sna. Už ako 15-ročný chlapec som sa zaujímal o túto lokalitu. Čítal som o nej, a keďže som od detstva liezol, bolo pre mňa výzvou dostať sa pod zem pomocou horolezeckej techniky. Podarilo sa mi to vďaka Milovi.

Mapa jaskyne z roku 1974.

Tak sa mi v jaskyni zapáčilo, že som začal „bombardovať" Mila, aby sme ju vystrojili a zároveň preskúmali. Asi pred tromi rokmi sme túto myšlienku začali realizovať. Po čase som sa dostal medzi jaskyniarov ako riadny člen. Teraz je jaskyňa prístupná už nie iba lanovou technikou, ale postačuje na to iba ferratový set. V jaskyni sme nainštalovali takmer 500 oceľových stúpačiek. (Presne ich zrátame, keď budeme pokladať naše dielo za dokončené.) Vytvorila sa tak ucelená via ferrata až na dno jaskyne. Keďže po stenách sme videli rôzne perspektívy na možné pokračovanie, tak sa spravila aj okružná ferrata pod stropom Karfiolového dómu, aby sa zjednodušila možnosť bezpečne preskúmať všetky perspektívne miesta v stenách tohto dómu. Takto sa nám sprístupnila cesta do Vladovej chodby, ďalej nad opizolitovaný sintropád, kde sa nachádza lanová slučka z roku 1974, a čerešničkou na torte bol objav nádhernej kryštálovej výzdoby, ktorá je akoby korunou krásnych pizolitov, čo dali dómu jeho meno.

Mapa jaskyne z roku 2024.

S Vladom Ďugom, takmer 80-ročným naším predchodcom-prieskumníkom, ktorý v jaskyni zanechal lanovú slučku a ako prvý skúmal Vladovu chodbu, sa nám podarilo stretnúť osobne. Pri 17-metrovom páde spod tejto chodby mal v jaskyni ťažký úraz. Toto vzájomne obohacujúce stretnutie sa uskutočnilo vďaka novinárskej práci našej kolegyne, jaskyniarky Katky Nikovej. A teraz sa vráťme do prítomnosti.

Počas prác na zvyšovaní bezpečnosti ferratovej trasy som úplnou náhodou spozoroval svetlo v malej dierke, keď Milo o pár metrov vyššie

Výzdoba v Karfiolovom dóme. Foto: V. Šubová

Na návšteve u Vlada; zľava Milo, Vlado, Peter. Foto: K. Niková

Marián Bahleda pri objave. Foto: V. Šubová

Vstup do objavu. Foto: P. Peško

Peťo s Milom pri jaskyni. Foto: P. Peško

popri práci nasvietil stenu. Vďaka tejto náhode máme objav. Pri skúmaní, ako sa svetlo mohlo dostať do malého otvoru, sme objavili úžinu, za ktorou sa podarilo dostať do zatiaľ 8 – 13 metrov zaujímavo vyzdobených priestorov. S potešením môžeme povedať, že naša práca na vystrojovaní priepasti začala prinášať plánované ovocie ešte pred jej dokončením. Objav si môžete pozrieť na nasledujúcom odkaze na youtube: *https://youtu.be/jDbNLscrICU*. A vlastne sme urobili zakrátko aj druhý objav. Pri skúmaní, ako sa dostať do nového priestoru, sme objavili extrémne rizikový voľný blok, ktorý sme napokon zhodili dolu. Tento už po pármetrovom páde dokázal zdevastovať dve stúpačky. Spolu s objavom prišiel zdvihnutý prst: Chlapi, dávajte si pozor! Bezpečnosť musí byť vždy na prvom mieste! Video so zhadzovaním bloku je na *https://youtu.be/ngc-sz2SCC0*.

Veľká vďaka patrí všetkým, ktorý sa podieľali na prácach v jaskyni. V priepasti je ešte veľa perspektívnych miest, niektoré sú už aj rozpracované, a tak nám držte palce, nech sa tu aj naďalej darí posúvať hranice poznaného. A ak by sa chcel niekto pridať k prieskumu, je vítaný.

SPELEOLOGICKÁ SITUÁCIA V ZÁREZE ČIERNOVÁŽSKEJ ŽELEZNIČKY A V OBLASTI ŠMÝKANEC PRI KRÁĽOVEJ LEHOTE V PODTATRANSKEJ KOTLINE

Peter Holúbek, Ján Laco a Michal Oravec

Lokalita sa nachádza v geomorfologickej časti Liptovské nivy, juhozápadne od sútoku Váhu a Bocianky a zároveň aj miesta, kde sa Váh prudko stáča na sever. Južnejšia a zároveň vyššie položená riečna terasa, na ktorej sa nachádzajú všetky zaznamenané prepadliská, má štvrtohorný, niekoľkometrový pokryv glacifluviálnych sedimentov stredného pleistocénu. Pod nimi sa nachádzajú vrchnotriasové horniny – najmä dolomity s odhadovanou plochou asi 3 km^2. Tie občas vystupujú na svah medzi vyššou a nižšou riečnou terasou. Práve tu sa nachádzajú aj vchody jaskýň Šmýkanec 1, Šmýkanec 2 a tieto svahy sú tvorené okrem občasných dolomitov najmä deluviálnymi sedimentmi. Na nižšej riečnej terase sa ako kvartérny pokryv vyskytujú fluviálne sedimenty. Samotné dolomity sa radia k hroniku (chočskému príkrovu) a rovnako staré vrchnotriasové dolomity sa nachádzajú aj v Kozích chrbtoch, približne 400 m severovýchodne od jaskýň v zárezе. Vrchnotriasové karbonáty hronika sa vyskytujú aj v Nízkych Tatrách (približne 1,5 km na juhozápad od lokality). Okrem dolomitov sú tu však výraznejšie zastúpené aj dachsteinské vápence. Dolomity vystupujú aj v oblasti Kamenistá (západne od lokality Šmýkanec 2), kde v nadmorskej výške 642,5 m sú do vodovodnej siete zachytené dva pramene s výdatnosťou okolo 55 litrov sekundových a v tejto oblasti sa z vrtov aj čerpá voda pre Liptovský Mikuláš.

Zo speleologického hľadiska je táto oblasť zaujímavá výskytom pozoruhodných riečnych jaskýň. Ich najväčšia koncentrácia (9 jaskýň, 2 diery) sa nachádza v zárezе Čiernovážskej lesnej železničky, ktorá sa začala stavať v roku

Vchod do Prepadu na lúke. Foto: P. Holúbek

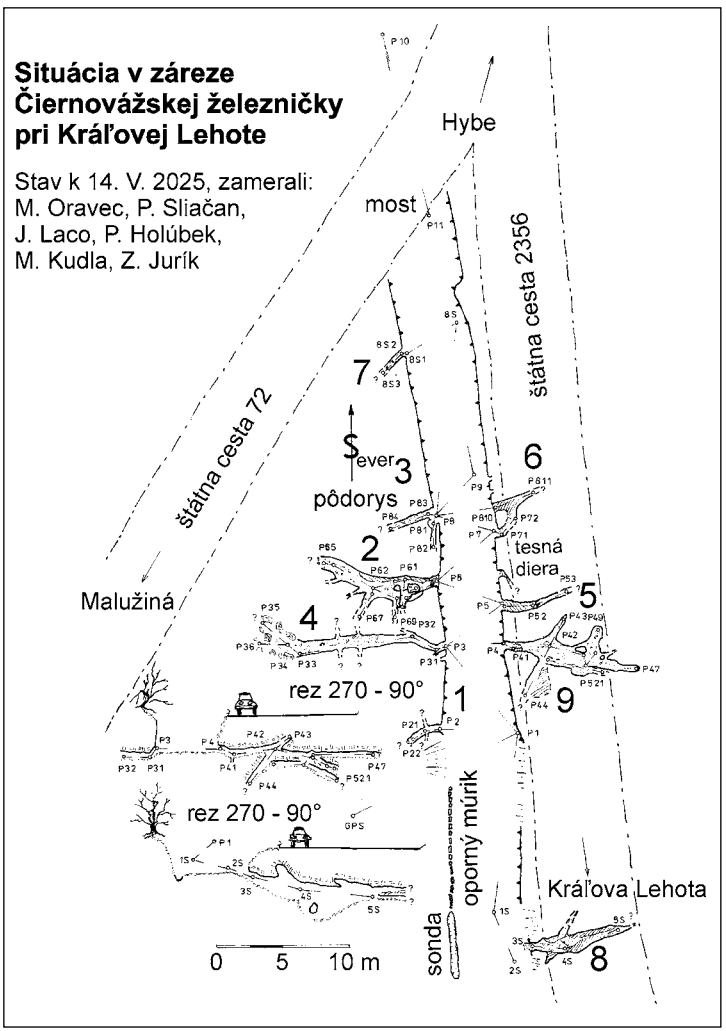
Vchod do Prepadu na poli pri ceste. Foto: P. Holúbek

1914. V tomto období sa baníckymi prácami musel preraziť dolomitový masív, aby sa dal vybudovať železničný zvršok paralelne s Košicko-bohumínskou železničnou traťou. Pri týchto prácach, ktoré sa uskutočnili pred 110 rokmi, sa pravdepodobne objavili jaskyne, ktoré sú známe aj dnes. Aký bol ich pôvodný rozsah, nevieme. Možno bola objavená aj väčšia kaverna, ktorú však pri stavebných prácach zasypali.

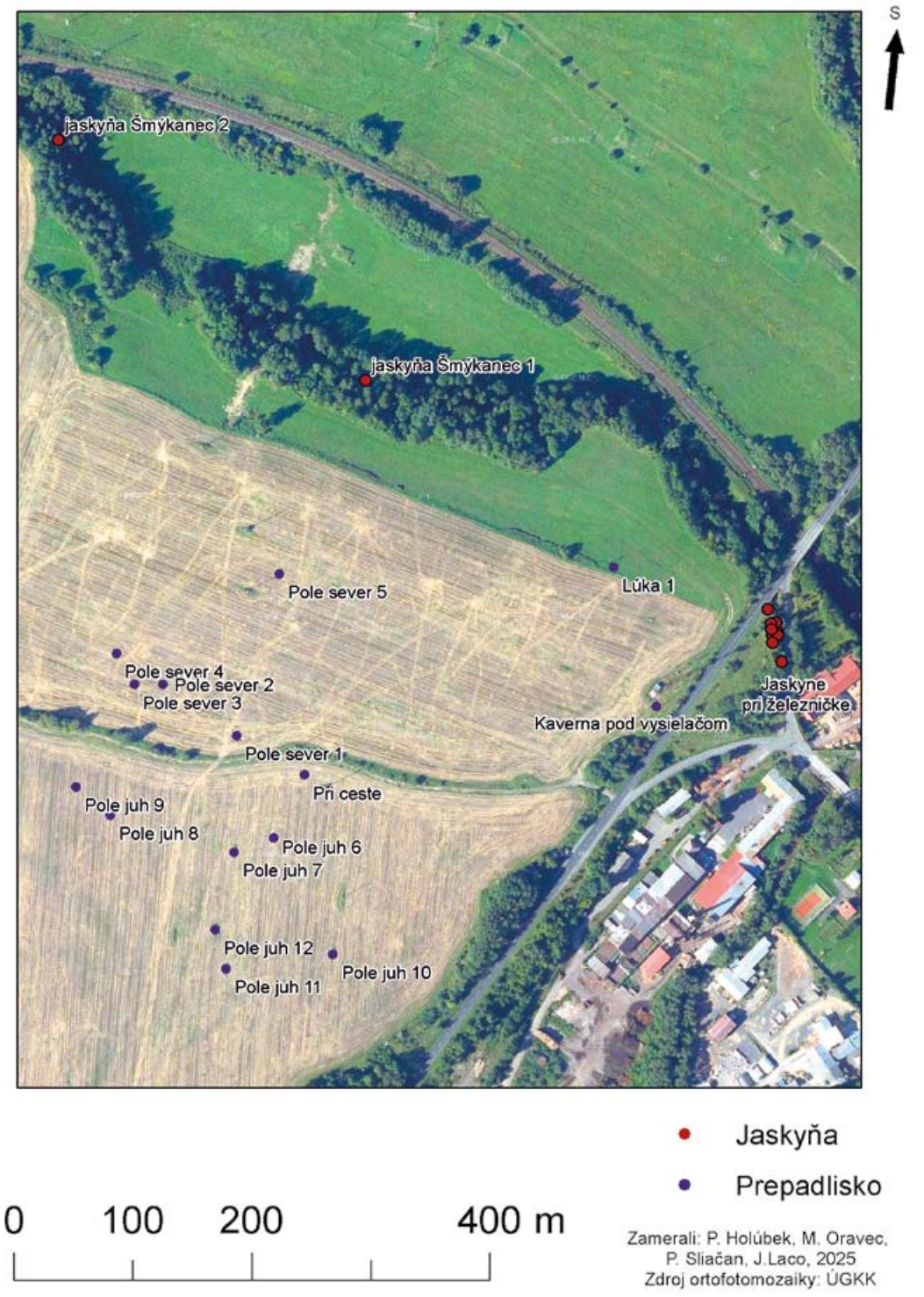

Širšie okolie vchodu do Prepadu na poli pri ceste. Foto: P. Holúbek

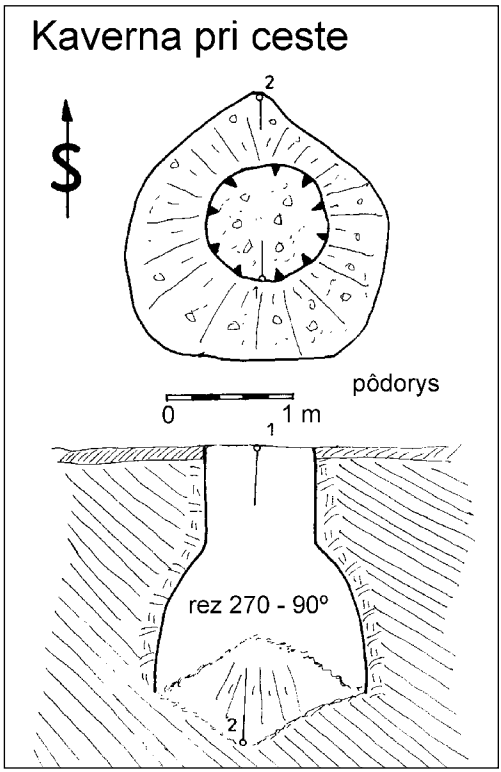
O existencii týchto jaskýň nás v roku 2017 informoval miestny občan Milan Ďurica, spolupracovník P. Vaňka v briketárni v Kráľovej Lehote, ktorý sa tam chodil ako dieťa s kamarátmi hrávať. Po obhliadke územia sme usúdili, že ide o zaujímavú, mimoriadne skrasovatenú oblasť a spolu so spriatelenou Oblastnou skupinou Liptovský Mikuláš sme tu začali v novembri 2017 (Holúbek, Vajs, Vrbičan) so sondážnymi prácami. Najviac ich doteraz odrobil M. Vrbičan, ktorý systematicky pracoval v Jaskyni v záreze železničky 4 a rozšíril aj neprieleznú úžinu do lokality č. 5, kde sa podaril čiastočný postup. Na lokalite č. 4 pracovali po Speleomítingu 2025 aj M. Sova s Ľ. Krčmárikom, ktorí postúpili ďalej, no zastavil ich zhora visiaci nepríjemný blok s hmotnosťou niekoľko sto kilogramov. Dá sa tu pokračovať ďalej, len treba situáciu stabilizovať. Potom sa presunuli do južnej časti zárezu a po chvíli kopania prenikli do 6,5 m dlhej klesajúcej jaskyne, ktorú po kratšom

Zamerané jaskyne v záreze železničky.

Ortofotografia skúmaného územia s vyznačenými lokalitami.

Kaverna pri ceste.

váhaní nazvali Príjemné prekvapenie. Podzemné priestory tu majú klesajúci charakter a určite pokračujú ďalej. Otázne je, či tu má zmysel kopať, pretože bude treba použiť výdrevu na zabezpečenie proti zosunu sutinového kužeľa.

V tejto oblasti sa dlhé roky na poli objavujú závrtom podobné depresie a prepadliská, ktoré majú za následok prepad poľnohospodárskej techniky; podľa vyjadrenia P. Krajčušku, mechanizátora na hospodárskom dvore v Liptovskej Porúbke, sa tu prepadol traktor a polámala sa mu náprava. Počas jarného prieskumu sme tu našli 12 prepadov na poli a jeden na lúke. Dva z nich (Prepad na lúke, Prepad na poli pri ceste) spĺňajú kritériá na zaradenie do zoznamu jaskýň. Prepady majú spravidla typický kruhový profil a ich steny sú tvorené kvartérnymi sedimentmi s okruhliakmi z nekrasových hornín do priemeru 40 centimetrov. Dolomitový masív sme tu nezaregistrovali. Prepadlisko č. 8, ktoré sme zaregistrovali v marci roku 2025, malo pôvodne hĺbku 40 cm a v máji už 130 cm. Okrem toho, že sa jeho dno prehlbovalo, rozširoval sa aj priemer zo 40 na 100 cm.

Podobná situácia vznikla v roku 1981 aj v Českom krase, keď sa južne od Tetína prepadlo na poli do podzemia zadné koleso kombajnu. Kaverna, nazvaná Pluto, mala fľaškovitý tvar a hĺbku 2 metre. Po výkopových prácach sa tu v hĺbke 5 metrov objavila v skalnom masíve puklina, do ktorej sa materiál prepadol. Výkopovými prácami sa postúpilo do hĺbky 16 metrov, kde sa puklina zúžila na neprielezný profil (Plot, 1982 až 1985). Podobné prepady sa často objavujú v oblastiach s výskytom sadrovca. Bohaté skúsenosti s tým majú na Urale v meste Kungur, kde sa sporadicky objavujú prepady aj v asfaltových cestách a chodníkoch.

Dlhé roky máme informáciu o kaverne, ktorá sa našla v tejto oblasti pri vrtných prácach na stavbe základov GSM vysielača. Po prepade vrtáka sa tu objavil silný prievan; kavernu následne zaliali betónom. Napriek značnému úsiliu sa nám nepodarilo získať informácie o dátume navŕtania dutiny, jej parametroch a smere prievanu, hoci sme sa stretli s priamymi účastníkmi týchto prác, no bohužiaľ až s odstupom niekoľkých rokov.

Prepadlisko na poli 2, ktorého okolie sa neorie. Foto: P. Holúbek

Záver: Oblasť Šmýkanec je zaujímavá jaskyniarska lokalita, kde evidujeme 11 jaskýň riečneho pôvodu a 15 depresií a prepadlísk. Predpokladáme, že oblasť je silno skrasovatená a môžu sa v nej nachádzať rozsiahle riečne kanály. Prepady sa pod vplyvom času a vonkajších činiteľov menia na sufózne krasové jamy (Jakál, 1982).

Názov jaskyne	Nadmorská výška	Dĺžka	Denivelácia
V zárezе železničky 1	660,2 m	2,5 m	1 m
V zárezе železničky 2	660,7 m	22 m	2 m
V zárezе železničky 3	660,0 m	6 m	horizontálna
V zárezе železničky 4	660,0 m	18 m	2 m
V zárezе železničky 5	660,2 m	5 m	2 m
V zárezе železničky 6	659,6 m	3,1 m	horizontálna
V zárezе železničky 7	662,6 m	3,1 m	horizontálna
Príjemné prekvapenie (V zárezе železničky 8)	659,5 m	6,49 m	4 m
V zárezе železničky 9	659,9 m	27 m	3,5 m
Šmýkanec 1	653,6 m	2 m	klesajúca
Šmýkanec 2	665 m	2,4 m	1 m

Prepadlisko	Nadmorská výška	Priemer	Hĺbka
Prepad na lúke	670,6	0,8 × 1,2 m	1,6 m
Prepad na poli pri ceste	675,2	1 m	3 m
1	674,8	1,2 m	0,4 m
2	674,3	1,2 m	0,6 m
3	674,8	1 m	1 m
4	673,8	1 m	0,3 m
5	659,8	1,4 m	0,7 m
6	673,7	1,6 m	0,7 m
7	676,0	1,3 m	0,7 m
8	675,8	1 m	1,3 m
9	675,6	1 m	0,6 m
10	676,1	1,8 m	0,7 m
11	674,9	1 m	0,4 m
12	676,5	1,8 m	0,3 m
13	676,6	1,5 m	0,4 m

Literatúra

BIZUB, F. 2012: Považská lesná železnica. Lesy SR, š. p., Banská Bystrica, 181 s.

HANZEL, V. 1977: Puklinovo-krasové vody severovýchodných svahov Nízkych Tatier a vplyv skrasovatenia na ich režim. Slovenský kras, 15, 31–52.

HANZEL, P., FRANKO, O., MALATINSKÝ, K. 1985: Výsledky a úlohy hydrogeológie v oblasti stredného a severozápadného Slovenska. Mineralia Slovaca, 17, 271–288.

HANZEL, V., NEUPAUER, Ľ., REHOROVSKÁ, K. 1984: Podzemné vody mezozoika a poriečnej nivy Váhu a ich využitie. Hydrologický sprievodca VIII. celoštátnej hydrogeologickej konferencie, Račkova dolina, Západné Tatry, 52–56.

JAKÁL, J. 1982: Formy krasového reliéfu. A. Exokras formy na povrchu krasu. Praktická speleológia, Osveta, Martin, 31–54.

PLOT, J. 1982: Zpráva o výzkumné a průzkumné činnosti speleologické skupiny Tetín za rok 1981. Propad Pluto. Český kras, Beroun, 7, 59–61.
PLOT, J. 1983: Zpráva o výzkumné a průzkumné činnosti speleologické skupiny Tetín za rok 1982. Propad Pluto. Český kras, Beroun, 8, 63–64.
PLOT, J. 1984: Zpráva o výzkumné a průzkumné činnosti speleologické skupiny Tetín za rok 1983. Propad Pluto. Český kras, Beroun, 10, 66–67.
PLOT, J. 1985: Zpráva o výzkumné a průzkumné činnosti speleologické skupiny Tetín za rok 1984. Propad Pluto. Český kras, Beroun, 11, 76–77.
Geologická mapa Slovenska, mierka 1:50 000 (online). Bratislava: ŠGÚ Dionýza Štúra, 2017.

Tento príspevok vznikol v rámci projektu Mapovanie a monitoring jaskynných biotopov a modernizácia softvéru Národnej databázy jaskýň, spolufinancovaného z programu Slovensko 2021 – 2027.

ZLOMOVÉ POHYBY NA SKALISTOM POTOKU 2011 – 2025

Miloš Briestenský, Zdenko Hochmuth, Tomáš Fussgänger

V roku 2011 sa začal monitoring zlomových pohybov na dvoch výrazných tektonických poruchách v jaskyni Skalistý potok. Na tento účel sme vybrali extenzometrické meradlo TM-71, vyvinuté v Prahe na Ústave štruktúry a mechaniky hornín, s manuálnym odpočtom údajov a dohodnutým mesačným intervalom zberu. Uvedené meradlo meria pohyby v troch vzájomne kolmých osiach s presnosťou 0,0125 mm. Cieľom je postihnúť vývoj na zlomoch, ktoré sa podieľajú na genéze jaskyne. Do súčasnosti už boli výsledky publikované v dvoch odborných článkoch, naposledy v Slovenskom krase (58/2, 2020).

Pohyby na SSZ-JJV poruche, v oblasti horného vchodu (č. 1), poukazujú na významné vertikálne posuvy. Tie však často prebiehajú v tzv. skokových udalostiach alebo u nás už

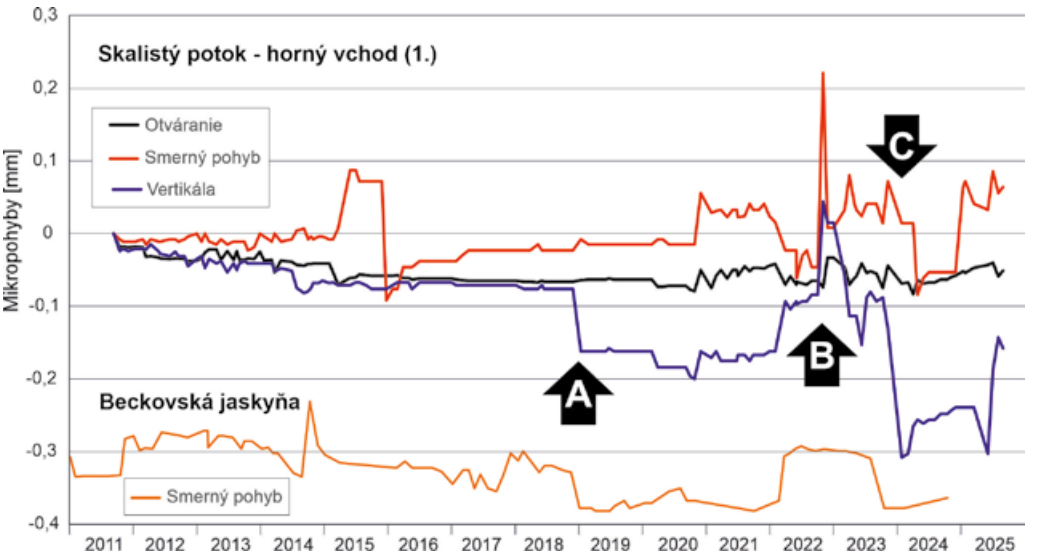
M. Briestenský z Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR, Praha pri montáži prístroja TM-71 12. 9. 2011. Foto: Z. Hochmuth

v zaužívanom termíne tektonických pulzoch. Vyberieme tu tri zaujímavé udalosti. Medzi 27. 11. 2018 a 12. 1. 2019 došlo k poklesu východného bloku s hodnotou 0,086 mm (A). Tento pokles je zaujímavý tým, že bol zaznamenaný v druhej polovici roku 2018 na viacerých lokalitách na Slovensku: Drienovecká j., Krásnohorská j., Liskovská j., Hladový prameň, Zbojnícka j. (Malé Karpaty), J. Driny, Plavecká j. a j. Sedmička. Tieto poklesy nasledovali po dlhšom období pokoja, ktoré sa začalo na prelome r. 2014/2015 a postihlo celú strednú Európu. Druhý pulz (B) sa udial medzi 2. 10. a 2. 11. 2022 a mal opačný zmysel ako predchádzajúci pokles, teda zdvih východného bloku (0,128 mm), spojený s ľavostrannou zložkou smerného pohybu (0,267 mm). Z hodnôt je zreteľné, že horizontálny smerný posun mal dvojnásobnú hodnotu, čo svedčí o náraste horizontálneho tektonického tlaku, teda uvedený pohyb nemal pôvod v gravitačnom rozpade masívu. Uvedený pulz mal nábeh už od januára 2022, čo vidieť v grafe na vertikálnych posuvoch. Tento pulz bol napr. zaregistrovaný i na šiestich lokalitách na západnom Slovensku. Na porovnanie sme do grafu vložili i graf smerných posunov v Beckovskej jaskyni, z ktorého je jasná podobnosť priebehu na oboch lokalitách (vzdialených 219 km). Ďalej, pokiaľ by sme brali následný pohyb na hornom vchode od novembra 2022 do januára 2024 (C) ako relaxáciu tohto tlakového

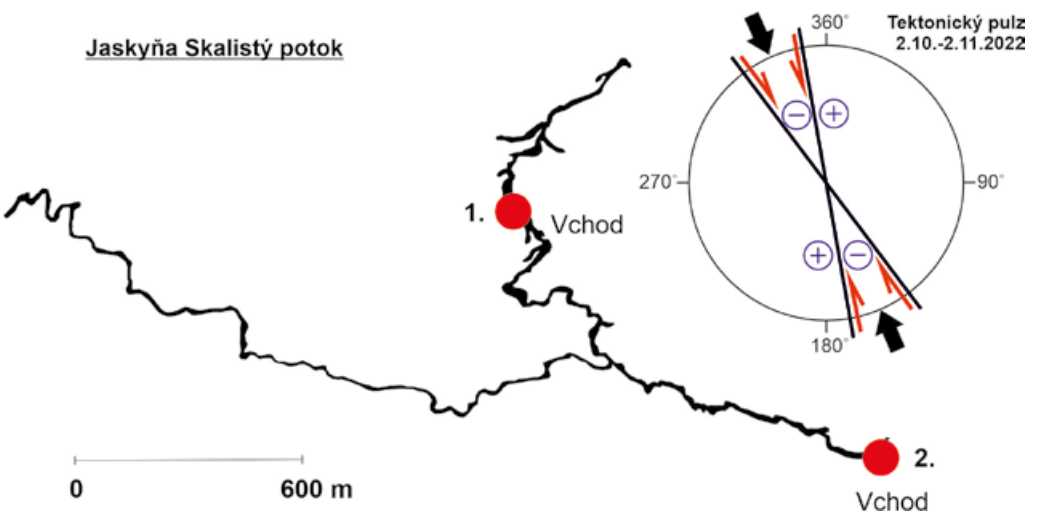
pulzu, tak výsledný zvislý pohyb v relaxácii dosiahol hodnotu poklesu východného bloku 0,352 mm. Je významné poznamenať, že v období uvedenej relaxácie na Skalistom potoku došlo dňa 6. 2. 2023 k zemetraseniu v Turecku s magnitúdom 8,0 (M_w).

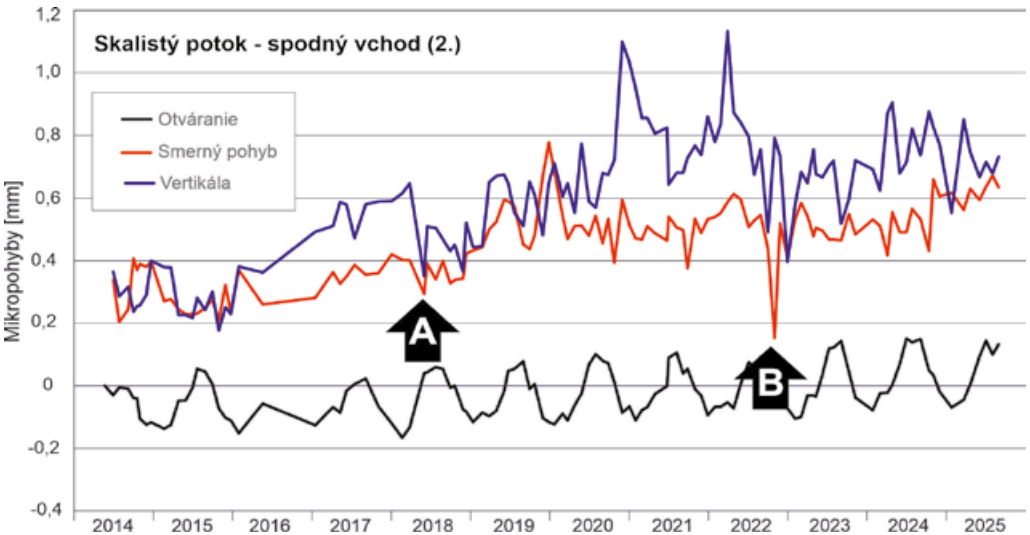
pulz medzi 2. 10. a 2. 11. 2022 (B). Z projekcie zmyslu pohybov na obidvoch zlomoch v priebehu tohto pulzu je zreteľná orientácia horizontálneho tlaku v smere SSZ-JJV.

Zaujímavé sú v spodnom vchode i vertikálne tektonické pulzy v novembri 2020

Druhý prístroj sa nachádza v spodnom vchode a sleduje SZ-JV poruchu. Rovnako ako v prípade horného vchodu i tu majú zlomové posuvy pulzný charakter a prejavujú sa výrazne nielen vo vertikálnej zložke, ale i v zložke smerného posuvu. V rovnakom čase sme tu zaregistrovali poklesy v roku 2018 (A) a významný a marci 2022. Od marca 2022 zhodne začali anomálie i na prvom zlome (hornom vchode). Celkovo na poruche v spodnom vchode možno vysledovať dlhodobé trendy vo vertikálnej zložke, ako aj v zložke smerného pohybu. Súčasný trend v stlačovaní zlomu je 0,0151 mm/rok, v smernom pohybe 0,029

s ľavostranným zmyslom a pokles predpolia jaskyne 0,05 mm/rok.

Výsledky a závery:

- Živé poruchy podieľajúce sa na kontinuálnej genéze jaskyne;
- Posuvy na zlomoch v desatinách mm;
- Trendy prerušované tzv. tektonickými pulzmi;
- Zlomy reflektujú nielen zmeny lokálneho napätia, ale aj globálne – západnej časti Euroázijskej tektonickej platne;
- Potvrdenie doterajších poznatkov: zber manuálnych údajov je s frekvenciou menšou ako jedenkrát za mesiac nedostatočný.

Literatúra

HOCHMUTH, Z., BRIESTENSKÝ, M., ZACHAROV, M., STEMBERK, J., PETRO, Ľ., LITTVA, J., BELLA, P., GAÁL, Ľ., HRAŠKO Ľ., STANKOVIČ, J. 2020: Monitoring mikropohybov v jaskyniach Slovenského a Ochtinského krasu. Slovenský kras, 58/2, 169–180.

ZLÁ DIERA (LIPOVSKÁ JASKYŇA) V LITERATÚRE DO KONCA 19. STOROČIA

Zoltán Jerg

Úvod

Jaskyňa Zlá diera v katastri obce Lipovce v pohorí Bachureň je dobre známa nielen jaskyniarom, ale i širokej verejnosti – je jednou z turisticky sprístupnených jaskýň na Slovensku. Najstaršími zmienkami o jaskyni sa vo viacerých príspevkoch zaoberali Patrik Derfiňák, Ján Ducár a Zdenko Hochmuth. Táto problematika ma zaujala vtedy, keď ma bratranec Tibor Máté upozornil na jeden veľmi zaujímavý článok s poznámkou, že by mohlo ísť o najstaršiu zmienku o tejto jaskyni. Následným bádaním v rôznych online databázach som potom našiel ešte niekoľko ďalších zmienok, čo ma inšpirovalo na napísanie tohto článku. Cieľom predloženého príspevku je doplniť o najnovšie poznatky dosiaľ známe zmienky o Zlej diere / Lipovskej jaskyni.

Známe údaje

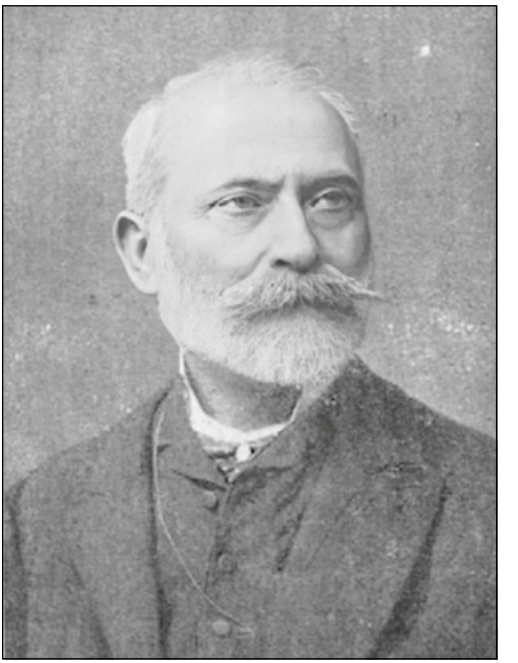
Podľa Ducára doteraz najstaršia známa zmienka o jaskyni sa nachádza v nemecky písanom diele z roku 1827, ktoré vyšlo v Košiciach a jeho autormi boli Carl von Szepesházy (1780 – 1829) a I. C. von Thiele (Szepesházy & Thiele, 1827). Ducár vo svojom príspevku publikoval slovenský preklad ich veľmi stručného opisu Zlej diery (Ducár, 2003: 33), no v príspevku chýba presná citácia pôvodného názvu prameňa. Spomenuté dielo sa nachádza

v historickom fonde Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a jeho presný názov uvádzam v zozname literatúry.

Ďalší údaj pochádza z roku 1841. Ernst Theodor Krieger (1798 – 1855) vo svojom nemecky písanom diele s názvom *Šarišská župa v Hornom Uhorsku* (Krieger, 1841) spomenul viacero jaskýň na území tejto župy. Titulnú stranu Kriegerovej práce a slovenský preklad jeho stručného opisu Zlej diery, ktorú uviedol pod názvom *Lipovská stalaktitová jaskyňa*, publikoval Hochmuth (Hochmuth, 1999: 92–97; 2006: 37). Kriegerovu prácu vo svojich príspevkoch spomenul aj Ducár (Ducár, 2002, 2003) a Derfiňák publikoval veľmi stručnú biografiu Kriegera (Derfiňák, 2000a).

Autori Ducár a Hochmuth ďalej spomínajú istého Ödöna Potemkina a jeho prácu z roku 1863, na ktorú už dávnejšie upozornil Mikuláš Erdős (Ducár, 2002; Hochmuth, 1977, 1999, 2006). Maďarsky písané dielo s názvom *Opis šarišskej župy zo štatistického, zemepisného, listinného a historického pohľadu* vyšlo v Pešti a má 124 strán (Potemkin, 1863). V 19. kapitole s názvom *Prírodné pozoruhodnosti Šarišskej župy* sa nachádza veľmi stručný opis Zlej diery pod názvom *Szinye-lipóczi barlang / Lipovská jaskyňa*. Nemecký a slovenský preklad tohto opisu publikoval Hochmuth (Hochmuth, 1999: 91–92, 96). V súvislosti s osobou Potemkina ma zaujala neistá poznámka Ducára ohľadom jeho pôvodu, keď predpokladal, že asi pochádzal z Ruska (Ducár, 2002: 208). Preto som sa rozhodol tu doplniť stručnú biografiu Potemkina. Jeho priezvisko síce naznačuje možný ruský pôvod, ale relevantný údaj, ktorý by to jednoznačne dokazoval, som v dostupných prameňoch nenašiel.

Ödön Potemkin (obr. 1) sa narodil 4. februára 1823 vo Veľkom Slivníku, v rodine statkára Ferenca (Františka) Potemkina a Barbary Szalay. Krátko nato sa rodina presťahovala do Prešova, kde bol jeho otec prominentným právnikom rodín Esterházy a Szapáry. Rodičia mu veľmi skoro umreli a Ödön už ako desaťročný sa stal sirotou. Základné vedomosti si osvojil v mestách Prešov a Jászberény. Ďalšie štúdiá absolvoval s podporou kanonika Roskoványiho v meste Eger, no namiesto kňazského povolania viac inklinoval k herectvu. Stal sa potulným hercom a pod hereckým menom

Obr. 1. Ödön Egerváry Potemkin (1823 – 1895), autor zmienky o Lipovskej jaskyni z roku 1863. Zdroj: Arcanum Digitális Tudománytár. Reprodukcia: Zoltán Jerg

Udvari (Dvorný) počas ôsmich rokov precestoval takmer celé Uhorsko. Napísal tiež niekoľko úspešných drám. Bol aktívnym účastníkom revolúcie v rokoch 1848/1849, kde to dotiahol až na nadporučíka. Po návrate z krátkeho ruského zajatia sa ešte na krátky čas opäť vrátil k herectvu. Neskôr sa stal vychovávateľom. Istý čas pracoval ako pozemkovoknižný asistent po viacerých župách, až skončil ako vedúci pozemkovej knihy v Boršodskej župe. V roku 1860 sa presťahoval do Pešti. O rok nato získal pozíciu v kancelárii tajomníka Maďarskej akadémie vied, kde pôsobil až do roku 1874. Od 1. septembra 1876 až do svojej smrti pracoval v Univerzitnej knižnici v Budapešti. Vynikal svojimi jazykovými schopnosťami a vedel veľmi dobre čítať staré latinské listiny. Potemkin bol dlho slobodný, ale neskôr sa predsa len oženil a mal troch potomkov. Bol aj spisovateľsky aktívny a napísal viacero prác, ktorých zoznam uvádza József Szinnyei. V presne neznámom čase si Potemkin zmenil svoje priezvisko na Egerváry. Zomrel v Budapešti 15. februára 1895 vo veku 72 rokov (Anonym, 1895a, 1895b; Szinnyei, 1893: 1220 – 1222; https://dspace.oszk.hu; Wikipedia).

Ale vráťme sa ešte späť k už známym zmienkam o Zlej diere do konca 19. storočia. Vyššie uvedené zmienky môžeme zaradiť len medzi laické údaje. Prvý odborný opis jaskyne – aj s prvou mapou – publikoval v roku 1881 Samuel Roth (1851 – 1889). V ročenke Uhorského karpatského spolku vyšla jeho rozsiahla štúdia s názvom *Opis niekoľkých jaskýň Horného Uhorska* v maďarskom i nemeckom jazyku (Roth, 1881). V tejto práci sa nachádza už pomerne detailný opis Zlej diery, ktorú Roth spomína pod názvom *Lipóczi-barlang / Lipovská jaskyňa* (Roth, 1881: 381–383; resp. 415–417). Tú navštívil v lete 1880 spolu so svojím kolegom Ferencom Dénesom (1845 – 1934), ktorý jaskyňu zameral. Robili aj vykopávky, ale Roth s ich výsledkami nebol spokojný. Súčasťou jeho štúdie je i pôdorys jaskyne od Dénesa v mierke 1 : 500 (Lalkovič, 1985: 160–161; Prikryl, 1985: 102). Úplný slovenský preklad Rothovho opisu Zlej diery – aj s reprodukciou prvej mapy jaskyne – publikoval Derfiňák (Derfiňák, 2000b). Rothovu prácu samozrejme spomenuli vo svojich článkoch i Ducár a Hochmuth. Podľa Hochmutha najstaršia mapa vcelku verne zobrazuje hlavné priestory jaskyne. Prekvapilo ho však, že v jaskyni sa vyskytuje len minimum historických nápisov, hoci okolitému obyvateľstvu bola jaskyňa bezpochyby známa oddávna (Ducár, 2002: 209; Hochmuth, 2006: 37, 43).

Nové údaje

Ďalšie zmienky o Zlej diere som sa tu rozhodol vymenovať nie v chronologickom poradí, ale naopak, aby som tie najzaujímavejšie údaje prezradil až na záver.

1889. V tomto roku publikoval **József Cserépy**, učiteľ Pedagogického katolíckeho gymnázia v Sabinove, v školskej ročenke gymnázia štúdiu s názvom *Opis hydrografických pomerov Šarišskej župy s ohľadom na jej minerálne pramene a kúpele*. Nachádza sa tu aj krátky opis jaskyne v takomto znení:

„Na sever od obce Lipovce sa nachádza jedna pomerne rozľahlá kamenno-mliečna jaskyňa, ktorá je ukrytá v kroví, vo svahu hory, ktorá leží naľavo od cesty, vedúcej do hory Lučno (?). Vstup do jaskyne je nízky, za ktorým hneď nasleduje jedna rozľahlá a klenbovitá sieň, ktorej steny a podlahu pokrýva kvapľová kôra. Odtiaľto sa tiahnu bokom a nadol do viacerých smerov úzke a ťažko schodné priestory, ktoré sa iba na málo miestach rozširujú. Idúc hlbšie tam už z klenby jaskyne a zo stien visia i stalaktity, a na skalistej podlahe sa dvíhajú stalagmity. Pre svoju neprístupnosť sa ale dala jaskyňa preskúmať len čiastočne.“ (Cserépy, 1889: 11–12).

Treba dodať, že na začiatku práce sa Cserépy odvolával na viacero prameňov, z ktorých čerpal údaje; medzi inými spomenul napríklad autorov Potemkina alebo Hunfalvyho (pozri ďalej). Posledná veta v jeho štúdii však naznačuje, že jaskyňu aj osobne navštívil a preskúmal, i keď dátum návštevy neuviedol.

O osobe Józsefa Cserépyho sa mi podarilo zistiť len málo údajov. Narodil sa 2. februára 1852 vo Veľkom Šariši. Jeho otec, mešťan, sa tiež volal József Cserépy a jeho matka Zsuzsanna Bosko. Pôvodné priezvisko jeho otca mi nie je známe. Podľa zápisov v rímskokatolíckej matrike si jeho otec v bližšie neznámom čase zmenil priezvisko na Cserépy. Základné vedomosti si pravdepodobne osvojil vo svojom rodisku vo Veľkom Šariši. S istotou sa dá povedať iba to, že od roku 1875 študoval filozofiu na Maďarskej kráľovskej vedeckej univerzite v Budapešti a neskôr sa stal pedagógom. Učil od školského roku 1887/1888 až do smrti na viacerých katolíckych gymnáziách (Banská Štiavnica, Sabinov, Levoča, Banská Bystrica, Brašov – na území dnešného Rumunska, Trstená), a to zemepis, prírodopis, matematiku a nemecký jazyk. Jeho manželka sa volala Janka Lattyák; mali jedného syna Józsefa ml. Pedagóg József Cserépy zomrel po krátkej chorobe 6. mája 1897 v Trstenej vo veku iba 45 rokov (https://dspace.oszk.hu).

Hunfalvyho zmienky (1860, 1863, 1886). Už v roku 2019, keď som spracoval biografiu známeho geografa Jánosa Hunfalvyho (1820 – 1888), som poukázal na to, že vo viacerých jeho dielach sa vyskytujú zmienky napríklad aj o Lipovskej jaskyni (Jerg, 2019b).

V práci z roku 1860 s názvom *Uhorsko a Sedmohradsko v pôvodných obrazoch*, v odstavci *Prešov a okolie* nachádzame takúto informáciu: *„Hodinu na sever od Lipoviec je jaskyňa s veľmi obťažným vstupom, ktorá sa ďalej rozširuje a v hĺbke 30 až 40 siah tvorí priestrannú klenbu, ktorej dno je pokryté kamennou drvinou a kvap-*

ľami. Na stenách klenby sú viditeľné všelijaké trhliny, ktoré sa otvárajú do iných, ešte nepreskúmaných jaskýň." (Hunfalvy, 1860: 245).

Ďalšiu zmienku publikoval Hunfalvy už o tri roky neskôr v jednom z jeho najznámejších diel. V práci s názvom *Opis prírodných pomerov Uhorskej ríše* sa pri charakteristike geologických pomerov pohoria Braniska zmienil o tom, že malebný kaňon pri obci Lipovce je tvorený triasovými vápencami, v ktorých sa nachádzajú početné menšie dutiny a jedna známa kamennomliečna jaskyňa (Hunfalvy, 1863: 428), čiže jaskyňa s výskytom plastického sintra.

V práci z roku 1886 s názvom *Zemepis Uhorskej ríše so zvláštnym zreteľom na etnografické pomery*, sa nachádza takáto zmienka o jaskyni v horskom pásme Braniska: *„Hodinu na sever od Lipoviec sa nachádza jedna kvapľová jaskyňa."* (Hunfalvy, 1886: 598).

Fényesove zmienky (1837, 1847, 1851). V roku 2019 som poukázal i na to, že zmienky o Zlej diere sa nachádzajú aj v skorších prácach známeho maďarského štatistika Eleka Fényesa (1807 – 1876; Jerg, 2019a).

V roku 1837 vyšla jeho práca pod názvom *Terajší stav Uhorska a k nemu pripojených oblastí zo štatistického a geografického pohľadu*. V kapitole *Šarišská župa*, pod heslom *Szinye Lipócz*, Fényes píše: *„Hodinu na sever od obce existuje jedna pomerne veľká jaskyňa. Vstup je veľmi obťažný, lebo sa v ňom nedá postaviť, a je aj nebezpečný kvôli hneď pri vstupe sa nachádzajúcej, na studňu sa podobajúcej diere. V hĺbke necelých 30 – 40 siah sa človek dostane do priestrannej kamennej klenby, ktorej priemer môže dosahovať 20 siah. Klenbu má dosť vysokú a pozostáva z kameňa; jej dno je pokryté kamennou drvinou a kvapľami. Z prvej kamennej klenby sa otvárajú všelijaké vstupy do iných oblastí tejto podzemnej krajiny, ale kam tieto vedú a pokiaľ, až doteraz nikto nevie."* (Fényes, 1837: 265–266). Táto zmienka je z obsahovej stránky dosť podobná tej, ktorú uviedol aj Hunfalvy. To naznačuje, že Hunfalvy v jaskyni asi nebol, a údaje iba prebral zo staršej literatúry (buď od Fényesa, alebo z ešte staršieho zdroja – pozri ďalej).

Fényes vo svojom ďalšom diele s názvom *Opis Uhorska* sa iba zmienil o jaskyni bez bližšieho opisu: *„Hodinu od obce Lipovce existuje jedna pomerne veľká jaskyňa."* (Fényes, 1847: 292).

Vo svojom *Geografickom slovníku Uhorska*, v treťom zväzku, pod heslom *„Szinye-Lipócz, Lipowce"* opäť uviedol stručný opis jaskyne, ktorého text je úplne identický s tým, čo publikoval v už spomenutej práci z roku 1837 (Fényes, 1851: 31–32).

Najstaršia zmienka. Podľa mojich vedomostí zatiaľ najstaršia zmienka o Zlej diere, resp. o Lipovskej jaskyni pochádza z roku 1820. Autor s iniciálami F. S. publikoval na stránkach časopisu *Tudományos Gyűjtemény* (Vedecká zbierka) šesťstranový článok v maďarčine s názvom Lipovské kúpele a ich okolie (F. S., 1820). V tejto krátkej, ale geograficky hodnotnej práci sa nachádzajú rôzne údaje vrátane veľmi zaujímavého opisu jaskyne, ktorému autor venoval jednu celú stranu. Autor – ešte ako mladý 19-ročný muž – počas leta v roku 1810 dvakrát po sebe strávil v spomenutých kúpeľoch niekoľko týždňov a spoznával okolitú prírodu. Svoje pozorovania a spomienky síce publikoval až o 10 rokov neskôr, napriek tomu sú autentické, keďže údaje v jeho článku pochádzajú z poznámok, ktoré si zapisoval do svojho denníka.

Kúpele lokalizoval na pekných rozsiahlych lúkach medzi obcami Lipovce a Šindliar a spomenul existenciu viacerých minerálnych prameňov. Uviedol, že z najznámejšieho prameňa nosili vodu až do Prešova (názvom ho síce nespomenul, ale zrejme mal na mysli prameň Salvátor). Zmienil sa i o tom, že tu bol veľmi známy jeden sírnatý prameň, ktorý však počas veľkej povodne v roku 1813 zanikol. Voda vytekala za veľkého a hlasného bublania spod kamennej klenby, z jamy v tvare kotla. V okolí prameňa sa šíril nepríjemný, jedovatý zápach síry; ak sa dostali menšie zvieratá – najmä vtáky – príliš blízko k prameňu, okamžite sa udusili. Okolití obyvatelia poznali toto nebezpečenstvo, preto ak chceli nabrať vodu z prameňa bez toho, aby boli ohrození na živote, tak to spravili takým spôsobom, že pohár upevnili na dlhú palicu. Autor spomenul i to, že spravil pokus: keď horiacu látku priblížil k otvoru prameňa, tá – pre nedostatok kyslíka – okamžite zhasla.

V ďalšej časti článku sa zmienil o prírodných krásach v bližšom a širšom okolí kúpeľov. Spomenul tzv. Hradisko, ktoré podľa rozprávania miestnych obyvateľov mohlo byť v minulosti kláštorom kartuziánov alebo obydlím templá-

rov. Začiatkom 19. storočia tu ešte boli viditeľné ruiny dvoch kamenných múrov. O Lačnovskom kaňone sa vyjadril, že prechod je síce cez krovinatý porast dosť náročný a unavujúci, ale návštevníka odmení veľmi peknými pohľadmi, a krajšie by vraj nedokázal namaľovať ani maliar. Spomedzi zaujímavých skalných útvarov menovite spomenul len Kamennú babu, a samozrejme aj povesť o vzniku tohto názvu. Zaujímavá je tiež jeho zmienka o tom, že poniže kaňonu vody potoka poháňajú dva mlyny a drevo menia na kameň. Poznamenal, že v tunajších vápencových vrchoch pália veľa vápna a v prameňoch v okolí kúpeľov sa formuje ľahký „deravý kameň“, čím v podstate naznačil tvorbu penovcov (maďarsky: *darázskő*). Ďalej sa zmienil o najvyššom kopci v týchto končinách (názvom ho síce nespomenul, ale zrejme to bola 1199 m vysoká Smrekovica), odkiaľ sa ponúkal nádherný panoramatický výhľad. Spomenul napríklad výhľady na Spišský hrad, Spišské Podhradie, snehom pokryté vrcholy Karpát (Tatier), Šarišskú župu a výhľad od Lučivnej až po Košice. Uviedol i to, že na holom vrchole kopca rastú maliny a čučoriedky. Poznamenal, že tu už nie je vápencová hornina, ale žula a v spodnej časti kopca je kameňolom, kde sa z vyťaženej žulovej horniny vyrábajú mlynské kamene.

Samozrejme, zo speleologického hľadiska najzaujímavejšou časťou jeho článku je už spomenutý opis Zlej diery. Ten v preklade znie takto:

„Najväčšou prírodnou význačnosťou Lipoviec je ale jedna veľká jaskyňa, ktorá leží asi hodinu na sever od obce. Bol som v nej s ďalšími dvoma osobami 19. júla v roku 1810; dovtedy som ešte nevidel Baradlu (Aggtelekskú jaskyňu), takže táto Lipovská jaskyňa vo mne značne zapálila moju predstavivosť. Vstup je veľmi obťažný, lebo sa v ňom nedá postaviť, a je aj nebezpečný kvôli hneď pri vstupe sa nachádzajúcej, na studňu sa podobajúcej diere, do ktorej keby človek padol, už by sa odtiaľ nevrátil. V hĺbke necelých 30 – 40 siah sa človek dostane do priestrannej kamennej klenby, ktorej priemer môže dosahovať 20 siah. Klenbu má dosť vysokú a pozostáva z kameňa; jej dno je pokryté kamennou drvinou a kvapľami; kvaple tu nazývajú kamenným mliekom, ktoré rozdrvené na prach ako liek primiešavajú do soli pre dobytok. Jaskyňa sa ani zďaleka nedá porovnať s Baradlou, ale s ohľadom na nebezpečný zostup a neprítomnosť akejkoľvek ľudskej pomoci sa do pocitu obdivovania a krásy vmiešava tajuplná hrôza, ktorá nie je celkom nepríjemná, a ktorá pravdaže v Baradle sa nedá okúsiť. Zo spomenutej klenby sa otvárajú všelijaké vstupy do iných oblastí tejto podzemnej krajiny, ale nášho sprievodcu sme nijako nevedeli presvedčiť, aby nás do nich zaviedol. Je aj pravdou, že človek by ľahko zablúdil, kebyže nezobral so sebou špagát. Ovčiari a pastieri ju často navštevujú kvôli kamennému mlieku a tvrdia, že po mnohých kľukatých cestičkách sa nakoniec dostanú k jednej vode, od ktorej ísť ďalej je nemožné. Stará povesť hovorí, že raz niekto pustil do nej kačicu, a tá vyliezla z teplého prameňa vo Vyšnom Slavkove.“ (F. S., 1820: 72–73; obr. 2).

Tento zaujímavý opis dokazuje, že jeho autor Lipovskú jaskyňu osobne navštívil, s najväčšou pravdepodobnosťou s nejakým miestnym sprie-

Azomban legnagyobb természeti jelessége Lipócznak egy nagy barlang, a' mely észak felé egy órányira esik a' falutól. 1810-ben, 19-dik Júliusban voltam benne, harmad magammal; még akkor nem láttam vólt a' Baradlát, (az Agteleki barlangot,) ez a' Lipóczi barlang tehát meglehetösen gyulasztotta fel képzelödésemet. A' bémenetel nagyon bajos, mivel nem lehet fen állani benne, sött veszedelmes is egy mindjárt mellette lévö mély kútforma lyuk miatt, a' melybe, ha belé esnék az ember, nem igen térne többet viszsza. Mint egy 30. vagy 40. ölnyi mélységben tágas köboltba jut az ember, melynek általmérője 20. ölet tehet. Boltozatja elég magos, és köszikláből áll; feneke kö mor'salékkal 's csepegö kövel el van borítva; a' csepegö követ itt kötejnek nevezik, 's porrá mor'solva orvosság gyanánt a' marhának keverik a' só közzé. A' barlang koránt sem hasonlítható a' Baradlához, de tekintvén a' veszedelmes lemenetelt, 's minden emberi segítségnek távol létét, titkos rémülés avatkozik itt a' csudálás és gyönyörüség' érzésébe a' mely nem egészen kellemetlen, 's a' melyet természetesen a' Baradlában, tapasztalni nem lehet. Az említett boltból mindenfelé bémenetelek nyilnak e' föld alatti országnak más tartományaiba, de hogy azokba bevezetne, vezetönket tellyességgel rá nem vehettük; igaz is, hogy könnyen eltévedne az ember, ha csak spárgát nem vinne magával. Juhászok 's pásztorok, gyakran járják a' kötej miatt; 's ezek azt bizonyítják, hogy sok tekervényes útakon utoljára eljutnak egy vízhez, a' melynél tovább menni lehetetlen; a' régi szóbeli hagyomány azt tartja, hogy egykor valaki kacsát eresztett belé, 's hogy ez a' Felsö-Szalóki meleg forrásból kibújt.

Obr. 2. Opis Lipovskej jaskyne od Samuela Fabriczyho z roku 1820. Zdroj: Arcanum Digitális Tudománytár. Reprodukcia: Zoltán Jerg

vodcom a informátorom. Dokonca uviedol aj presný dátum návštevy. Teda autor čerpal údaje z vlastnej skúsenosti, a nie z literatúry. Je tu namieste otázka, či vôbec existoval v tom čase nejaký starší prameň so zmienkou o jaskyni.

Autor ako prvý uvádza v literatúre názov jaskyne v tvare *Lipóczi-barlang* čiže Lipovská jaskyňa. Keďže nepoznám miestne pomery, netrúfam si povedať, či je starší tento názov, ktorý neskôr prebrali i niekoľkí ďalší autori, alebo miestny názov Zlá diera (v šarišskom dialekte: Zla džura). Autor však názov Zlá diera vo svojom článku nespomenul.

Zaujímavá je aj zmienka o existencii nebezpečného studňovitého otvoru v blízkosti vchodu. Kde sa presne nachádzal a aký bol hlboký? Bol neskôr kvôli bezpečnejšiemu prístupu do jaskyne tento otvor zasypaný? Možno je to zaujímavá úvaha pre miestnych jaskyniarov.

Pri čítaní týchto cenných riadkov si čitateľ nemohol nevšimnúť, že niektoré vety v opise sú úplne identické s tými, čo uviedol Elek Fényes v jeho už spomenutých prácach z rokov 1837 a 1851. To dokazuje, že Fényes jaskyňu osobne nenavštívil, iba prebral údaje zo staršej literatúry, teda z prameňa z roku 1820. Kto sa teda ukrýva za iniciálami F. S., ktorý na základe osobnej návštevy z roku 1810 o desať rokov neskôr možno ako prvý opísal Lipovskú jaskyňu? Autorom článku bol Samuel Fabriczy. Keďže patril medzi známe osobnosti spišského regiónu, pokúsim sa veľmi stručne načrtnúť jeho životnú dráhu.

Samuel Fabriczy sa narodil 18. marca 1791 v Poprade. Jeho otec Andreas bol evanjelickým farárom, jeho matka sa volala Klara Augustini ab Hortis. Základné vedomosti získal na popradskej evanjelickej škole, kde sa naučil latinský a maďarský jazyk. Vyššie školské štúdiá absolvoval na evanjelických lýceách v Levoči a Kežmarku. Vyučil sa za právnika. V rokoch 1808 – 1809 absolvoval praktickú stáž v Miškovci a v Prešove. Diplom právnika získal v roku 1810, vo veku iba 19 rokov. Od roku 1814 bol právnikom Gergelya Berzeviczyho vo Veľkej Lomnici. Práve tam sa zoznámil so slávnym francúzskym geológom F. S. Beudantom (1787 – 1850), ktorého potom sprevádzal po jeho cestách po Karpatoch (Poznámka: Beudant ho spomenul v XI. kapitole svojho diela, kde písal o návšteve Vysokých Tatier, ale pravdepodobne omylom ho uviedol pod menom M. Fabritzi; pozri: Beudant, 1823: 85–87). Súčasne od roku 1816 vykonával aj notársku funkciu pre Spišskú župu a od roku 1818 bol prísediacim sudcom Spišskej župy. V roku 1821 sa presťahoval do Levoče. Dá sa povedať, že prakticky celý život aktívne pôsobil v právnickej sfére, prevažne v podtatranskej oblasti. Od roku 1832 bol dopisujúcim členom Maďarskej akadémie vied. Keď bol v roku 1848 vymenovaný za ministerského radcu, presťahoval sa do Pešti. Po revolúcii sa v roku 1849 vrátil do Levoče, kde sa zaoberal notárskou činnosťou a literatúrou. V roku 1854 bol zvolený za inšpektora evanjelickej cirkvi v Levoči.

Obr. 3. a 4. Hrob rodiny Fabriczy a rozlomený náhrobný kameň Samuela Fabriczyho na evanjelickom cintoríne v Levoči. Zdroj: Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet / Maďarský osvetový inštitút na Slovensku, n. o.

Fabriczy bol spisovateľsky veľmi aktívny. Písal nielen práce zo svojho odboru, teda z oblasti práva, ale napríklad aj z oblasti histórie a etnografie. V rokoch 1819 – 1826 často publikoval svoje články – zväčša anonymne alebo pod iniciálami F. S. – na stránkach už spomenutého vedeckého časopisu *Tudományos Gyűjtemény*, ktorého redaktorom bol jeho dobrý priateľ András Thaisz. Súpis jeho bohatej publikačnej činnosti je uvedený v práci Józsefa Szinnyeiho.

Fabriczy sa v roku 1821 oženil s Máriou Izabelou Škultéty, dcérou batizovského farára. Syn Gyula (Július) mu zomrel v roku 1854, manželka v roku 1855. Z jeho potomkov je známy najmä jeho syn Kornél (1839 – 1910), ktorý bol inžinierom Maďarských štátnych železníc a historikom umenia. Od roku 1880 žil v Štuttgarte. Samuel Fabriczy zomrel 18. marca 1858 v Levoči, v deň svojich 67. narodenín (Anonym, 1863; 2020; Hamza, 2024; Kenyeres, 1967: 457; Schleusener, 2020; Szinnyei, 1894: 70-75; https://dspace.oszk.hu). Hrob S. Fabriczyho a jeho rodiny sa zachoval dodnes. Nachádza sa na jednom z najkrajších cintorínov na Slovensku – na evanjelickom cintoríne v Levoči (sektor IX, č. 10-11; obr. 3 a 4). Cintorín je Národnou kultúrnou pamiatkou a jeho správcom je Evanjelická cirkev a. v. v Levoči (https://szepesikor.hu/). Tu by som ešte doplnil, že čiernobiely portrét Samuela Fabriczyho publikoval na internete v roku 2024 univerzitný profesor Dr. Gábor Hamza (Hamza, 2024; prístup na citovanú stránku je možný až po registrácii).

Záver

V priebehu 19. storočia sa v literatúre objavilo nie málo zmienok o Zlej diere / Lipovskej jaskyni. Pre lepší prehľad ich tu na záver uvediem v chronologickom poradí:

1820 (Samuel Fabriczy),
1827 (Carl von Szepesházy & I. C. von Thiele),
1837 (Elek Fényes),
1841 (Ernst Theodor Krieger),
1847 (Elek Fényes),
1851 (Elek Fényes),
1860 (János Hunfalvy),
1863 (János Hunfalvy; Ödön (Egerváry) Potemkin),
1881 (Samuel Roth),
1886 (János Hunfalvy),
1889 (József Cserépy).

Za nateraz najstaršiu zmienku môžeme považovať opis jaskyne od Samuela Fabriczyho z roku 1820, ktorý ju osobne navštívil už v roku 1810. I keď som sa pokúsil predložiť ucelenejší pohľad na zmienky o Lipovskej jaskyni, ktoré sa objavili v literatúre v priebehu 19. storočia, údaje uvedené v tomto príspevku sa asi nedajú považovať za úplne vyčerpávajúce. Nevylučujem, že časom sa ešte môžu objaviť ďalšie, dosiaľ neznáme pramene so zmienkami o lipovskej jaskyni Zlá diera.

Poďakovanie. Ďakujem bratrancovi Tiborovi Mátému za nájdenie historického geografického článku z roku 1820 a za zaujímavý tip na bádanie. Ing. Petrovi Holúbekovi a Igorovi Balciarovi ďakujem za poskytnutie literatúry na štúdium. Moje poďakovanie patrí aj Ottovi Takácsovi z Maďarského osvetového inštitútu na Slovensku, n. o., za veľkú ochotu a poskytnutie fotografií hrobu Samuela Fabriczyho na publikáciu v tomto príspevku.

Literatúra

Anonym (1863): Fabriczy Sámuel. In: Magyar Tudományos Akadémiai Almanach, Eggenberger Ferdinánd, Pest, 289–290.

Anonym (1895a): Egervári Potemkin Ödön. Ország-Világ, 16, 8, (24. 2. 1895), 127–128.

Anonym (1895b): Egervári Potemkin Ödön 1823 – 1895. Vasárnapi Ujság, 42, 9, (3. 3. 1895), s. 138.

Bella, P. – Hlaváčová, I. – Holúbek, P. (2018): Zoznam jaskýň Slovenskej republiky (stav k 31. 12. 2017). SMOPaJ, Liptovský Mikuláš, 528 s.

Beudant, F. S. (1823): Travels in Hungary in 1818. Richard Phillips and Co., London, 126 s.

Cserépy, J. (1889): Sárosvármegye vízrajzi (hydrographiai) viszonyainak leírása, tekintettel ásványvizei- és fürdőhelyeire is. In: Szokán, S. (1889): A Kisszebeni Kegyes Tanítórendi Gymnasium értesítője az 1888-89-ik iskolai évről. Kósch Árpád Könyvnyomdája, Eperjes, 3–12.

Derfiňák, P. (2000a): Ernest Tomáš Teodor Krieger. Spravodaj SSS, 31, 2, s. 78.

Derfiňák, P. (2000b): Správy o jaskyniach na stránkach dobovej tlače. Spravodaj SSS, 31, 4, 50–51.

Ducár, J. (2002): Šarišské jaskyne v zmienkach starších autorov. In: P. Bella: Výskum, využí-

vanie a ochrana jaskýň, 3. vedecká konferencia. Zborník referátov (Stará Lesná, 2001), 3, SSJ, Liptovský Mikuláš, 207–212.
Ducár, J. (2003): Príspevok k poznaniu krasu Braniska. Spravodaj SSS, 34, 3, 32–34.
F. S. [Fabriczy, S.] (1820): Lipócz fürdője s környéke. In: Tudományos Gyűjtemény, 4, 6, 69–74.
Fényes, E. (1837): Magyar Országnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. 3. kötet, Pest, 457 s.
Fényes, E. (1847): Magyarország leírása. 2. kötet, Pest, 510 s.
Fényes, E. (1851): Magyarország geographiai szótára. 3. kötet (L–R), Pest, 306 s.
Hochmuth, Z. (1977): Prieskum jaskyne Zlá diera. Spravodaj SSS, 8, 3, 8–11.
Hochmuth, Z. (1999): Höhlen und Karst der Ostslowakei in der heimatkundigen Literatur in der Hälfte des 19. Jahrhundert [Jaskyne a kras východného Slovenska vo vlastivednej literatúre z polovice 19. storočia]. Slovenský kras, 37, 91–98.
Hochmuth, Z. (2006): Krasový fenomén Zlej diery a jaskýň krasovej oblasti „Na skaly" (Bachureň). Spravodaj SSS, 37, 1, 37–44.
Hunfalvy, J. (1860): Magyarország és Erdély eredeti képekben. Első szakasz: Magyarország, 2. kötet, Darmstadt, 431 s.
Hunfalvy, J. (1863): A Magyar birodalom természeti viszonyainak leírása. 1. kötet, Pest, 539 s.
Hunfalvy, J. (1886): A Magyar birodalom földrajza, különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. Budapest, 888 s.
Kenyeres, Á. (1967): Magyar Életrajzi lexikon, 1. kötet (A – K), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1039 s.
Krieger, E. T. (1841): Das Sároser Komitat in Ober-Ungarn. Müller, Wien, 43 s.
Lalkovič, M. (1985): Príspevok k histórii merania a mapovania jaskýň na Slovensku. Slovenský kras, 23, 145–170.
Potemkin, Ö. (1863): Sáros vármegye leírása, statistikai, földrajzi, okirati és történelmi tekintetben. Noséda Gyula, Pest, 124 s.
Prikryl, Ľ. V. (1985): Dejiny speleológie na Slovensku. Veda SAV, Bratislava, 162 s.
Roth, S. (1881): Felső-Magyarország nehány barlangjának leírása. [Einige Höhlen Ober-Ungarns]. A Magyarországi Kárpátegyesület évkönyve, [Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereins], 8, 367–398 [399–430].
Szepesházy, von C. & Thiele, I. C. (1827): Neuester Wegweiser durch das Königreich Ungarn, und nach allen angränzenden Ländern. : Mit statistischen Angaben der Zahl der königl. Freistädte, Marktflecken, Dörfer und Prädien, der Grösse und Bevölkerungder einzelnen Comitate und Districte. Nebst einer Postkarte von Ungarn, und Siebenbürgen, verbunden mit einer ausführlichen Beschreibung aller Mineral-Bäder, Gesundbrunnen und Heilquellen, des Königreiches Ungarn, Croatien, Slavonien, und Siebenbürgen, hinsichtlich ihrer chemischen Bestandtheile, medicinischen Wirkung, Unterkunft, Lage, Umgebungen, Lebensart, Zerstreuungen, Theurung und Wohlfeilheit etc. Carl Werfer, Kaschau, 240 s.
Szinnyei, J. (1893): Magyar írók élete és munkái, 2. kötet (Caban – Exner), Hornyánszky Viktor könyvkereskedése, Budapest, 1474 s.
Szinnyei, J. (1894): Magyar írók élete és munkái, 3. kötet (Fa – Gwóth), Hornyánszky Viktor könyvkereskedése, Budapest, 1582 s.

Internetové zdroje

Anonym (2020): Fabriczy Sámuel ügyvéd nyughelye.
https://emlekhelyek.csemadok.sk/emlekhelyek/fabriczy-samuel-ugyved-nyughelye/
www.arcanum.com
https://dspace.oszk.hu/
Hamza, G. (2024): Fabriczy Sámuel (1791–1858). A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.
https://mersz.hu/dokumentum/m1243pamtat__54/?kiadvany_oldal_mod=1#m1243pamtat_52
www.familysearch.org
Jerg, Z. (2019a): Elek Fényes. https://osobnosti.sss.sk/elek-fenyes/
Jerg, Z. 2019b): János Hunfalvy. https://osobnosti.sss.sk/janos-hunfalvy/
Schleusener, H. (2020): Rechtsanwalt Samuel von Fabriczy (1791-1858).
https://www.metzenseifen.de/docs/KB-2020-03-page_12_Fabriczy.pdf
https://szepesikor.hu/cikk/locsei-evangelikus-temeto/
https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Egervári_Ödön & oldid=24784061

MESAČNÁ ŠACHTA MÁ 60 ROKOV

Ján Ducár

Nedávno ma kolega jaskyniar, prezident Klubu priateľov kpt. Horáka Stanislav Pavlarčík upozornil na 60. výročie uverejnenia Denníka kpt. Horáka **Moonshaft**, teda o Mesačnej šachte. Článok vyšiel v treťom, marcovom čísle časopisu National Speleological Society News v Spojených štátoch amerických v roku 1965.

Stano mi naznačil, že k tomuto výročiu by bolo vhodné napísať nejaký hodnotiaci príspevok do Spravodaja SSS, pretože si to téma Mesačnej jaskyne zaslúži. Preto som sa podujal napísať svoj pohľad na túto tému.

Dopredu upozorňujem, že ide o môj vlastný názor, nebudem tu preberať myšlienky iných autorov, iba niektoré som si v diskusiách overoval predovšetkým so Stanom Pavlarčíkom. Prinášam nové zistenia.

Úvod

Mesačná jaskyňa by mala byť na území Slovenska, i keď už boli pokusy lokalizovať ju napríklad do Poľska pri slovensko-poľskej hranici alebo na Pardubicku v Čechách. Ale držme sa tézy, že by sa mala nachádzať u nás, na Slovensku.

Téme sa venovali viacerí autori, všetkých ich vymenúvať nemôžem, uvediem hlavných: jaskyniari Stano Pavlarčík, Pavol Mitter, Martin Sluka, Edo Piovarči, Milan Štéc, záhadológ Miloš Jesenský, všetci zo Slovenska, ďalej pátrači Ivan Mackerle, Michal Brumlík, Pavel Novotný, Jiří Jičínský, Ivo Hlásenský, Walter Pavliš z Čiech, Robert Lesniakiewicz z Poľska a v USA hlavne Ted Phillips, Josef Allen Hynek. To je staršia garda pátračov, z mladšej generácie spomeniem Martina Lavaya zo Zlína na Morave, Erika Batystu alebo pátrača z Košíc, ktorý vystupuje pod nickom geolog. Verím, že sa nenahnevajú ďalší pátrači, ktorí sa téme venovali, a neuverejním ich meno. Tento príspevok nie je encyklopédiou o Mesačnej šachte.

Základnými dielami k téme Mesačnej šachty sú podľa mňa dve „mesačňácke“ biblie – Miloš Jesenský a Robert K. Lesniakiewicz: Tajemství měsíční jeskyně a jiné záhadné úkazy, ktorá vyšla v roku 2008, a Martin Lavay: Měsíční šachta / Podivný příběh nejzáhadnější slovenské jeskyně z roku 2019.

Treťou vážnou a odporúčanou knihou je práca Milana Štéca Jaskyňa mŕtvych netopierov / Ďumbiersky vysokohorský kras, ktorá vyšla v roku 2013. Tá sa podľa môjho názoru najviac priblížila presnej lokalizácii bájnej Mesačnej šachty. Téme sa Milan Štéc venuje na 5 stranách (176 – 180), pričom priniesol jasné dôkazy o jaskyni, ktorá sa najviac približuje opisu Mesačnej šachty v Horákovom denníku. Možno by bolo dobré, keby Spravodaj SSS – so súhlasom autora M. Štéca – uverejnil týchto 5 strán. Nie každý má prístup k tejto knihe.

Autorstvo Denníka kpt. Horáka

Ešte závažnejšia je otázka, kto bol autorom textu (Denníka kpt. Horáka) – článku v americkom speleologickom časopise? Ja a viacerí moji kolegovia spochybňujeme, že autorom Denníka kpt. Horáka je sám Horák. Podľa nás (nazvime sami seba pochybovači autenticity autora) bol kpt. Horák fiktívnou osobou, pričom autor jeho denníka je niekto, kto poznal viacero ľudí – osôb, z ktorých bola „poskladaná“ literárna postava

Takto si členovia Speleoklubu Šariš predstavujú Horákovu čutoru. Pravá Horákova čutora sa zatiaľ nenašla... Foto: V. Vaník

kpt. Horáka; aj keď kpt. Horák bol naozaj reálnou postavou v reálnom živote, autor Denníka kpt. Horáka – článku v americkom speleologickom časopise vo svojom literárnom diele k reálnemu človeku dodal pozbierané informácie od iných osôb z územia Slovenska, resp. o iných osobách. Teda literárna postava kpt. Horák je podľa mňa pozliepaná z osudov viacerých ľudí a takisto dej Denníka kpt. Horáka, ktorý môžeme nazvať aj poviedkou pripisovanou fiktívnemu kpt. Horákovi, sa odohráva na mieste, ktoré je nedefinovateľné, chybne zaznačené skomolenými názvami a ponúka množstvo variantov na polovici územia Slovenska. Geografické názvy Lubocna, Plavince a iné názvy sú cielene chybné názvy dedín. Nelogická je aj kosodrevina v Levočských vrchoch... A keďže takých absurdít je viacero, nemožno sa čudovať, že mnoho pátračov po prvom prečítaní vyjadruje podozrenie, že ide o podvrh.

Postava kpt. Horáka

Téme fyzického kpt. Horáka sa venujú hlavne českí pátrači. Usilovne korešpondujú s americkými pátračmi, skúmajú archívy, matriky... A majú zistenia o kpt. Horákovi, ktorý naozaj žil v USA. Nebudem tu opisovať dostupné informácie, sú v spomínaných dvoch horákologických bibliách. Ja obdivujem odhodlanie, čas a prostriedky, ktoré venovali a venujú tejto stope, ktorá už nemá jaskyniarsku podstatu, a už viac pripomína genealogický výskum, zháňanie dokladov z matrík a úradov. Navyše v USA sa tejto téme venujú pátrači, ktorí za svoje „zdroje" pýtajú peniaze. Osobne ja i moji kolegovia z Klubu priateľov kpt. Horáka nebudeme pátrať po rodokmeni kpt. Horáka, radšej ostaneme pri jaskyniach, a hlavne k celej téme sa snažíme pristupovať komplexne, z nadhľadu. Téma je ako mozaika, vyzdvihnúť jednu stránku mozaiky, napr. rodokmeň, a nevenovať sa iným témam, nie je dobré, navyše aj u českých pátračov badám čím ďalej tým viac prehodnocovanie starších stanovísk, už otvorene považujú informácie z Denníka kpt. Horáka za vymyslené, nezmysly a zavádzajúce.

Ktoré postavy poslúžili literárnemu dielu Denníka kpt. Horáka

Podľa môjho názoru postáv – predlôh, z ktorých vychádzal autor Denníka kpt. Horáka, bolo niekoľko.

Ernst Honig je postava, ktorej sa venoval a venuje najmä Stano Pavlarčík. Honig, resp. Horning bol majiteľ píly v Mníšku nad Popradom. Ide o rozporuplnú osobu, v noci bol partizánom a cez deň spolupracoval s Nemcami. Túto problematiku pozná najlepšie Stano, verím, že by jej mohol venovať nejaký príspevok.

Róbert Petrla. V Denníku kpt. Horáka, ktoré beriem ako literárne dielo – poviedku, vystupuje bača Slávek a jeho dve dcéry. Na historickej fotografii na strane 178 knihy Milana Štéca je chatár Róbert Petrla s manželkou a dcérami. Podľa mňa aj podľa Martina Sluku a ďalších pátračov práve chatár Petrla bol predlohou literárnej postavy baču Slávka, ktorý vojakom donášal potraviny, a jeho dve dcéry, Jolana a Hanka, poslúžili ako predlohy literárnych postáv Hanky a Oľgy, dcér baču Slávka. Teda jedno meno Hanka bolo zachované, z Jolanky vznikla literárna postava Oľga/Olinka... Chcem tu pripomenúť, že dievčatá vyrastali na Chate M. R. Štefánika, mali veľmi blízko k lyžovaniu, čo sa prenieslo i do toho, že Jolana Petrlová bola jednou z najlepších lyžiarok Československa po 2. svetovej vojne, reprezentovala našu krajinu.

Mohol sa Stano Pavlarčík vypytovať po salašoch po celom Slovensku, či poznal niekto baču Slávka a jeho dve dcéry... Bača Slávek bol iba fiktívnou postavou.

Róbert Petrla však bol reálny chatár a jeho dve dcéry boli skutočné osoby – to sa zakladalo na pravde. Róbert Petrla pochádzal z Moravy, bol stavbár – murár pri výstavbe chaty, neskôr bol majstrom a stavbyvedúcim. Po dokončení stavby chaty sa ako osvedčený majster stal chatárom a jeho prvý personál tiež tvorili osvedčení murári...

K postave Róberta Petrlu treba pripojiť aj mená troch partizánov, ktorí sa skrývali v Rádiovej jaskyni, tí sa tam podpísali: J. Hiko, čatár Krasula a ešte S. Vojak Podtúran (asi iba pseudonym). Je tam poznámka *1944 3. XI. do 10. XI. 1944.

Artur Ižo Guttmann. Časopis o baníctve a bansko-historickom dedičstve Montanrevue č. 1/marec 2022 prináša na str. 20 – 23 článok autora Tomáša Bancíka zo Slovenského mineralogického spolku s novými zaujímavými informáciami o banskom podnikateľovi Arturovi Ižovi Guttmannovi, ktorý si neskôr zmenil meno na Artold Koloman Horal. Tento podni-

kateľ, baník, mineralóg sa narodil roku 1899 v Šumiaci, v baníctve podnikal od 1. 3. 1922. V roku 1971 dokončil na žiadosť svojho zamestnávateľa Geologický prieskum, n. p., Spišská Nová Ves svoje pamäti; v nich sa dočítame, že preskúmal asi každú dolinu od Brezna po Košice, otváral nové bane, mal svojich ľudí, iste poznal aj jaskyne v ním sledovanej oblasti. Mám kópiu jeho pamätí, je tam veľa zaujímavých opisov lokalít, ktoré by mohli zaujímať aj jaskyniarov. Ale vráťme sa k našej téme.

Aby bolo jasné, že naozaj ide o reálnu postavu, pár faktov: v časopise Montanrevue je jeho žiadosť o „sprostenie" od činnej vojenskej služby zo dňa 31. augusta 1939, ktorá bola Ižovi Guttmannovi zamietnutá. Ďalej vieme, že Ižo Guttmann, samostatný banský podnikateľ, rozhodnutím ministerstva hospodárstva zastával funkciu dočasného správcu železo- a medenorudných baní firmy CUPROFERRUM, banskej účastinnej spoločnosti pôsobiacej v Chyžn. Vode, Železníku, Rákoši a Nandráži.

Predpokladám, že autor Denníka kpt. Horáka sa poznal s Artoldom Kolomanom Horalom, podnikateľom v baníctve, a od neho mohol vedieť aj o Rádiovej jaskyni, navyše som si všimol, že kresby – náčrty v Denníku kpt. Horáka majú zhodné črty a štýl, ako má vo svojich pamätiach aj Artold Horal. Osoba Artura Iža Guttmanna alias Artolda Kolomana Horala bola naozajstnou živou postavou, nie fiktívnou bytosťou. Jeho syn donedávna ešte žil v Košiciach, kde sa s ním stretol i môj kolega z nášho klubu Speleoklub Šariš Vlado Vaník, od neho máme aj pamäti jeho otca.

Moše Singer. Levočské vrchy boli v 90. rokoch miestom sústredeného prieskumu českých pátračov, aj náš Speleoklub Šariš sa prednostne venoval tomuto pohoriu, teda skôr jeho východnej časti; západná časť pohoria bola predmetom výskumu jaskyniarov zo Spišskej Belej. Po vzájomnej serióznej dohode. Pri prieskume jaskýň okolo obce Tichý Potok nám v krčme chlapi povedali o Židovej jaskyni, kde sa skrýval miestny Moše Singer. Tejto téme som venoval už jeden článok v Spravodaji SSS 3/2007. Nechcem tu opakovať staré informácie, nové je len to, že témou sa začal vážne zaoberať jeden mladý učiteľ z okresu Sabinov. Zistil, že Moše Singer naozaj po pobyte v Židovej jaskyni vstúpil do 1. čs. armádneho zboru arm. generála L. Svobodu, vojnu spolu s kamarátom Jánom Segiňákom, mojím informátorom, ukončil na letisku Tri duby pri Zvolene a potom sa odsťahoval do Izraela, kde žil a pracoval.

Oslovil ma nový pátrač Juraj Feltovič – učiteľ z okresu Sabinov, ktorý vedel o Moše Singerovi od svojej babky. Tá opísala Mošeho i celú rodinu Singerovcov v dobrom svetle. Téma ho zaujala, zbieral informácie o tejto rodine, zložito sa dostal aj k jeho potomkom. Cez internet získal i fotografie jeho hrobu, ktorý sa nachádza v Izraeli. Pán Feltovič bol veľmi rád, keď sme sa o tejto téme porozprávali a vypočul si moju nahrávku s Jánom Segiňákom. Možno táto téma bude spracovaná aj knižne.

Vrátim sa k našej téme – Moše Singer prežil veľa mesiacov v ťažkých podmienkach jaskyne na okraji Levočských vrchov, mohol sa stretnúť aj s autorom lit. diela Denník kpt. Horáka a dať mu nejaké informácie. Táto stopa je o to zaujímavejšia, že jeden z českých pátračov na základe nešpecifikovaných zdrojov sa dostal do Židovej jaskyne, kde sme po tomto českom pátračovi aj my, jaskyniari Speleoklubu Šariš, našli stopy. Teda okrem stôp po Mošem aj stopy po českom pátračovi, o ktorom nás informovali domorodci z Tichého Potoka.

Táto stopa je, uznávam, iste nižšieho rádu ako predchádzajúce, ale treba ju spomenúť.

Kde sa nachádza legendárna Mesačná šachta

Neznámy autor Denníka kpt. Horáka mal iný – nadradený cieľ, ako iba opísať boje vojakov a partizánov v roku 1944. Denník bol napísaný profesionálom a uverejnený cielene, aby vyvolal reakciu, ktorá potom prišla zo strany Československa. Oslovila aj jaskyniarsku obec.

Tu sa zase treba zamyslieť nad otázkou: Cui bono? Komu to prospeje? Vyzerá to tak, že pravým, nadradeným cieľom bol upriamiť pozornosť slovenskej verejnosti na oblasť Levočských vrchov, kde sa v tom čase diali veci hodné utajenia, a namieriť tu príbeh z inej lokality. Preveriť pozornosť úradov, vojakov...

Takže podľa mňa udalosti opísané v Denníku kpt. Horáka sa udiali v pohorí Nízke Tatry blízko turistickej útulne pod Ďumbierom a v tomto literárnom diele sa preniesli do fiktívnej lokality v Levočských vrchoch, pričom sa podhodil názov **Plavince**, čo malo pripomínať Plavnicu, reálnu obec na východnom okraji Le-

vočských vrchov, a **Lubocna** mala byť upútavkou na Ľubovňu na severe Levočských vrchov.

Takže ak by sme sa venovali iba územiu Slovenska, tak by sme mohli Mesačnú šachtu hľadať podľa závažnosti argumentov v pohoriach:

A. Levočské vrchy
B. Nízke Tatry
C. Belianske Tatry
D. Ľubovnianska vrchovina
E. Čergov
F. Babia hora
G. Vysoké Tatry

a takto by sme mohli vymenovať pohoria polovice Slovenska, veď predsa kpt. Horák sa potom presúval cez Košice do Užhorodu, takže mohol ísť cez Slovenské rudohorie, Slanské vrchy, okolo Vihorlatu...

Ale dosť bolo vymenovávania pohorí, každý pátrač nech si doplní to svoje pohorie.

Navyše i ten smer do Užhorodu je pochybný; tejto téme sa venovali aj českí pátrači.

Aby to bolo všetko ešte zamotanejšie a vznikol ešte väčší guláš, lokalita A1 z Levočských vrchov má vlastnosti patriace lokalite B2 v Nízkych Tatrách a príbeh z lokality D2 od Starej Ľubovne má analógiu v C1 v Belianskych Tatrách. A pátrač si môže lámať hlavu. Hlavne českí pátrači, ktorí skúmali boje partizánov na začiatku zimy 1944/1945, si prešli rôznymi nezávideniahodnými skúškami nervov.

Podľa môjho názoru najpresvedčivejšie dôkazy priniesol Milan Štéc v spomínanej knihe o Jaskyni mŕtvych netopierov. Opisu Mesačnej šachty najviac vyhovuje opis **Rádiovej jaskyne** v Ďumbierskom krase; priniesol aj ďalšie dôkazy, ktoré sú fyzické a nedajú sa vyvrátiť.

Pátranie rôznych pátračov sa rozbehlo po polovici Slovenska, Edo Piovarči s partiou pátral v Belianskych Tatrách, Stano Pavlarčík tiež v Belianskych Tatrách, ale ako poverený pátrač aj v Levočských vrchoch, Čergove, Ľubovnianskej vrchovine. Ja so svojimi kolegami zo Speleoklubu Šariš som pátral hlavne v Levočských vrchoch, ale na objavy po kpt. Horákovi sme boli pripravení aj v iných pohoriach východného Slovenska, od Braniska po Bukovské vrchy. Stále dúfame, že niekde na stene jaskyne nájdeme vyryté: A. H.

Klub priateľov kpt. Horáka – KPKH

Hlavným poslaním Klubu priateľov kpt. Horáka je bádanie a propagácia Mesačnej šachty. Jej prezidentom je zaslúžilý pátrač Stano Pavlarčík, okrem neho každý člen KPKH je zároveň aj viceprezidentom KPKH. Ja som sa sám nominoval do funkcie viceprezident – zapisovateľ. Počet členov/viceprezidentov kolíše, na Speleomítingoch nás býva aj 10 – 15. Vo Svite sme sa stretávali v separátnej miestnosti, naše sedenia boli dôverné, ale potom veselé. Posledné stretnutie KPKH bolo v Liptovskom Mikuláši 29. 3. 2025.

Poznám sa s oboma autormi biblií o Mesačnej šachte, vážim si obe diela, tú druhú od M. Lavaya aj preto, lebo autor sa snažil do nej dať všetky možné nové fakty a indície. Náš klub chce osláviť 60. výročie prvej zmienky o Mesačnej šachte dôstojne, s patričnou noblesou, a to formou stretnutia členov KPKH niekde v jaskyni. Už viac rokov uvažujeme o Putovnej tabuli **Jaskyňa kpt. Horáka**, teda o **Putovnej Mesačnej šachte**. Vyrobí ju náš člen Vlado Vaník a každý rok bude na inej lokalite. Ako prvú lokalitu navrhujeme Rádiovú jaskyňu pod Ďumbierom, ďalšie budú Židova jaskyňa nad Tichým Potokom, Zbojnícka diera nad Šambronom, jaskyňa pod Nemeckým vrchom pri Starej Ľubovni a pod. Dúfame, že o našu putovnú kamennú tabuľu bude veľký záujem.

Záver

Mesačná šachta je fenoménom, ktorý mnohí novinári radi porovnávajú so záhadou tunguzského meteoritu, bermudského trojuholníka a pod. Má to byť vraj najväčšia záhada na Slovensku, k tejto téme sa potom priraďujú sklenené tunely pod Babou horou alebo tajné úkryty tajných archívov nemeckej armády... Ľudská fantázia je naozaj neohraničená a čitateľ si takéto záhadné hypotézy rád prečíta a azda im aj verí.

Ešte malá rada: Odporúčam čitateľom tohto môjho príspevku dva príspevky na Youtube na stránke badatele.net reportéra Jaroslava Mareša, kde je obrovské množstvo informácií k tejto téme. Boli dve vysielania: 9. 2. a 4. 3. 2025, v tom druhom bol hosťom Walter Pavliš, a ten si už servítku pred ústa nebral, otvorene upozorňoval na evidentné lži a výmysly v Denníku kpt. Horáka. Aj v Čechách pravdepodobne dochádza k vytriezveniu z ošiaľu o Mesačnej šachte. Ale to je iba môj subjektívny dojem. Každý má právo na svoj názor, nikomu svoje myšlienky nanucovať nebudem.

VÝZNAMNÉ POSTAVY SVETOVEJ SPELEOLÓGIE: JOVAN CVIJIĆ

Jozef Psotka

Jovan Cvijić (1865 – 1927) bol srbský geovedec, vo svete známy predovšetkým ako priekopník krasovej geomorfológie. Ak považujeme za „otca speleológie" Adolfa Schmidla (Shaw, 1995) a za priekopníka krasovej geológie Františka Pošepného, môžeme Jovana Cvijića právom pokladať za „otca krasovej geomorfológie" (Ford, 2007). Okrem krasu sa zaoberal aj výskumom zaľadnenia, tektoniky, riečnej siete a neskôr prevažne etnografiou a humánnou geografiou. Bol priekopníkom výskumu štvrtohorného zaľadnenia pohoria Prokletje (Čierna Hora, Albánsko, Srbsko). Po prvej svetovej vojne zohral významnú úlohu pri vymedzovaní hraníc. Bol pozvaný ako expert na Parížsku mierovú konferenciu, kde použil svoje etnografické mapy na ilustráciu geografického rozloženia balkánskeho obyvateľstva, ktoré tvorilo hranice novovytvoreného Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov.

Jovan Cvijić (zdroj Wikipedia).

Narodil sa 11. 10. 1865 v meste Loznica v západnom Srbsku. Po štúdiu na gymnáziách v Loznici a Šabaci zmaturoval v roku 1884 na gymnáziu v Belehrade[1]. Potom mal v úmysle študovať medicínu, ale mesto Loznica mu nemohlo poskytnúť štipendium, preto sa na návrh svojho gymnaziálneho učiteľa rozhodol študovať geografiu na Velikej škole v Belehrade[2]. Počas štúdia sa zvlášť zaujímal aj o geologické disciplíny. Už ako študent publikoval články o srbskej geografickej terminológii (1887, 1888), s vysvetlením mnohých pojmov pre povrchové a podzemné krasové javy. Štúdium na Velikej škole úspešne zavŕšil v roku 1888. Jeden rok pôsobil ako učiteľ na Druhom belehradskom gymnáziu. V roku 1889 sa zapísal na doktorandské štúdium v odbore fyzická geografia a geológia na Viedenskej univerzite. Štipendium mu poskytlo srbské ministerstvo. V tom istom roku publikoval v niekoľkých častiach aj svoju prvú prácu venovanú krasu východného Srbska[3]. Viedeň bola v tom čase jedným z najvýznamnejších centier geovedného výskumu v Európe. Vedúcim jeho doktorandskej práce bol svetoznámy nemecký geograf a geológ Albrecht Penck[4], ktorý ho nabádal k štúdiu Dinárskych krasových oblastí. Počas štúdia Cvijić často konzultoval aj s významným rakúskym paleontológom a geológom Eduardom Suessom[5], pretože vplyv tektoniky na vývoj krasu je v Dinárskych pohoriach, ale aj inde veľmi významný. Hoci mal Cvijić na Viedenskej univerzite výborný prístup k svetovej geografickej, geologickej a inej prírodovednej

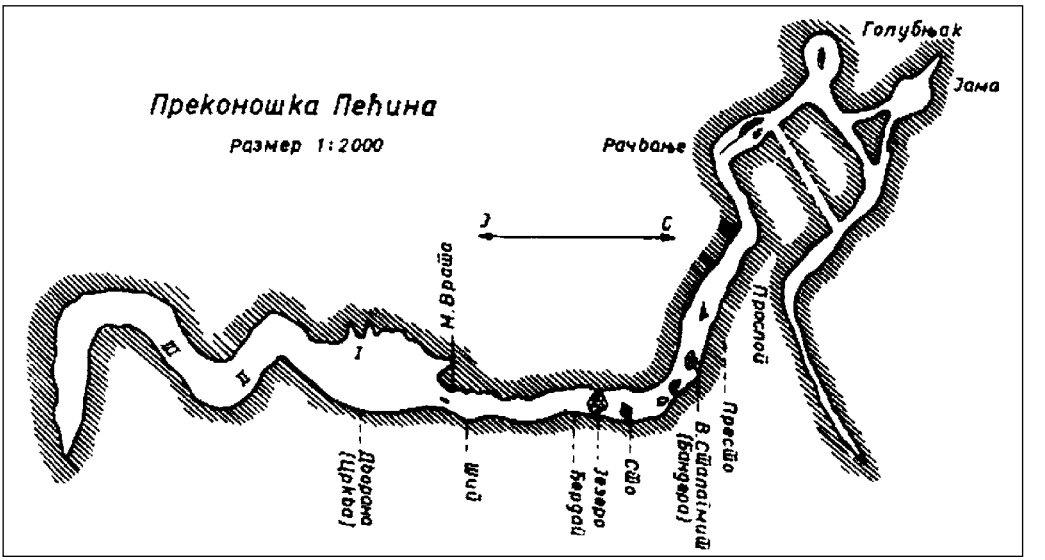
[1] Prva beogradska gimnazija.

[2] Od roku 1905 Belehradská univerzita.

[3] 1889. Ka poznavanju krša istočne Srbije. Prosvetni glasnik, Beograd.

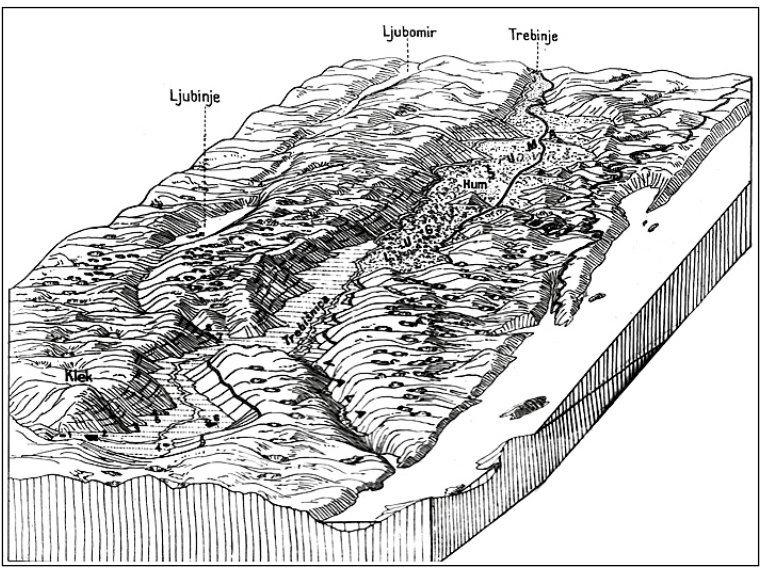
[4] Albrecht Penck (1858 – 1945) svojím štúdiom stôp zaľadnenia v Alpách potvrdil štyri obdobia pleistocénneho zaľadnenia – günz, mindel, riss a würm.

[5] Eduard Suess (1831 – 1914) položil základy paleogeografie a tektoniky. Ako prvý predpokladal existenciu prapevniny Gondwana a historického oceánu Tethys. Ako prvý rozoznal význam afrických riftových údolí. Zaviedol aj pojem biosféra. Vydal štvorzväzkové dielo *Das Antlitz der Erde* (Tvár Zeme).

Pôdorys jaskyne Prekonoška pećina vo východnom Srbsku, Cvijić, 1891.

literatúre, v práci citoval najmä publikované poznatky rôznych lokálnych odborníkov a nadšencov – jaskyniarov či horolezcov vtedajšej habsburskej monarchie, ktorým sa inak vo vedeckých kruhoch venovala len malá pozornosť (Mattes, 2022). Na Cvijićovu prácu nadviazali svojimi prácami ďalší Penckovi doktorandi, ako Alfred Grund: Karsthydrographie (Krasová hydrografia, 1903) a Friedrich Katzer: Karst und Karsthydrographie (Kras a krasová hydrografia, 1909), ktorých práce položili základy krasovej geomorfológie a hydrogeológie 20. storočia.

Popovo polje, Bosna a Hercegovina. Kresba J. Cvijić (z kolekcie Emmanuela de Martonne).

Počas letných mesiacov Cvijić podnikal množstvo vlastných terénnych výprav do krasových oblastí v Kraňsku[6], Istrii, Chorvátsku, Bosne a východnom Srbsku. V rokoch 1889 – 1895 vykonal výskumy v krase pohoria Kučaj vo východnom Srbsku a publikoval z nich 5 štúdií. Preskúmal tam okolo 4 km chodieb v rôznych jaskyniach, ktoré rozdelil podľa ich hydrologickej funkcie. V práci *Pramene, rašeliniská a vodopády vo východnom Srbsku* (1896) venoval zvláštnu pozornosť krasovým prameňom a vyčlenil ich tri základné typy. Najpočetnejšie sú bežné pramene, ktoré vyvierajú z jaskýň alebo puklín a normálne odtekajú. Menej časté sú pramene

[6] Kraňsko je historické územie v dnešnom Slovinsku, v okolí Ľubľany.

Náučná exkurzia do pohoria Rila (Bulharsko), vpravo J. Cvijić, naľavo profesor Jovan Žujović, priekopník srbskej geológie, paleontológie a antropológie. Zdroj https://jovancvijic.rs/

na dne a po stranách uzavretých vývervových nádrží – jazierok. Do tretej skupiny prameňov Cvijić zaradil pomerne vzácne intermitentné (prerušované, periodické) pramene. Dizertáciu ukončil v roku 1892 a nasledujúci rok bola práca *Das Karstphänomen* (Krasový fenomén) publikovaná v sérii *Geographische Abhandlungen* (Geografické práce); jej editorom bol A. Penck. V tom roku už Cvijić pôsobil na Velikej škole v Belehrade, kde bol vymenovaný za riadneho profesora geografie. Dvakrát pôsobil ako jej rektor (1906 – 1907 a 1919 – 1920) a vyučoval tam až do svojej smrti v roku 1927.

Práca Das Karstphänomen (1893) má 112 strán a pozostáva zo siedmich kapitol: Škrapy, Závrty, Krasové rieky, Krasové doliny, Polja, Kras jadranského pobrežia a Rozšírenie krasových javov. V úvode napísal: „Všetky tvary, ktoré sa vyskytujú na odkrytých vápencoch ako výsledok rozpúšťania vody nasýtenej oxidom uhličitým, súhrnne nazývame krasové javy a vápencovú oblasť, v ktorej sa vyskytujú škrapy, závrty, slepé údolia a polja, nazývame krasová oblasť. Súhrn foriem krasovej oblasti nazývame krasová krajina.“ Najpodrobnejšia časť práce (52 strán) sa venuje genéze závrtov, ktoré nazval *dolinen* zo slovinského pomenovania týchto foriem v oblasti Kras. Uviedol, že ide o *diagnostický tvar krasového reliéfu* a predpokladal, že tam, kde sa závrty vyskytujú, dokladajú existenciu krasu. Rozdelil ich na tri základné typy: „normálne“ (misovité), lievikovité a studňovité. Zaoberal sa meraním ich morfometrických parametrov (priemer, sklon svahov, pomer priemer/hĺbka). Jeho merania boli v krasovom výskume priekopnícke a predchádzali oveľa neskoršie štúdie. Opísal aj *krasové okná* – kolapsové štruktúry, ktoré na svojom dne odkrývajú jaskynné chodby, často s vodným tokom.

Cvijić v práci opustil svoj pôvodný a dovtedy veľmi rozšírený názor o kolapsovom pôvode závrtov (zrútením stropov jaskýň), ktorý prezentoval ešte vo svojej prvej vedeckej práci. Na množstve príkladov z dinárskeho krasu poukázal, že väčšina závrtov je v skutočnosti výsledkom „chemickej erózie spôsobenej atmosférickou vodou a jej kyselinou uhličitou“. V práci cituje množstvo svetových autorov. Jeho práca sa považuje za prelomovú, pretože v nej jasne odlíšil špecifiká krasového reliéfu od bežnej, fluviálne modelovanej krajiny.

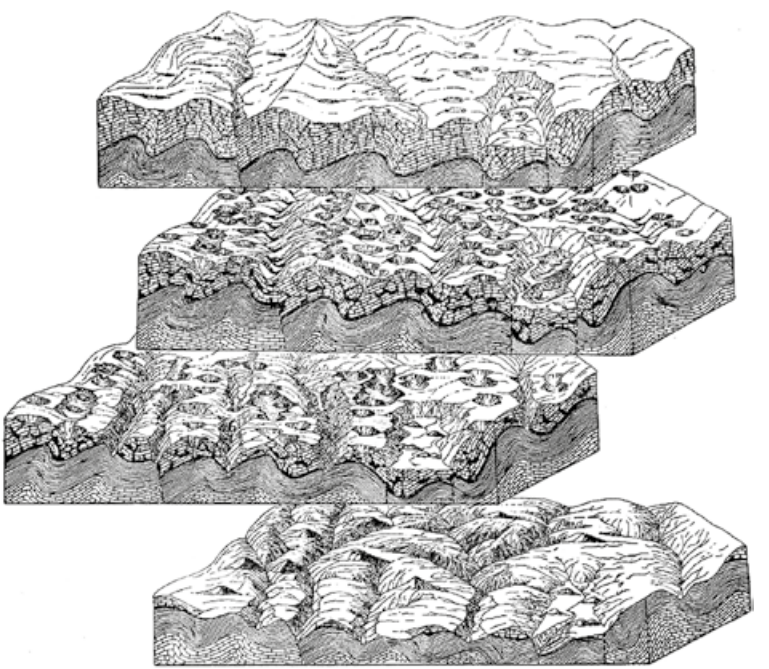
Cvijić komunikoval a priatelil sa s viacerými jeho súčasníkmi, osobnosťami geografie, ako boli William Morris Davis, Jiří Viktor Daneš, Ludomir Sawicki, Friedrich Katzer a ďalší, ktorí prijali termín ***kras*** pri opise procesov rozpúšťania hornín a s nimi súvisiacich tvarov reliéfu a systémov podzemných vôd. Tento termín aj vďaka Cvijićovi prevládol nad regionálnym názvom *Le Causse*[7], ktorým navrhol označiť kras významný francúzsky speleológ Édouard-Alfred Martel. V súčasnosti je odborný výraz kras akceptovaný celosvetovo a používa sa v mnohých, nielen geovedných disciplínach. Historický pôvod a vývoj pojmu *kras* vysvetlil A. Kranjc (2011).

[7] Le Causse – skupina vápencových planín v Centrálnom masíve (Massif Central) vo Francúzsku. V okcitánskom jazyku slovo *causse* označuje vápencovú planinu. Pochádza z latinského slova *calx*, ktoré označuje vápenec alebo kriedu.

Jovan Cvijić svojou prácou Das Karstphänomen rozšíril vo svetovej vedeckej komunite okrem pojmu kras aj ďalšie karsologické termíny, pochádzajúce z južnoslovanských jazykov. ako sú ***polje, uvala, ponor, závrt (dolina)***.

Cvijić sa zaoberal aj štúdiom veľkých krasových foriem – krasových poljí, veľmi typických pre Dinársky kras. Vo svojej práci z r. 1893 im venoval 23 strán. Hoci bol dinársky výraz *polje* už použitý v niekoľkých publikáciách z druhej polovice 19. storočia, bol to práve Cvijić (1893, 1895, 1900, 1901), ktorý ho ako prvý uviedol ako odborný termín. Krasové polje definoval ako „veľkú krasovú depresiu s rozsiahlym plochým dnom, s ostrým uhlom medzi dnom a svahmi a ktorej dlhšia os je vždy jasne definovaná, rovnobežná so smerom vrstiev". Tvrdil, že najtypickejšie polja sa nachádzajú v Bosne a Hercegovine. Ich vznik považoval za podmienený predovšetkým tektonikou, čo je akceptované v podstate dodnes. Polja klasifikoval podľa tvaru a hydrologickej funkcie. V práci z r. 1900 uviedol rozdiely medzi uvalami a poljami: „Polja sú hlbšie, ich dná sú ploché a bez závrtov, vyplnené hrubými sedimentmi. Polja majú charakteristické hydrografické znaky, ktoré v uvalách chýbajú". Ovplyvnený teóriou geomorfologických cyklov W. M. Davisa predpokladal, že „uvaly sú počiatočné formy, z ktorých sa vyvíjajú polja". Mylne sa domnieval, že uvaly vznikajú spájaním závrtov a tvrdil, že „denudácia je stály proces, ktorý znižuje dno uvaly, hrebene medzi závrtmi sa odplavujú a na dne uvaly sa vytvárajú malé ploché plochy". Tento koncept je však v súčasnosti už opustený a uvaly sa pokladajú za samostatný typ krasových depresií, ktorých vznik a vývoj je výrazne podmienený tektonikou (Ćalić, 2011). Podľa názoru D. Forda (2007) je najdôležitejším výsledkom Cvijićovho hydrologického štúdia poljí zistenie veľmi premenlivej povahy väčšiny krasových akviférov a uvedomenie si existencie organizovaných sietí disolučných kanálov v nich.

V rokoch 1917 a 1918 Cvijić vyučoval v Paríži a mal možnosť navštíviť a študovať niektoré krasové oblasti Francúzska. V roku 1918 publikoval dôležitý príspevok *Podzemná hydrografia a morfologický vývoj krasu*, v ktorom poznamenal, že rozvodnice krasových podzemných vôd sa často nezhodujú s povrchovými topografickými rozvodnicami. Na základe existencie podmorských krasových vývervov tvrdil, že v každej krasovej oblasti sa väčšina podzemných tokov musí zbiehať len do niekoľkých hlavných kanálov. Po návrate do Belehradu publikoval významný príspevok o genéze škrapov (1924).

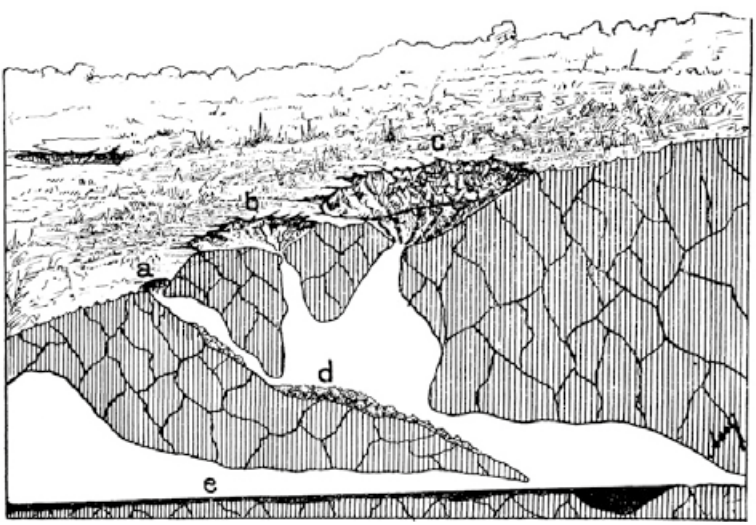
Morfologický vývoj krasového reliéfu, podľa Cvijića 1918.

V roku 1925 publikoval štúdiu *Kras a človek*. V nej stručne, ale veľmi výstižne opísal základné problémy, ktorým po stáročia čelil človek žijúci v krase: nedostatok ornej pôdy, nedostatok vody, záplavy krasových poljí a analyzoval vplyv týchto faktorov na obyvateľstvo. Tento zvlášť skromný a obmedzený spôsob života v Dalmácii, Hercegovine a Čiernej Hore nazval „krasovým spôsobom života".

V štúdii sa venuje aj rozšíreniu lesa v krase a významu krasových prameňov pre obyvateľstvo. Súčasťou práce je bohatá fotografická príloha, ktorá zachytáva vtedajší život v krase.

Pre Cvijića bol terénny výskum základom pre štúdium geografie, geológie či etnológie. Pokiaľ mu to pracovné okolnosti a zdravie umožňovali, strávil ročne v teréne aj tri mesiace. Bol členom a korešpondentom mnohých svetových vedeckých a odborných inštitúcií a spoločností. V roku 1910 (7. 4.) založil so svojimi spolupracovníkmi *Srbskú geografickú spoločnosť* (Srpsko geografsko društvo), ktorá bola prvou takou spoločnosťou na Balkánskom polostrove. V rokoch 1912 – 1927 bol Cvijić jej predsedom. V rokoch 1921 – 1923 pôsobil ako predseda *Srbskej kráľovskej spoločnosti* (Srpska kraljevska akademija), ktorá bola predchodcom súčasnej *Srbskej akadémie vied a umení*.

Jovan Cvijić získal za svoj vedecký prínos množstvo ocenení, napríklad od Kráľovskej geografickej spoločnosti v Londýne, od Americkej geografickej spoločnosti, Univerzity Karlovej a mnohých ďalších akadémií, geografických spoločností a inštitúcií. Po jeho smrti 16. 1. 1927 zostavil jeho dobrý priateľ Jiří Viktor Daneš, dekan Prírodovedeckej fakulty Karlovej univerzity, na jeho počesť zborník, ktorý vyšiel ako zvláštne vydanie Geografickej spoločnosti v Belehrade. V Belehrade bolo v roku 1965 založené múzeum Jovana Cvijića. Oproti vchodu do sídla univerzity stojí jeho pamätník a po ňom je pomenovaná aj jedna z najdlhších ulíc v Belehrade. Srbský geografický inštitút, založený v roku 1961 pod záštitou Srbskej akadémie vied a umení, nesie jeho meno.

Strop jaskyne prerazený prepadnutými závrtmi, Petnička pećina, Valjevo, Srbsko. Cvijić, 1918.

Literatúra

ĆALIĆ, J. 2011: Karstic uvala revisited: Toward a redefinition of the term. Geomorphology, 134, 1-2, 32–42.

CVIJIĆ, J. 1893: Das Karstphänomen. Versuch einer morphologischen monographie. Geographischen Abhandlungen, Wien, 5, 3, 218–329.

CVIJIĆ, J. 1896: Izvori, tresave i vodopadi u Istočnoj Srbiji. Glas Srpske kraljevske akademije nauka, Beograd, 51, 1–122.

CVIJIĆ, J. 1900: Karsna polja Zapadne Bosne i Hercegovine. Glas Srpske kraljevske akademije nauka, 59, 59–182.

CVIJIĆ, J. 1901: Morphologische und glaziale Studien aus Bosnien, der Hercegovina und Montenegro 2: Die karstpoljen. Abhandlungen der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien, 3, 2, 1–85.

CVIJIĆ, J. 1918: Hydrographie souterraine et evolution morphologique du karst. Receuil des travaux de l'Institut de Geographie Alpine, 6, 375–426.

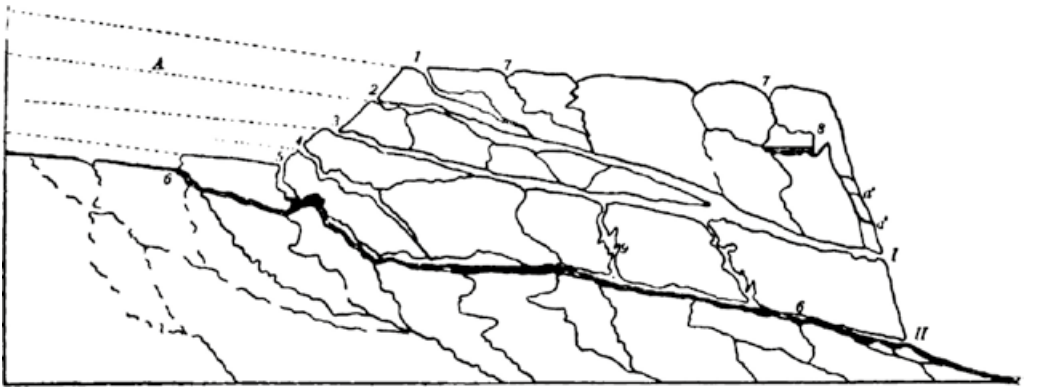
CVIJIĆ, J. 1924: The evolution of lapies: A Study in Karst Physiography Geographical Review, 14, 1, 26–49.

CVIJIĆ, J. 1925: Karst i čovek. Glasnik Srpskog Geografskog Društva, 11, 1–11.

DANEŠ, J. V. 1927: Jovan Cvijić. Posebna izdanja Geografskog društva, Beograd.

FORD, D. 2007: Jovan Cvijić and the founding of karst geomorphology. Environmental Geology, 51, 675–684.

GRUND, A. 1903: Die Karst Hydrographie: Studien aus Westbosnien. Geographisches Abhandlungen, Wien, 7, 3, 103–200.

Postupné klesanie ponorov a prameňov (ponor Boroštica, planina Pešter, Srbsko). 1, 2, 3, 4, 5 – po sebe nasledujúce ponory rieky A, 6 – súčasný ponor a súčasný podzemný tok, pramene I. a II., 7 – závrty a priepasti, 8 – vnútorná dutina, ktorá je občas naplnená vodou a napája občasné pramene a', a'', 9 – priepasti vedúce z jednej jaskyne do druhej. Podľa Cvijića, 1926.

JOVIĆ, V., Petrović, A. M. (eds.) 2016: 150th Anniversary of Jovan Cvijić's Birth., Serbian Academy of Sciences & Arts, Belgrade, 820 s.

KATZER, F. 1909: Karst und Karsthydrographie. Zur Kunde der Balkanhalbinsel. Kajon, Sarajevo, 94 s.

Kranjc, A. 2011: The Origin and evolution of the term "Karst". In: Procedia Social and Behavioral Sciences, 19, 567–570.

Mattes, J. 2022: "Karst Phenomenon" 130 years ago: The Serbian Geoscientist Jovan Cvijić (1865 – 1927) and the Emergence of Karst Geomorphology. IUGS E-Bulletin, 190, 1–5.

SHAW, T. 1995: Adolf Schmidl, český geograf a otec speleologie. Vesmír, 74, 263.

Webové zdroje

Virtuálne múzeum Jovana Cvijića *https://jovan-cvijic.rs/*

Bulletin Srbskej geografickej spoločnosti *https://www.glasniksgd.rs/*

ORGANIZAČNÉ SPRÁVY

OCENENIA SPRÁVY JASKÝŇ ČR

Nedávno som v Českej televízii sledoval rozhovor s **RNDr. Jaroslavom Hromasom**, bývalým riaditeľom Správy jaskýň ČR a spoluzakladateľom Českej speleologickej spoločnosti (v r. 1997 – 1999 bol jej predsedom). Koncom augusta tohto roka odovzdal minister kultúry ČR P. Hladík Cenu Správy jeskyní ČR za rok 2025 piatim osobnostiam v oblasti karsológie a speleológie za ich mimoriadny prínos k výskumu, ochrane a sprístupňovaniu podzemných priestorov a krasových javov v Českej republike i v zahraničí. Cenu z rúk ministra prevzal aj Jaroslav Hromas, rodák z Prahy (1943); je uznaním prínosu tohto významného českého speleológa a celoživotného ochrancu prírody, ktorý sa aktívne venoval výskumu jaskýň. (Viac o ňom nájdete v Spravodaji SSS 3/2011, s. 40 v recenzii knihy J. Hromasa: Jeskyně – můj osud, v ktorej opisuje aj svoje objaviteľské začiatky v priepastiach Slovenského krasu.)

Jaroslav Hromas (vpravo) s ocenením.

Ostatní laureáti:

Kinga Székely – významná maďarská speleologička a karsologička, zakladateľka a dlhoročná riaditeľka Speleologického inštitútu v Budapešti,

Hynek Pavelka – zasvätil takmer pol storočia jaskyniam Moravského krasu, kde začínal ako vedúci jaskyne Balcarka a neskôr sa stal vedúcim Punkevných jaskýň,

Ladislav Slezák – speleológii sa venuje viac ako sedem desaťročí, je spoluautorom mnohých objavov a podieľal sa na organizácii Moravského krasu,

Radko Tásler – zaslúžil sa o zhodnotenie a komplexné poňatie Krkonošského krasu prostredníctvom svojho bádania, ochrany a dokumentácie krasu.

NOVÉ VEDENIE UIS

V Belo Horizonte, hlavnom meste brazílskeho štátu Minas Gerais, sa od 20. do 27. júla tohto roku konal 19. medzinárodný speleologický kongres. Jeho súčasťou bolo aj valné zhromaždenie Medzinárodnej speleologickej únie – UIS. Delegáti na ňom zvolili na obdobie 2025 – 2029 nových vrcholných predstaviteľov tejto organizácie, ktorá si tento rok pripomína 60. výročie svojho založenia a jej členom je aj Slovenská speleologická spoločnosť. Prezidentom UIS sa stal **Zdeněk Motyčka**, ktorý od roku 2017 pôsobil ako jej viceprezident (v r. 2004 – 2017 bol predsedom Českej speleologickej spoločnosti).

Nasledujúci 20. medzinárodný speleologický kongres sa uskutoční roku 2029 v Rumunsku.

Union Internationale de Spéléologie

Novozvolené predsedníctvo UIS

Prezident: Zdeněk Motyčka (Česká republika)

Viceprezidenti: Mario Parise (Taliansko), Mladen Garašic (Chorvátsko)

Generálny tajomník: Johannes Mattes (Rakúsko)

Pokladník: Nadja Zupan Hajna (Slovinsko)

Sekretariát: Ángel Acosta-Colón (Portoriko), José María Calaforra (Španielsko), Allan Silas Calux (Brazília), John Gunn (Spojené kráľovstvo), Val Hildreth Werker (USA), Marc Mentens (Filipíny), Nathalia Uasapud (Kolumbia)

Členovia predsedníctva Medzinárodnej speleologickej únie, v hornom rade štvrtý zľava Zdeněk Motyčka. *Red.*

ŠTYRIDSAŤROČIE ZALOŽENIA JASKYNIARSKEJ SKUPINY V HANDLOVEJ

Peter Strečanský

V apríli pred 40 rokmi na základe ustanovujúcej schôdze vznikla v Handlovej nová jaskyniarska skupina. Zakladajúcimi členmi boli Pavel Pavlis, člen Oblastnej skupiny Uhrovec a Ing. Martin Lutonský, člen OS Demänovská dolina. Predsedníctvo Slovenskej speleologickej spoločnosti na svojom zasadnutí zriadilo dňa 26. 4. 1985 novú skupinu pod názvom Oblastná skupina č. 35 Handlová s prideleným pracovným územím Skleniansky kras v juhovýchodnej časti pohoria Žiar na styku s Kremnickými vrchmi. Podstatnú časť členov skupiny tvorili baníci z bane Handlová a jej vedúcim sa stal Martin Lutonský.

Začiatok činnosti skupiny bol dosť aktívny a v skupine sa vystriedalo mnoho záujemcov. Prvoradou činnosťou bolo spoznávanie krasového územia a registrovanie jaskýň s využívaním miestnych zdrojov informácií. Najvýznamnejšou akciou v tom období bol speleopotápačský prieskum Ráztočnianskej vyvieračky v roku 1985 pod vedením speleopotápača Jozefa Kucharoviča s prienikom do 36 m dlhých, veľmi úzkych a blativých priestorov. Ďalšou významnou akciou bolo sondovanie v Jaskyni na Lazoch (Egrešovka) s prienikom do 20-metrovej hĺbky. V nasledujúcich rokoch si možno niektoré jaskyniarske skupiny zo Strážovských vrchov, Demänovskej doliny, z OS Banská Bystrica pamätajú na Handlovčanmi organizované pracovné stretnutia v Sklenianskom krase, v horárni nad obcou Jalovec alebo stretnutia na Ráztočnianskych lazoch pri výročiach založenia skupiny.

Našou prioritou bolo dostať sa do podzemia Sklenianskeho krasu. Cez krasové jamy je to veľmi náročné. O tom sme sa presvedčili začiatkom roku 1988 v zimných mesiacoch pri objave silného prievanu v jednom z tamojších závrtov. Nasledovali akcie na prehlbovanie šachty s neskorším pomenovaním Závrt č. 3. Počas niekoľkých rokov sme objavili jaskynné priestory v dĺžke 110 m a prenikli do hĺbky 35 m. Sondovaním jaskyňa dosiahla dĺžku 135 m. Osadenie 16 ks betónových skruží prebiehalo v zimnom období v snehu a blate pomocou lán, kladkostrojov s lezeckých pomôcok. Predpríprava bola vymurovanie základov z kameňa a betónu. To sa nám podarilo aj s neskorším osadením železného uzáveru. Prieskum tejto lokality bol veľmi náročný, čo nás inšpirovalo pri pomenovaní jednotlivých podzemných priestorov, ako Krvavý komín, Hubertov dóm, Feriho hrôza, Balneoterapia, Škótske streky. Po osadení skruží činnosť niektorých členov upadla. Navyše pri jednej z kontrolných akcií v šachte sme zistili zával vo vstupe do Esíčka pod šachtou pri vymurovaných základoch na betónové skruže v časti pomenovanej Gilotína. Aj v čase preberania závalu poniektorí chodili na inú lokalitu, na Tepličky, a na prieskum Závrtu č. 3 bolo málo ľudí.

Popri našej prieskumnej činnosti v Sklenianskom krase sme mali možnosť spoznávať aj iné krasové územia. Zakladajúci člen M. Lutonský, pochádzajúci z demänovskej skupiny, nás v roku 1987 pozval na vianočnú akciu na prekopávanie prirodzeného spojenia medzi Demänovskou jaskyňou slobody a mieru. Bola to jedna z náročných a najvýznamnejších akcií. Nasledujúce roky pri zameriavaní Demänovského jaskynného systému spoločne s meračom Dušanom Dikom a banskými meračmi sme spoznali tie najkrajšie zákutia demänovských jaskýň.

Desiate výročie založenia skupiny sme v roku 1995 oslávili za účasti mnohých jaskyniarov, osobitne pani Jarmily Jirmerovej-Vytřísalovej, ktorá v rokoch 1959 viedla na podnet Jána Majka prieskumné práce na Ráztočnianskych lazoch a veľmi rada si zaspomínala na tie krásne časy jaskyniarstva v nimi pomenovanej „Sklenno-Ráztočnianskej sústave“. Speleologický prieskum vykonávali v prvej krasovej jame pri ceste blízko obce Sklené na sklenianskych lúkach. Naša skupina po objavení prievanu v Závrte č. 3 začala s prieskumom na opačnom konci krasových jám, teda bližšie k Handlovej, časti Remata.

Po určitom čase na podzemný prieskum nás bolo málo. Naša činnosť sa sústredila na povrchové akcie v krase, ale aj na spoznávanie iných krasových území v Prievidzskom okrese. Navštívili sme Fačkovské sedlo s jaskyňou Muchova diera, Vyšehradné s jaskyňami vo svahu s miestnym názvom Morské oko v Potlovej doline. Na Temešskej skale sme zamerali jaskyňu v stene a v rokline a vyhotovili ich nákres. V Lúčanskej Malej Fatre na základe oznámenia od Anky z OÚŽP v Prievidzi sme zaregistrovali jaskyňu Kivek, situovanú na rázcestí piatich ciest pod vrchom Kivek. Prijali sme pozvania od jaskyniarov zo Strážovských vrchov na spoznávanie tamojších jaskýň. Zúčastnili sme sa na Speleofóre v Moravskom krase so zostupom do jaskýň Piková dáma-Spirálka, jaskyne Plánivy a neskoršie Starej a Novej Amatérskej jaskyne s organizátorom Bohušom Kouteckým, ale navštívili sme aj sprístupnené jaskyne Moravského krasu. Popri týchto aktivitách sme nezabudli ani na dokončenie uzavretia Závrtu č. 3 a po výrobe železného uzáveru sme ho v roku 1997 aj osadili.

V začiatkoch našej činnosti sme spolupracovali s OÚŽP v Prievidzi, kde bola zamestnaná Anka Tesáčková, ktorá nám dala vedieť o jaskyni Medvedia nad dolinou Hradištnica za obcou Dolné Vestenice; vtedy v nej pracovali dvaja nadšenci. Na prieskum a zameranie šiel som ja a Maťko Lutonský. Zoznámili sme sa s prostredím jaskyne a s Tónom Miške a Vladom Záhonom, ktorí v nej sondovali. Svoju činnosť a práce vrátane prác pomocníkov zapisovali do knihy návštev. Postupne sa k nim pridali Stanko Beník, ktorý spravil spoločne s ostatnými drevené schody, neskoršie vyrobil železné (o tom v inej časti tohto príspevku), ďalej Števko Mešina a Marián Kropil. Po čakateľskej dobe sa stali členmi OS Handlová.

Dolnovesteničania boli pre nás prínosom. Uskutočňovali sme spoločné akcie v Sklenianskom krase a v jaskyniach nad dolinou Hradištnica. Zo zápisníka o činnosti bolo jasné, že o Medvediu jaskyňu majú veľký záujem, bolo tu uskutočnených 23 pracovných akcií. Pretože jaskýň s týmto názvom je na Slovensku veľa, dohodli sme sa na pomenovaní lokality Vestenická medvedia jaskyňa. Keď objavili úzku chodbičku s krásnou výzdobou, pomenovali ju Hradištská chodba, keďže väčšina z nich bola z Hradišťa v okrese Partizánske. My Handlovčania sme tom čase k nim radi chodievali a oni zase naopak k nám na Cigánku, ktorá ich tiež zaujala. Dôvodom bol aj prístrešok pred jaskyňou, kde bola možnosť prespať, občerstviť sa či ukryť v prípade zlého počasia. Na uľahčenie prác sme spoločne v jaskyni urobili na ťažbu sutiny lanovku. Na spoločných povrchových akciách po doline Hradištnica sme v Holom vrchu zaregistrovali menšie jaskynné priestory.

V roku 2000 nás bolo viac. Mali sme v pláne preberanie závalu pod šachtou v Závrte č. 3. Začali sme práce na vystužovaní závalu v mieste Gilotína, kde sa zrútil strop. Neskoršie bola potrebná oprava uzáveru a úprava vandalmi posunutej vrchnej skruže s uzáverom. To sa nám podarilo, ale po čase náš záujem o Závrt č. 3 výrazne poklesol. Dôvodom bola Cigánka 3. Na akciu sme tu stačili traja. Na naše pozvanie tu Marián Krčík vyskúšal rádiodetekciu, ktorá vyhľadá prípadné pukliny. Tak sa podarilo nájsť veľmi úzke spojenie medzi jaskyňami Cigánka 3 a 2. Po rozšírení úzkej pukliny sme sa dostali aj do Bielej siene. V najspodnejšom mieste sme prehlbovali dno, pričom sme našli množstvo úlomkov keramiky. Následne sme ukončili prieskum a ďalší archeologický prieskum viedol archeológ Milan Horňák z Martina. Dozvedeli sme sa, že išlo o lengyelskú kultúru. Aďka o Sklenianskom krase urobila svoju diplomovú prácu. Prešli sme s ňou všetky jaskyne a celé krasové územie.

Dlhé pracovné úsilie vo Vestenickej medvedej jaskyni prinieslo v apríli 2002 nečakaný objav. Našiel sa výklenok s bohatou výzdobou, pomenovaný Inšpirácia. Samozrejme, prišli sme na prieskum a fotodokumentáciu. Pri zostupe dolu prudkým svahom sme sa dostali k Jaskyni v dvorane. O menšej lokalite s dĺžkou 6 metrov Tonko Miške vedel už dávnejšie; je situovaná nižšie v tom istom svahu ako Vestenická medvedia.

V roku 2004 sme sa premenovali na Jaskyniarsky klub Handlová. Popri činnosti u nás sa organizovali akcie aj do Strážovských vrchov (Četníkova svatba, Kortmanka), jaskýň Demänovskej doliny, Jaskyne mŕtvych netopierov, navštevovali sme aj Jaskyniarske týždne. Naše domáce akcie aj akcie nad dolinou Hradištnica postupne pre malú účasť takmer prestali. V apríli 2005 sme uskutočnili zostup do prie-

pasti Chotoma v Drieňovom vrchu, a práve vtedy som odišiel za prácou do najmodernejšej nemeckej bane v Ibbenburene. Prieskum tak zostal na niektorých členoch a na Sklenianský kras a Vestenickú medvediu jaskyňu chýbali ľudia. Po dvoch rokoch som sa z Nemecka vrátil, ale keďže do bane v Handlovej som nastúpil na nepretržitú prevádzku, čas na jaskyne som mal veľmi obmedzený. Hradištská chodba vo Vestenickej medvedej jaskyni bola veľmi úzka, kľukatá a vyžadovala väčšiu účasť, preto sme tu vyskúšali lanovku podľa plánov Petra Hipmana, ktorú som vyrobil pri práci v bani Handlová.

Tonko Miške a Stanko Beník, dvaja nerozluční kamaráti, začali v roku 2007 s prieskumom Jaskyne v dvorane. V portáli objavili miesto, kde po zvislej stene skaly stekala voda a vsakovala do podzemia. Vo svahu vykopali prístupovú cestu a objavili úzky vchod so 4 m hlbokou priepasťou. Samozrejme, nedalo nám to, a tak sme na prieskum prišli už len dvaja z Handlovej. V jaskyni sa vtedy dosiahol 20-metrový postup.

Začiatkom roku 2008 sme sa zaujímali o závrt na Chotome v blízkosti Priepasti Chotoma. Po jeho otvorení nás pustil do hĺbky 11 m. Pri povrchových akciách v doline Hradištnica bola objavená najprv Tichá jaskyňa 1 a následne aj Tichá jaskyňa 2. Až v Tichej 2 potom Tonko a Stanko začali práce v rozširovaní asi do dĺžky 9 m. Chodili už len dvaja – raz do Tichej 2, raz do Dvorany, kde postúpili do nových úzkych priestorov so závalom zo skál. Práve pred týmto závalom bolo miesto, ktoré po výdatných dažďoch zaplavovala voda. Vtedy bol čas na prípravu a rozširovanie úzkeho vstupného otvoru na uzáver. V januári 2010 začali naši členovia s prípravou na uzáver Jaskyne v dvorane 2.

Na Jaskyniarskych týždňoch, ktoré organizovala SSS každoročne v spolupráci s jaskyniarskymi skupinami,

Tonko Miške v Jaskyni v dvorane 2 (2007). Foto: P. Strečanský

Pri Priepasti na Tepličkách, Skleniansky kras (2007). Foto: P. Strečanský

Otvárka závrtu v Chotome (2008). Foto: P. Strečanský

Vo vchode do Vestenickej medvedej jaskyne (2022). Foto: P. Strečanský

som sa zúčastňoval len s mojím synom Milankom. Ostatní akosi nemali záujem o účasť; takto to bolo v Španej Doline, Tisovci, Zakopanom a Blatnici. Práve v čase konania JT v Blatnici sme robili povrchové akcie po celom Sklenianskom krase kvôli Adkinej diplomovej práci. Po mojom veľmi ťažkom pracovnom úraze v apríli 2015 som vypadol z jaskyniarstva na dva roky a potom som už bol schopný len nenáročných povrchových akcií zameraných na kontrolu vchodov do podzemia.

Vo Vestenickej medvedej jaskyni členovia klubu pri kontrole zistili zhnité schody a drevené trámy držiace schody. Následne sa Stanko Beník podujal začiatkom roku 2018 vyrobiť železné. Spolu s pomocníkmi ich aj vymenili. Krásna, ale náročná Vestenická medvedia jaskyňa však ostala na 2 roky opustená, až kým Stanko jaskyňu neukázal novým mladým záujemcom. Tak v júli roku 2021 uskutočnili spolu so Stankom spoločnú prvú akciu na montáž reťazí na zábradlí aj miestni nadšenci Peter Beník (menovec), Filip Bako a Ľuboš Dobrotka, ktorí spoznali aj Jaskyňu v dvorane 2. Jaskyne ich očarili tak, že hneď kontaktovali nás Handlovčanov ako najbližšiu jaskyniarsku skupinu. Naši starší členovia do jaskýň už zo zdravotných dôvodov nechodili. Prvá naša októbrová spoločná akcia s vtedy ešte čakateľmi bola v Sklenianskom krase nad Ráztočnom v sústave jaskýň Cigánky. Nasledovali povrchové akcie, ktorých cieľom bolo oboznámenie nových čakateľov s ďalšími jaskyňami Sklenianskeho krasu. V klube nás bolo málo, a tak sme čakateľov na výročnej členskej schôdzi prijali za riadnych členov.

Noví mladí členovia začali práce tam, kde skončili naši starší členovia. Vo Vestenickej medvedej jaskyni začali so sondovaním pod Inšpiráciou pri zamurovanej stene zo skál a v Jaskyni v dvorane 2 prebrali zával. Uvedomovali si, že sú na prácu v týchto náročných jaskyniach len traja, a preto spolupracovali aj s inými jaskyniarskymi skupinami.

Záverom by som chcel poďakovať všetkým členom za veľký kus práce vykonanej v jaskyniach, Tonkovi Miške, Stankovi Benímkovi (Stanko mal veľmi ťažký úraz s následkami na celý život), Vladkovi Záhonovi, ktorému sa stal ťažký úraz pri jaskyni pod chatkou, ale po rekonvalescencii chodil s nami ďalej do jaskyne. Menovaní vykonali veľmi veľa vo Vestenickej medvedej jaskyni vyhotovením drevených a neskoršie železných schodov a dvoch podest. Poďakovanie patrí aj jaskyniarom Štefanovi Mešinovi, Mariánovi Kropilovi, ale aj náhodným pomocníkom, ktorí im pomáhali pri náročných prácach v jaskyniach. Moja vďaka i očakávania patrí zvlášť našim mladým členom, ktorí po nás starších už prevzali jaskyniarske žezlo.

Nová partia handlovských jaskyniarov a ich priaznivcov v Dolných Vesteniciach (2025). Foto: P. Strečanský

UŽ PÄTNÁSTY ROK V ZNAMENÍ ZELENEJ A MODREJ

Bohuslav Kortman

Tohtoročné polokrúhle výročie ZELENEJ MODREJ, pri zrode ktorej stáli členovia Slovenskej speleologickej spoločnosti z Jaskyniarskeho klubu Strážovské vrchy, je príležitosťou na krátke curriculum vitae dvojdňového podujatia s týmto názvom.

Sima Martausová v Pružinskej Dúpnej jaskyni. Foto: M. Kortman

Peter Holúbek pri príprave „mongolskej baraniny" na prvom ročníku ZELENEJ MODREJ. Foto: archív JK

Čo jej predchádzalo

Prvé prehliadky elektricky osvetlenej Pružinskej Dúpnej jaskyne, ktoré sme pripravili pre turistov a ďalších záujemcov v roku 2006 a 2008, mali náučno-výchovný charakter a ich súčasťou boli krátke vystúpenia muzikantov z folklórneho súboru Považan a skupiny Kortmanovci. Tieto dobrovoľnícke akcie sa stretli s priaznivým ohlasom, a tak podobné podujatia sa uskutočnili niekoľko ráz aj v nasledujúcich rokoch. Na jednom z nich si v septembri 2010 v Dúpnej zaspievala vtedy začínajúca speváčka Sima Martausová.

Rastúci záujem verejnosti nás podnietil už o rok zorganizovať podujatie so širším kultúrno-spoločenským dosahom, ktoré by popri rozvoji speleoturistiky a propagácii jaskyniarstva prispelo aj k popularizácii „menšinových" hudobných žánrov – folku, country a bluegrassu, vážnej i ľudovej hudby. To si však už vyžadovalo zapojiť do prípravy a realizácie podujatia ochotných spoluorganizátorov a podporovateľov. Tých sme našli v obciach Pružina a Čelkova Lehota, ale ruku k dielu priložili aj iní.

Ako prebiehala od začiatku doteraz

Sobotný program prvého ročníka ZELENEJ MODREJ, ktorý sa konal posledný júnový víkend 2011, prebiehal v Rekreačnom zariadení Priedhorie v Pružine (roku 2007 sa tu uskutočnila Speleologická škola SSS a v roku 2018 59. jaskyniarsky týždeň), ďalšie ročníky už v športovom areáli v Čelkovej Lehote a jej okolí.

Od tretieho ročníka v sobotu sa k hudbe, spevu a tancu pridala pešia turistika (turistický pochod Čelkovská desiatka), neskôr aj cykloturistika s trasou so zastávkami na Kortmanke pri Priepasti medzi Kačkami a iných pozoruhodných miestach v krase Strážovských vrchov. Medzi návštevníkmi postupne pribúdalo tých, ktorí využili možnosť stanovania či táborenia na čelkovolehotskom futbalovom ihrisku, ako aj rodín s deťmi. V nedeľu vždy čakali záujemcov prehliadky neďalekej Pružinskej Dúpnej jaskyne so sprievodcami z našich radov a popoludňajšie jaskynné koncerty.

Turisti na trase Čelkovskej 12-ky počas oddychu na Kortmanke. Foto: V. Ruček

Kostra jaskynného leva vystavená v Dúpnej jaskyni (2019). Foto: V. Ruček

Kortmanovci na pódiu v Čelkovej Lehote (2019). Rodinná kapela má v repertoári jaskyniarske pesničky. Foto: archív JK

To bola hlavná náplň jednotlivých ročníkov podujatia, na ktorom nechýbal atraktívny sprievodný program, ako príprava a konzumácia baraniny na mongolský spôsob, večerná vatra, tombola alebo spust a lezenie po lane s využitím speleoalpinistickej techniky; roku 2013 k tomu pribudlo otvorenie Náučného chodníka Karola Brančíka z Pružiny-Priedhoria k jaskyni a r. 2019 výstavka kostí pravekých šeliem vrátane kostry jaskynného leva, zapožičanej z múzea v Blansku. Návštevníci mali k dispozícii rozličné informačné a propagačné materiály, CD, DVD... Spoluorganizátori z Čelkovej Lehoty sa vždy v sobotu postarali o občerstvenie návštevníkov a ostatných účastníkov a v nedeľný program pre návštevníkov Dúpnej jaskyne obohatili aj pracovníčky ŠOP – Správy CHKO Strážovské vrchy. Zvyčajne nám hralo do karát počasie a účasť pozitívne ovplyvnila medializácia ZELENEJ MODREJ v rámci regiónu i celého Slovenska, ako aj finančná podpora Trenčianskeho samosprávneho kraja, mesta Považská Bystrica, obcí Pružina, Čelkova Lehota a ďalších sponzorov vrátane SSS. Dokonca v roku 2020, keď opatrenia súvisiace s ochorením covid-19 výrazne poznačili aj kultúrno-spoločenský život na Slovensku, sa jubilejný 10. ročník podujatia uskutočnil v plnom rozsahu, hoci netradične rozdelený na dve časti.

Trochu zelenomodrej štatistiky a chvály

ZELENÚ MODRÚ od jej vzniku navštívilo bezmála sedemnásťtisíc ľudí zblízka i zďaleka, od nás i zo zahraničia, od najmenších až po tých najstarších. Tento údaj zahŕňa účastníkov turistického pochodu, návštevníkov hudobného festivalu a country bálu v Čelkovej Lehote, prehliadok a koncertov v Pružinskej Dúpnej jaskyni.

Tohtoročnú Čelkovskú dvanástku s trasou pre peších a cykloturistov absolvovalo dosiaľ najviac milovníkov pohybu v čarovnej prírode Strážovských a Súľovských vrchov. Na pódiu v čelkovolehotskom areáli a na jaskynných koncertoch sa predstavilo za pätnásť rokov dovedna 35 hudobných skupín, 8 speváckych zborov a skupín, 5 tanečných skupín, 15 sólistov spevákov a inštrumentalistov, mnohí

z Považskej Bystrice a okolia, niektorí aj z Českej republiky a dokonca tento rok k účinkujúcim pribudla i Arménka; viacerí z nich vystúpili niekoľkokrát. Program každoročne uvádzal autor tohto príspevku.

Na 4. ročníku ZELENEJ MODREJ v roku 2014 si prítomní pripomenuli 70. výročie organizovaného jaskyniarstva na Slovensku a medzi vyše 800 účastníkmi nechýbali predstavitelia Slovenskej a Českej speleologickej spoločnosti. Na 7. ročníku prevzali organizátori čestnú cenu za zásluhy na propagácii folkovej a country hudby na Slovensku. V roku 2019, keď sa uskutočnil 9. ročník ZELENEJ MODREJ, si členovia Jaskyniarskeho klubu Strážovské vrchy SSS pripomenuli 20. výročie svojho založenia. Mesto Považská Bystrica pri tejto príležitosti ocenilo klub verejným uznaním za úspešné výsledky pri vykonávaní mnohostranných aktivít na prospech obyvateľov, ako aj za vzornú reprezentáciu a propagáciu mesta.

V popredí hostia z ČSS na vystúpení country skupiny Knír z Moravského krasu (2014). Foto: S. Chmela

Jaskynný koncert v Dúpnej, rok 2020. Foto: V. Ruček

Ohromila ju reakcia publika, rada by si vystúpenie zopakovala

Zlatým klincom programu tohtoročnej ZELENEJ MODREJ bol už tradične jaskynný koncert, na ktorom sa poslednú júnovú nedeľu v Pružinskej Dúpnej jaskyni predstavila výnimočná umelkyňa Karin Sarkisjanová. Táto klaviristka, speváčka a skladateľka, pôvodom z Arménska, žije a pôsobí vyše tridsať rokov u nás na Slovensku. Početné obecenstvo, ktoré zaplnilo „koncertnú sálu“ jaskyne, zaujala svojím jedinečným prejavom a osobitým stvárnením arménskych, židovských i slovenských ľudových piesní. Po vystúpení sme jej položili niekoľko otázok.

Karin Sarkisjanová na koncerte v Pružinskej Dúpnej jaskyni. Foto: V. Ruček

Aké sú vaše dojmy z jaskynného koncertu?

V jaskyni som ešte nikdy neúčinkovala. Domnievam sa, že pre každého umelca je to pozitívny a obohacujúci zážitok, keďže to nemá bežne ako koncertné pódium. Určite to bola zaujímavá skúsenosť.

Ako vplývalo na vás jaskynné prostredie?

Spievalo a hralo sa mi veľmi dobre. Cítila som sa tam ako v rozprávke, pravda, v očakávaní, ako to celé dopadne. Napokon sa ukázalo, že vzhľadom na charakter mojich piesní a ich dramaturgiu toto akoby rozprávkové prostredie

umocnilo čaro a atmosféru koncertu tak pre poslucháčov, ako aj pre mňa samu. Práve arménske piesne spievané v jaskyni boli toho dôkazom.

Na koncerte ste predniesli v netradičnej úprave aj slovenskú ľudovú pieseň To ta Heľpa. Čo poviete na naše obecenstvo?

Obecenstvo v Dúpnej jaskyni bolo vnímavé, pozorné, spočiatku opatrné, napokon vrúcne a srdečné. Jeho reakcia nielen na túto pieseň mi spravila radosť – myslím si, že sme sa odovzdali navzájom pocitmi, dojmami. Sledovala som, ako vnímajú tóny, zvuky a premýšľajú. Bolo to počuť... Bola som ohromená, vďaka za to.

Pred Dúpnou jaskyňou bolo rušno aj v roku 2022. Foto: V. Ruček

Ako ste sa na koncert v jaskyni pripravovali a chceli by ste si ho ešte niekedy zopakovať?

Na koncert som sa pripravovala s veľkým nadšením, tešila som sa naň, hoci som celkom nevedela, čo ma čaká a môže prekvapiť. (Napríklad výstup od auta k jaskyni a zostup nazad v žabkách! Pozn. B. K.) Dúfam, že sme sa nestretli poslednýkrát, bolo by pre mňa potešením znova vystúpiť v tejto alebo inej slovenskej jaskyni. Veď bývam a pracujem v Martine...

Členovia JK Strážovské vrchy s priateľmi po skončení 14. ročníka ZELENEJ MODREJ (2024) pred Pružinskou Dúpnou jaskyňou. Foto: V. Ruček

JANKO VRANA Z JMN JE SEDEMDESIATNIKOM

Tento rok „doktor Vrána“, ako ho familiárne voláme, dosiahol penzijný vek, o akom snívajú štátni ekonómovia. Ak si pracujúci za celý svoj produktívny život sporil, mal nárok na starobný dôchodok. Od čias prvej ČSR, ba dokonca už za monarchie boli kráľovskí robotníci pod penziou a nik sa neopovážil meniť hranicu dôchodku. Dnes údajne na jedného penzistu pracujú traja. Chyba je asi v zavedenej solidarite, keď skôr jeden pracujúci robí na troch, čo sa práci celý život vyhýbali. Preto dnes musíme pracovať dlhšie, s čím Janko nemá problém a bude pracovať aj po sedemdesiatke, lebo to má v DNA. Predstavujem si elektronický systém sociálnej poisťovne, kde majú v červených číslach evidovaných „nebezpečných rekordmanov“ dožívajúcich sa vysokého veku ako nejakých neplatičov, lebo im vážne predražujú rozpočet. Sú nebezpeční, lebo poisťovňu vyžierajú svojou dlhovekosťou. Najradšej majú tých, ktorí po dovŕšení penzijného veku odídu na večnosť a potom ich penziu dostanú iní.

Do skupiny škodcov našej antisociálnej ekonomiky sa zaradil aj náš jubilant. Janko sa narodil 26. 8. 1955 v Brezne. Medzi jaskyniarov prišiel tesne pred ešte právoplatnou penziou (60 r.). Poviete si, čím už taký „starý“ človek môže byť nápomocný medzi mladíkmi, ktorí už od svojich školských rokov jaskyniarčili. Ale opak je pravdou. Šikovný a skúsený starší jaskyniar môže veľakrát predbehnúť aj dlhoročných členov klubu. Janko pracoval ako hutník v Podbrezovských železiarňach, kde si ani v časoch totality často nenechal skákať po hlave od vládnucej triedy. Keď vedenie oceliarne kritiku oceliarenských WC „z objektívnych dôvodov“ neposúvalo ďalej, osobne pozval podnikového riaditeľa na ich prehliadku a dokonca riaditeľovi chvíľu pridržiaval dvere, aby sa do sýtosti nadýchal čpavku a neunikli mu detaily sociálneho zariadenia vo výrobnom srdci fabriky, pokiaľ riaditeľ prosbou nepožiadal o čerstvý vzduch. Predstavte si, nevyhodili ho, a už na druhý deň tu makali murári.

Janko nemal len povinné zamestnanie, aby si zarábal na živobytie a šetril na zaslúžený odpočinok, lebo vtedy bola podľa občianskeho zákonníka práca vecou cti a osobného uspokojenia. Kým prišiel medzi jaskyniarov, robil brigádnicky vlekára na podnikovom vleku, obsluhoval ratrak, na rozdiel odo mňa vedel dobre lyžovať, a tak na prvú zimnú akciu do JMN šliapal na skialpoch. Ja ako vždy som sa po gule brodil v snehu. A tá robota s ním – to bola poézia! Pokiaľ som mnohým neskúseným musel po lopate vysvetľovať, čo a ako treba robiť, Dr. Vrána už vedel, ako prácu aj zefektívniť. Zastúpil murára, klampiara, vodoinštalatéra, mäsiara, kuchára i sprievodcu v sprístupnenej jaskyni, čo tiež každému nešlo. Je to taký náš Peter Zámečník v Čachticiach alebo Dušan Hutka v Tisovci. Patrí do spomenutej skupiny vzácnych starých pánov, čo do starnúcej jaskyniarskej skupiny priniesli mladú krv. Bol to dobrý prírastok do nášho klubu, o ktorom určite nik nepochybuje, lebo bol a je v kolektíve obľúbený. Preto mu spoločne želáme pevné zdravie a dožitie sa ďalšej desiatky v plnom pracovnom nasadení, lebo Janko si ani nevie užívať bezstarostný dôchodok.

Milan Štéc

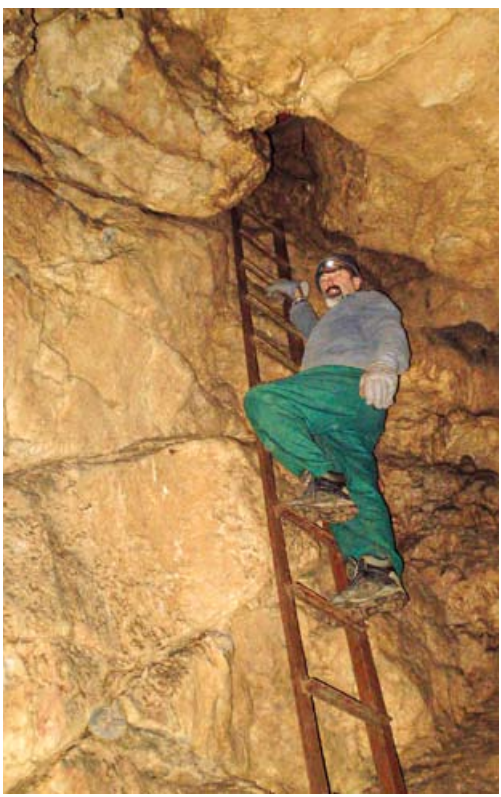
JUBILANT JAROSLAV HECKO

Tohto roku oslávil svoje 65. narodeniny jaskyniar a náš kamarát Ing. Jaroslav Hecko.

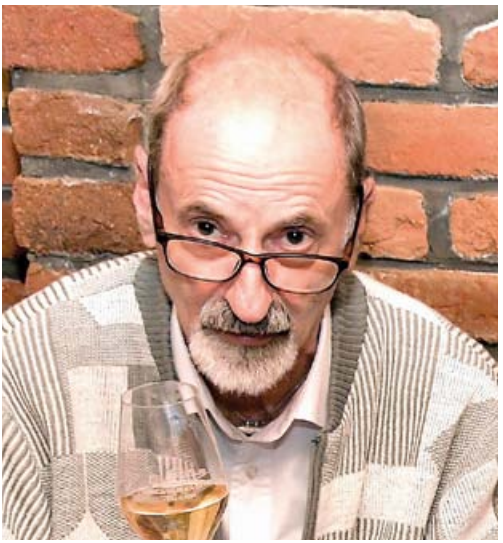
Narodil sa v Stropkove 11. júla 1960. Po absolvovaní základnej školy v roku 1975 začal študovať na Strednej priemyselnej škole stavebnej v Bardejove. Po maturite v roku 1979 bol prijatý na Vysokú školu technickú v Košiciach, ktorú úspešne absolvoval a v roku 1983 bol promovaný na stavebného inžiniera v odbore Pozemné stavby.

Po ukončení štúdia sa zamestnal v Agrostave Banská Bystrica. Po absolvovaní základnej vojenskej služby získal prácu v ZŤS v Tisovci (neskôr CSM Tisovec) ako referent investičnej výstavby na odbore RVZ a v rokoch 1984 – 2017 pracoval v pozícii riaditeľa na Oddelení rozvoja. Po roku 2017 sa osamostatnil a začal pracovať v súkromnom sektore.

Angažoval sa aj vo verejných funkciách ako poslanec mestského zastupiteľstva a dlhé roky ako predseda stavebnej komisie výstavby a rozvoja mesta pri MsÚ v Tisovci.

Jaroslav Hecko v jaskyni Michňová, 2006.

Ako ochranár a milovník prírody bol prijatý v roku 2008 do Speleoklubu Tisovec. Okrem jaskyniarskej činnosti významne pomáhal pri renovácii chátrajúcej jaskyniarskej základne. Ako stavebný inžinier vypracoval návrh na jej rekonštrukciu a zároveň sa zapojil aj do manuálnych prác, najmä pri opláštení a dokončovacích prácach. Pod jeho vedením sa rodil aj nový krb, nová strecha, svojpomocne zhotovil „kadibúdku“ a podieľal sa aj na ďalších stavebných úpravách.

Jeho činnosť sme ocenili najmä v roku 2011 pri prípravách 52. jaskyniarskeho týždňa SSS. Významne sa podieľal na získaní sponzorov, zabezpečovaní potrebnej dopravy a na vybudovaní pamätníka k 60. výročiu vzniku jaskyniarskej skupiny, ktorý bol odhalený práve na tomto podujatí. Pri jaskyniarskych a speleopotápačských akciách sa vyznamenal ako skúsený kuchár a degustátor všetkých dobrôt. A na chválu mu patrí, že ako správny východniar nás často rozveseľuje svojím nákazlivým spevom ľudových piesní. Napriek tomu, že je už na dôchodku, naďalej sa venuje znaleckému a stavbárskemu remeslu. Hovorí sa, že dôchodcovia majú najmenej času, ale Jarko si vždy nájde chvíľku aj na posedenie s kamarátmi.

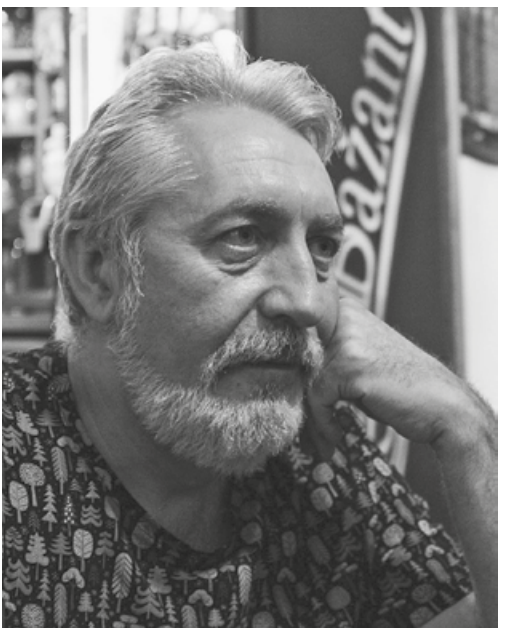
Jarko, ďakujem Ti za doterajšiu prospešnú činnosť v našom speleoklube a do ďalších rokov Ti prajem hlavne pevné zdravie, veľa šťastných chvíľ v osobnom i jaskyniarskom živote.

Za všetkých členov Speleoklubu Tisovec

Ing. Dušan Hutka

JÁN LAKOTA
60 rokov na zemi i v podzemí

Náš priateľ Janko Lakota je neprehliadnuteľná osobnosť. Ak by dnes písal Andrej Sládkovič svojho Detvana, tak by mohol byť básnikovi predlohou k opisu statného obyvateľstva pod Poľanou. Je to paradox života, že veľký mocný chlap sa upísal na celý život výskumu nepatrných jaskynných tvorov.

Civilný portrét jubilanta.

Jeho vzťah k prírode sa začal formovať už na Základnej deväťročnej škole v Kriváni, pod vplyvom učiteľa prírodopisu Pavla Brtáňa, ktorý výrazne podporil jeho záujem o hmyz a entomológiu. Neskôr na zvolenskom gymnáziu podporovala tento jeho netradičný záujem profesorka Blažena Bániková a vznikajú jeho prvé entomologické zbierky a práce. Zároveň sa v tejto oblasti zúčastňuje aj viacerých prírodovedeckých súťaží, kde sa umiestnil na prvých miestach v okresných i krajských kolách („Poznaj a chráň“, biologická olympiáda, SOČ). Ako každý začínajúci entomológ, aj on začína vytváraním veľkých zbierok motýľov a chrobákov, neskôr sa špecializuje hlavne na bystruškovité chrobáky (Carabidae). Jeho ďalší entomologický vývin výrazne ovplyvňuje dostupná prírodovedecká literatúra. Z knihy J. Obenbergera Kapitolky o broucích a románu L. Součka Cesta slepých vtákov sa dozvedá o existencii jaskynných chrobákov a jeho záujem o štúdium hmyzu smeruje do podzemia.

J. Lakota ako tridsiatnik... *...a päťdesiatnik.*

Už ako gymnazista začína hľadať a skúmať jaskyne, najmä Slovenského krasu – Plešiveckej a Silickej planiny. Zároveň sa pohybuje aj v rodnom kraji, pseudokrase Poľany, najmä v okolí Kalamárky, Zadnej Poľany a Hrochotskej doliny. V jeho zbierkach sa postupne objavujú prvé nálezy behúnikov z rodu *Duvalius*, ktoré určuje pomocou literatúry prof. K. Kulta či konzultáciami s prof. K. Hůrkom, J. Janákom a P. Moravcom. V druhej polovici 90. rokov minulého storočia spoločne s priateľmi z Českej republiky R. Udržalom, V. Zierisom a J. Prouzom, neskôr s R. Mlejnkom organizuje prvé zahraničné expedície, predovšetkým do jaskýň v krajinách bývalej Juhoslávie. Zároveň spoločne s kolegami – entomológmi zo Slovenska G. Dunayom, R. Lohajom, D. a J. Čeplíkovcami participuje na založení občianskeho združenia Biospeleologica slovaca. Táto organizácia nadväzuje významnú spoluprácu v štúdiu jaskynného hmyzu s kolegami z krajín Balkánu, z Chorvátska, Slovinska, Srbska, Rumunska a Buharska. Ovocím tejto spolupráce sú spoločné expedície, ako aj objavy a vedecké opisy nových troglofilných či troglobiontných živočíchov. Janko na týchto objavoch a opisoch osobne participuje a ako prvý autor alebo spoluautor publikuje opisy zatiaľ 23 nových živočíšnych druhov, 3 nových rodov a viac než 30 ďalších faunistických prác či odborných článkov. Dva jaskynné chrobáky nesú na počesť svojho objaviteľa jeho meno: ***Reicheadella (Chaetomargoreicheia) lakotai***, Magrini & Bulirsch, 2005 a ***Hadesia lakotai***, Perreau & Pavićević, 2008. V zahraničnej expedičnej činnosti pokračuje dodnes, či už na

Hadesia lakotai, Djatlo cave, Korita, Hercegovina, BiH.

Balkán, do krajín Škandinávie, severnej Afriky alebo na ostrov Sachalin. V súčasnosti pracuje v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši a má na starosti aj biospeleologickú zbierku.

Janko je rozhľadený človek, ktorý má všeobecný prehľad a dá sa s ním rozprávať asi o všetkom. Aj napriek svojmu veku a zdraviu stále organizuje cesty pod zem za poznávaním bioty nielen u nás, ale aj v zahraničí.

Janko, do ďalšieho života za všetkých priateľov z múzea, podzemia a Stanišovskej jaskyne Ti veľa entuziazmu praje

Peter Holúbek

Výber z bibliografie jubilanta

J. LAKOTA, R. MLEJNEK & B. JALŽIĆ, 2002. *Lovricia aenigmatica* – a new species of troglobitic beetle from Croatia (Coleoptera: Carabidae). *Natura Croatica*, 11 (1): 19–25.

P. HLAVÁČ & **J. LAKOTA**, 2004. A New Species of Cavernicolous Genus *Machaerites* Miller, 1855 (Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae) from Croatia. *Natura Croatica*, 13 (2): 137–141.

P. MAGRINI & P. BULIRSCH, 2005. Un nuovo genere, un nuovo sottogenere e due nuove specie di Scaritini anoftalmi della regione Adriatica orientale. *Quad. Studi Nat. Romagna*, (20): 83–99.

D. PAVIĆEVIĆ, P. HLAVÁČ & **J. LAKOTA**, 2008. Four new species of *Seracamaurops* (Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae) from the southern Dinarids: 269–280, in D. Pavićević & M. Perreau (editors): Advances in the studies of the subterranean and epigean fauna of the Balkan Peninsula. Volume dedicated to the memory of Guido Nonveiller. *Institute for Nature Conservation of Serbia, Belgrade*, Monographs, 22, viii+564 pp.

M. PERREAU & D. PAVIĆEVIĆ, 2008: The genus *Hadesia* Müller, 1911 and the phylogeny of Anthroherponina (Coleoptera, Leiodidae, Cholevinae, Leptodirini): 215–238, in D. Pavićević & M. Perreau (editors): Advances in the studies of the subterranean and epigean fauna of the Balkan Peninsula. Volume dedicated to the memory of Guido Nonveiller. *Institute for Nature Conservation of Serbia, Belgrade, Monographs*, 22: viii+564 pp.

J. LAKOTA, B. JALŽIĆ & J. MORAVEC, 2009. *Neolovricia ozimeci* n. gen. et n. sp., a new genus and species of subterranean trechine carabid from Central Dalmatia (Coleoptera: Carabidae, Anillina) with notes on distribution of *Lovricia aenigmatica*. *Natura Croatica*, 18 (1), 1–13.

R. LOHAJ & **J. LAKOTA**, 2010.Two new genera and species of aphaenopsoid cave-dwelling Trechini beetles from Croatia and Montenegro (Coleoptera: Carabidae: Carabidae: Trechinae). *Natura Croatica*, 19 (1), 77–97.

J. LAKOTA, R. LOHAJ & G. DUNAY, 2010. Taxonomical and ecological notes on the genus *Scotoplanetes* Absolon, with the description of a new species from Montenegro (Coleoptera: Carabidae: Trechini). *Natura Croatica*, 19 (1), 99–110.

R. LOHAJ, D. ČEPLÍK, R. MLEJNEK & **J. LAKOTA**, 2012. A new species of the genus *Nauticiella* Moravec and Mlejnek from southern Herzegovina (Coleoptera : Leiodidae : Leptodirini) : 177–187, in D. Pavićević & M. Perreau (editors): Fauna Balkana, Volume 1. *University of Novi Sad, Faculty of Sciences, Department of Biology and Ecology*, +212 pp.

R. LOHAJ, D. ČEPLÍK & **J. LAKOTA**, 2013. A new species of the genus Duvalius sg. Neoduvalius from Montenegro with taxonomical remarks on the genus Duvalius (Coleoptera, Carabidae, Trechini). ZooKeys 278 (2013), 91–104.

P. HLAVÁČ, **J. LAKOTA** & D. ČEPLÍK, 2016. Endogean and cavernicolous Coleoptera of the Balkans. XVII. A new species of the genus *Speluncarius* Reitter, 1886 (Coleoptera, Carabidae, Harpalinae, Pterostichini) from Croatia. Zootaxa 4161 (1), 137–140.

R. LOHAJ, **J. LAKOTA**, E. QUÉINNEC, D. PAVIĆEVIĆ & D. ČEPLÍK, 2016. Studies on *Adriaphaenops* Noesske with the description of five new species from the Dinarides (Coleoptera: Carabidae: Trechini) *Zootaxa* 4205 (6), 501–531.

D. ČEPLÍK, **J. LAKOTA** & J. ČEPLÍK, 2021. *Bathyscidius basarai*, a new species of the tribe Leptodirini Lacordaire, 1854 (Insecta, Coleoptera, Leiodidae, Cholevinae) from Albania. *Zootaxa* 4920 (4), 588–594.

D. ČEPLÍK, **J. LAKOTA** & J. ČEPLÍK, 2021. Two new species of the genus Blattochaeta Reitter, 1910 (Insecta, Coleoptera, Leiodidae, Cholevinae, Leptodirini) from Montenegro. Zootaxa 4969 (2), 86–100.

D. ČEPLÍK, **J. LAKOTA** & J. ČEPLÍK, 2021. *Bathyscidius mikati* (Udržal, 1995), a new combination from the genus Bathyscia Schiødte, 1848 (Insecta, Coleoptera, Leiodidae, Cholevinae, Leptodirini). Zootaxa 4981 (1), 166–176.

R. LOHAJ, D. PAVIĆEVIĆ, & **J. LAKOTA**, 2023. Two new species of the genus Seracamaurops Winkler (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae: Amauropini) from Montenegro. Biologia Serbica, 2023, 45.

Bulletin of the Slovak Speleological Society No 3/2025

Contents

- Pavel Herich: **The Demänová Cave System Has Surpassed 50 km in Length** 3
  How the system crossed 50 km on 8 Dec 2024, with a ceremonial survey on 29 Apr 2025. Mapping since 1909 and recent unmapped finds put it at 53 km+.
- Ľubomír Múka: **The Cave at the Hron River Sink** ... 9
  Field notes from a Hron swallet opposite Márnikova Cave, marked by flood-drain features and a strong draft. Rediscovered, reopened and mapped on a regulated river reach.
- Matúš Matejka: **The Cave Beneath Gindura** 13
  Found in May 2024 on Muránska planina, it drops into branched passages with inflow/outflow forms and bear remains. Near ski traffic and linked to springs, so closure and monitoring are urged.
- Alexander Lačný: **The Bana Shaft in the Little Carpathians Has Attracted Explorers Since Time Immemorial** 16
  A years-long dig below Záruby, guided by ERT, opened free space in 2023 and again in 2024–25. It now reaches ~47 m in length and −28 m depth, with airflow hinting at more.
- Peter Peško: **New Findings from the Vertical Cave on Žibrica** 23
  Nearly 500 rungs now form a via ferrata to the floor, enabling checks in the Cauliflower Dome and Vlado's Passage. Safety work revealed 8–13 m of new decorated passage and prompted removal of a dangerous free block.
- Peter Holúbek, Ján Laco a Michal Oravec: **Speleological Conditions in the Čierny Váh Railway Cutting and in the Šmýkanec Area near Kráľova Lehota (Sub-Tatra Basin)** 26
  Survey of nine small caves in the Čierny Váh rail cutting plus nearby sinkholes on terraces over Triassic dolomites. Tables list basic parameters and relate features to local geology and water supply.
- Miloš Briestenský, Zdenko Hochmuth, Tomáš Fussgänger: **Fault Movements on the Skalistý Potok Cave, 2011–2025** 31
  TM-71 data on two faults show sub-millimeter steps and trends, including a major pulse in Oct–Nov 2022. The authors compare vertical and shear components and discuss regional synchronicity.
- Zoltán Jerg: **The "Evil Hole" (Lipovská Cave) in Literature up to the End of the 19th Century** ... 33
  A survey of 19th-century sources on Zlá diera/Lipovská Cave within period geography and travel writing. It collates citations and tracks shifts in portrayal.
- Ján Ducár: **The Moon Shaft Turns 60** 41
  A 60-year look at the "Moon Shaft" tale reviews disputed documents and recent debunkings. The author argues the story likely shifted locales and notes waning public interest.
- Jozef Psotka: **Notable Figures of World Speleology: Jovan Cvijić** 45
  Profile of Jovan Cvijić, pioneer of karst geomorphology. It highlights key works and terminology (polje, uvala, doline) and his lasting influence.
- **Organizational Reports** 50
- **Awards of the Czech Cave Administration** 50
  Brief on 2025 awards by the Czech Ministry of Culture honoring five contributors to karst and show cave-work, including Jaroslav Hromas. Includes short notes and a ceremony photo.
- **New Leadership of the UIS (International Union of Speleology)** 51
  Introduces the newly elected UIS leadership and notes Romania will host the 2029 International Congress of Speleology, with a presidium photo.
- Peter Strečanský: **Forty Years Since the Founding of the Handlová Caving Group** 52
  A 40-year retrospective on the Handlová group – from its 1985 founding and early work in Vestenická Medvedia Cave to renewal and recent projects – underscoring resilience.
- Bohuslav Kortman: **Fifteen Years Under the Banner of "Green & Blue"** 56
  Fifteen-year retrospective of the "Green & Blue" series in Pružinská Dúpna Cave, covering origins, festival highlights, the 2014 anniversary focus, and pandemic pivots.
- **Social News** 60
  Janko Vrana of the JMN Cave Turns Seventy 60
  Jubilarian Jaroslav Hecko (65) 61
  Ján Lakota / 60 Years on Earth and Underground 62

Cover Photos

Front cover:	*In the recesses of Alois Král's old discoveries. An unnamed, unmapped passage in the Discovery Swallet Zone of the Demänovská Cave of Liberty. Photo: Lukáš Kubičina*
Inside front:	*Gindura Cave with a pool at the bottom of the shaft, Muránska Planina (Muráň Plateau). Photo: Libor Štubňa*
Inside back cover:	*In front of the entrance to Pružinská Dúpna Cave during a public event. Photo: Vladimír Ruček*
Back cover:	*A shaft in Pustá Cave, part of the Demänová Cave System. Photo: Ivan Šulek Jr.*

Editorial board: Igor Balciar, Martin Budaj, Michal Danko, Zdenko Hochmuth, Peter Holúbek, Ján Kasák, Bohuslav Kortman, Miroslav Kudla, Alexander Lačný, Nela Ševčíková
Compiled by: Bohuslav Kortman, e-mail: bohuskort@gmail.com
English texts: Martin Budaj
Layout: Juraj Kačjak, e-mail: j.kacjak@kniharstvogeorg.sk
Publisher: Slovak Speleological Society, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: speleo@sss.sk
Printed by: Juraj Štefuň – GEORG, Žilina

ISSN 1335-5023

